

Internationaliseringsmonitor

China

2020-II

Internationaliseringsmonitor

China

2020-II

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
-	Nihil
-	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2019-2020	2019 tot en met 2020
2019/2020	Het gemiddelde over de jaren 2019 tot en met 2020
2019/'20	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2019 en eindigend in 2020
2017/'18-2019/'20	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2017/'18 tot en met 2019/'20

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en CCN Creatie, Den Haag
Ontwerp: Edenspiekermann
Copyright foto's: Hollandse Hoogte

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2020.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Nog maar enkele maanden geleden discussieerden economen over Brexit, de handelsoorlog tussen de Verenigde Staten en China, of de afkoelende wereldhandel. Nu heeft de uitbraak van het coronavirus de wereld geconfronteerd met een enorme volksgezondheids crisis. Deze crisis heeft in vrijwel alle landen ter wereld een ongekende impact op het dagelijks leven en het functioneren van de economie.

Als grootste exporteur ter wereld is China sterk afhankelijk van de wereldwijde vraag naar goederen. Grote delen van de 'fabriek van de wereld' kwamen eind januari stil te liggen. Volgens cijfers van de Chinese douaneadministratie kromp de Chinese export in de eerste twee maanden van 2020 met 17,1 procent ten opzichte van 2019. China is sterk verweven in internationale waardeketens. Wanneer er een schok plaatsvindt, zoals bij een pandemie, heeft dat niet alleen gevolgen voor de direct betrokken handelaren maar voor iedereen die via productieketens verbonden is. Dit geldt ook voor Nederlandse bedrijven; ook zij zijn meer en meer onderdeel gaan vormen van wereldwijde productieprocessen en afhankelijker geworden van buitenlandse toeleveranciers en afnemers. De Nederlandse in- en uitvoer van goederen kromp in maart 2020 met ongeveer 4 procent en het bbp was in het eerste kwartaal van 2020 0,5 procent kleiner ten opzichte van een jaar eerder.

Voor Nederland is China één van de grootste handelspartners. In 2019 importeerde Nederland voor 43 miljard euro aan goederen uit China, waarvan ruim twee derde in vrijwel onbewerkte staat weer naar andere landen werd geëxporteerd. Nederland is daarmee voor China een belangrijke toegangspoort naar andere Europese markten. Omgekeerd exporteerde Nederland in 2019 voor circa 12,8 miljard euro naar China. Vooral Nederlandse hightech machines en voeding zijn erg gewild in China.

In deze editie van de Internationaliseringsmonitor wordt een overzicht gepresenteerd van de economische verwevenheid tussen Nederland en China tot en met 2019. Statistieken over de situatie in 2020 zijn nog maar beperkt beschikbaar, maar worden waar mogelijk gepresenteerd. Op de CBS-website en www.cbs.nl/dossier/cbs-cijfers-coronacrisis worden dagelijks de laatste cijfers over de stand van de economie, werkgelegenheid en maatschappelijke ontwikkelingen getoond. In het dossier Globalisering op www.cbs.nl/globalisering staat het laatste nieuws en rapporten op het gebied van internationale handel en globalisering alsook eerdere edities van de Internationaliseringsmonitor.

Directeur-Generaal (waarnemend)

Dr. A. H. Kroese

Den Haag, Heerlen, Bonaire, juni 2020

Inhoud

Voorwoord	3
Executive Summary	7
Internationalisering en China – Een introductie	12

1. Economisch profiel van China 15

1.1	Inleiding	17
1.2	Transitie Chinese economie sinds eind jaren zeventig	17
1.3	Een nieuw groeibeleid voor China: kennis, innovatie en uitgaande directe investeringen	21
1.4	China en het coronavirus	22
1.5	Positie China en vergelijking met Nederland	25
1.6	Samenvatting en conclusie	30
1.7	Literatuur	31

2. De handels- en investeringsrelatie tussen Nederland en China 35

2.1	Inleiding	37
2.2	Belang van China voor Nederlandse goederenhandel	38
2.3	Bedrijven actief in de goederenhandel met China	46
2.4	Belang van Nederland voor Chinese goederenhandel	47
2.5	Hongkong als intermediair tussen Nederland en het Chinese vasteland	52
2.6	Bilaterale investeringen tussen Nederland en China	54
2.7	Samenvatting en conclusie	58
2.8	Data en methoden	60
2.9	Bijlage: belang van China voor Nederlandse dienstenhandel	61
2.10	Literatuur	63

3. Nederland en China in internationale waardeketens 67

3.1	Inleiding	69
3.2	Nederlandse verdiensten en werkgelegenheid dankzij de rechtstreekse export naar China	71
3.3	Nederlandse export naar China in internationale waardeketens	75
3.4	Chinese export naar Nederland in internationale waardeketens	82
3.5	Samenvatting en conclusie	86
3.6	Data en methoden	88
3.7	Literatuur	89

4. Chinese werknemers en studenten in Nederland 93

- 4.1 Inleiding **95**
- 4.2 Chinese bevolking in Nederland: algemene trends **96**
- 4.3 In welke sectoren werken Chinese werknemers en hoe oud zijn zij? **99**
- 4.4 Andere achtergrondkenmerken van Chinese en Indiase werknemers **102**
- 4.5 Chinezen in Nederlandse hoger onderwijs **106**
- 4.6 Samenvatting en conclusie **112**
- 4.7 Data en methoden **114**
- 4.8 Literatuur **115**

5. Inzicht in het gebruik van beleidsinstrumenten ter stimulering van handel met China 117

- 5.1 Inleiding **119**
- 5.2 Meest gebruikte instrumenten met China als bestemmingsland **119**
- 5.3 Demografische kenmerken instrumentgebruikers met bestemmingsland China **121**
- 5.4 Instrumentgebruikers en goederenhandel met China **122**
- 5.5 Samenvatting en conclusie **126**
- 5.6 Data en methoden **126**
- 5.7 Literatuur **127**

Begrippenlijst **128**

Reeds eerder verschenen kwartaaledities **134**

Dankwoord **136**

Medewerkers **137**

Executive Summary

The Internationalisation Monitor describes trends in internationalisation and the consequences thereof for the Dutch economy and society. It is published quarterly as part of the Globalisation programme at Statistics Netherlands (CBS), which is commissioned by the Dutch Ministry of Foreign Affairs. In this edition of the Internationalisation Monitor, we begin by describing how the Chinese export market and economy have evolved, how it is performing economically and what the effects of the coronavirus have been on China's economy and exports. Furthermore, we focus on economic relations between China and the Netherlands with respect to trade and investments, export-induced earnings, the characteristics of Chinese employees and students in the Netherlands, and the characteristics of companies using policy instruments to operate on the Chinese market.

China is the Netherlands' largest trading partner in Asia, accounting for 12.8 bn euros in goods exports from and 43 bn euros in goods imports into the Netherlands. China's economic emergence and integration into global value chains have been predominantly favourable for the growth of the global economy and have had positive effects on the Dutch economy. The fast-growing domestic market, the large R&D budgets, the abundance of skilled labour and the high-quality knowledge infrastructure in China create many opportunities for both large and small Dutch entrepreneurs.

Listed below are some of the main findings presented in this edition:

Chapter 1: Economic profile of China

- Due to economic reforms and the creation of Special Economic Zones, the Chinese economy grew at a rapid rate during the 1980s and 1990s. The driving forces were inward direct investments, exports and low wages.
- From 2010 onwards, this Chinese growth model was stalled somewhat by the difficulties of a further increase in productivity, a decrease in labour supply and an increase in wages.
- In a bid to achieve its goal of becoming the largest economy worldwide, China introduced a new growth policy, consisting of investments in knowledge and innovation as well as outward foreign direct investments. The Belt and Road Initiative is part of these outward direct investments.
- In 2018, China was the second largest economy in the world; the largest exporter of goods; 5th with respect to the export of services, 3rd in terms of outward direct investments, 5th in terms of inward direct investments and 14th in terms of R&D expenditure.
- The GDP per capita in the Netherlands is more than five times that of China. Between the various Chinese regions differences are seen in GDP per capita. The wealthiest regions are situated along the east coast, aside from the Beijing capital region in the north.
- The coronavirus pandemic caused an enormous shock to the economy. In the first quarter of 2020 China's GDP fell by 6.8% and exports plummeted by 13.3%; unemployment rose from 5.2% in December 2019 to 6.2% in February 2020. The largest drop in exports was in clothing, toys and furniture. Almost all Chinese regions exported less, except for Beijing, Jiangxi and Hainan. A substantial drop was recorded in exports to eight of the ten most important destinations for China in the first quarter of 2020; only exports to Vietnam and Taiwan increased slightly.

- In April 2020, the first signs of recovery appeared. Exports grew by 3.5% that month, compared to a decline in exports in the previous three months while unemployment fell to 6.0%.
- It is uncertain whether this recovery will persist, because China is interwoven with global value chains, and downturns in other major export markets could diminish demand for Chinese exports.

Chapter 2: Trends in trade and investments between China and the Netherlands

- China is an important trade partner for the Netherlands. It is the 3rd largest foreign supplier of goods to the Netherlands and the 7th largest destination for Dutch domestically produced goods exports.
- In 2019, almost 79 bn euros in Dutch goods imports came from China, half of which was not imported by Dutch companies and left the Netherlands again in the form of transit goods (mainly to other countries in Europe). 29 bn euros worth of Chinese goods imported by Dutch companies had a direct destination abroad in the form of re-exports, while 14 bn euros in Chinese imported goods entered the Dutch market and were sold to Dutch consumers or processed by Dutch factories.
- The Netherlands mainly imports machines and transport equipment – such as consumer electronics, parts for Dutch production and assembly processes – and various manufactured goods – such as furniture, toys and clothing from China.
- From a Chinese perspective, the Netherlands is more important as a buyer of their goods than as a goods supplier. The Netherlands is the 8th most important export destination for this country, while it is only in 35th place for goods imports.
- The trade in goods between the Netherlands and China is unevenly distributed over the various Chinese regions. Of all Chinese regions, the provinces of Jiangsu and Guangdong export the largest volume of goods to the Netherlands based on export value. These two provinces, located on the east coast of China, each hold a share of more than 20% in goods exports to the Netherlands.
- Hong Kong is an important intermediary between China and the rest of the world; the vast majority of exports from Hong Kong to the Netherlands consist of re-exports. Nearly 88% of those re-exported goods come from mainland China. 32% of Hong Kong's goods imports from the Netherlands are re-exported to mainland China.
- In 2019, Chinese companies (not including Special Purpose Vehicles) invested 1 bn euros in the Netherlands, which was only a fraction of total inward FDI in the Netherlands (1,472 bn euros).
- 3.5% of all foreign multinationals in the Dutch business economy are Chinese-owned. Together they account for 1% of all employment at foreign multinationals.

Chapter 3: The Netherlands and China in global value chains

- In 2018, the value added generated by the Dutch economy as a result of goods and services exports to China stood at around 5.6 bn euros, accounting for 0.7% of the Dutch gross domestic product. This makes China the 9th largest export partner of the Netherlands

- in terms of export revenues, even though it is the 12th most important export partner in terms of gross export value (goods and services combined).
- Most of the revenue from exports to China is generated by exports of Dutch domestically produced goods (4.1 bn euros), followed by exports of services (1.1 bn euros) and earnings from re-exports (0.4 bn euros).
 - In 2018, a large share of the earnings from exports to China was generated through wholesale trade, followed by the machinery industry and the food industry.
 - In 2018, nearly 51 thousand full-time equivalent jobs (FTEs) were related to export activities from the Netherlands to China, which took up 0.7% of total employment in the Netherlands.
 - Besides direct exports to China, the Netherlands also earns from exports to China via other trading partners, in which Dutch intermediate goods and supporting services are further processed and used in the exports of these other trading partners, with China as the final destination. According to OECD figures, in 2016 the Netherlands earned 5.5 bn euros from indirect exports to China. In the same year, the Netherlands earned 6.0 bn euros from direct exports to China.
 - The Netherlands thus earned a total of approximately 11.5 bn euros in direct and indirect exports to China in 2016. This is triple the value earned in 2005, when these earnings amounted to less than 4 bn euros.
 - 9.7 bn euros out of total Dutch export earnings from trade with China are due to final consumption expenditure in China. The remainder of the export earnings results from intermediate goods and supporting services that are used as inputs in the production of Chinese exports, in which US, Japanese and Indonesian consumers and investors play an important role.
 - In 2016, China earned 11.9 bn euros from exports to the Netherlands. This is 451 million euros more than the 11.5 bn euros that the Netherlands earned from exports to China in that same year. China earned 9.0 bn euros from direct exports to the Netherlands and 3.0 bn euros from indirect exports. China also tripled its export earnings over the period 2005–2016.
 - Despite the fact that a large part of Chinese exports do not have the Netherlands as their final destination, in 2016 the bulk of China's earnings was derived from goods and services exports that were destined for the Dutch domestic market. About 9 bn of the 11.9 bn euros that China earned in total from exports to the Netherlands is related to consumption or investments in the Netherlands. The other 3 bn euros – one-quarter of the total export earnings – is related to consumption of Chinese exports elsewhere in the world, in particular other European countries.

Chapter 4: Chinese employees and students in the Netherlands

- In 2019 around half of all Chinese nationals residing in the Netherlands lived in either Noord-Holland or Zuid-Holland.
- In 2018 roughly 43% of Chinese employees were working in the economic area 'Accommodation and Food Services Activities'. This is far more than those employed in any other economic area, as the second largest group ('Wholesale and Retail Trade; Repair of Motor Vehicles and Motorcycles') comprised just 9.2%.
- Of all Chinese employees in the Netherlands in 2018, 48% fell in the age category 26–35 years. Second largest was the age category 36–45 years at almost 28%.

- The average hourly wage for a Chinese employee in the Netherlands was roughly 19 euros per hour (gross) in 2018. That is less than the average wage for a representative Dutch and Indian group of workers, who earned roughly 23 and 27 euros per hour, respectively. The median hourly wage for Chinese employees was roughly 15 euros per hour, compared to 20 and 23 euros per hour for Dutch and Indian employees, respectively.
- In 2018, around 58% of the Chinese employees in the Netherlands were male. For Dutch and Indian employees this share was roughly 52% and 75%, respectively. Female Chinese employees earned 20 euros per hour, which is 2 euros higher than male Chinese employees. For Dutch and Indian employees this is the other way around, with male employees earning a higher average hourly wage than female employees.
- Most income differences between Chinese and Dutch and Indian employees can be linked to the economic area they work in, as Chinese employees are far more likely to be employed in the sector 'Accommodation and Food Services Activities', which has far lower hourly wages compared to other common sectors for Chinese, Indian and Dutch employees.
- Higher education is one of the most popular sectors for Chinese people working in the Netherlands. This is to a large extent driven by the large number of Chinese PhDs employed by Dutch universities. In 2018 there were around 400 Chinese PhDs in the Netherlands, around one-tenth of all international PhDs working at Dutch universities that year. Chinese people working in higher education are relatively young (the average age is 31 years old), men are often overrepresented in technical universities.
- In the academic year 2018/'19, there were 4,475 Chinese students in higher education in the Netherlands (1,072 in universities of applied sciences (HBO) and 3,403 in research universities). This put China in 3rd place according to the country of origin of international students in the Netherlands. Interestingly, the number of Chinese students in bachelor programs decreased between 2013/'14 and 2018/'19 while the number of master students increased during this period.
- Similar to the Chinese people working in Dutch higher education, students from China are mainly concentrated in technical universities. 'Technical studies, industry and engineering' and 'Law, administration, trade and business services' are the most popular areas of study among Chinese students enrolled in Dutch research universities. 'Law, administration, trade and business services' is also the most popular among Chinese HBO students.
- Many Chinese PhDs and Chinese students stay on in the Netherlands after graduating. Around 43% of Chinese PhDs are still in the Netherlands ten years after the end of their PhD contract. This is around 10 percentage points higher than the stay rate of the average international PhD student in the Netherlands. Over 60% of Chinese bachelor graduates and around half of Chinese master graduates still live in the Netherlands three years after receiving their diploma. Most graduates who stayed are employed. On average these Chinese graduates receive lower earnings than Dutch graduates from the same cohort, and this difference is especially large for master graduates (Chinese master graduates earn 21.20 euros per hour whereas Dutch master graduates earn 23.70 euros per hour).

Chapter 5: Policy instruments to stimulate trade with China

- The instruments most frequently used by firms to reach the Chinese market are Inquiry on trade, technology or investment (44.7%), Matchmaking Facility (11.9%) and Missions (7.9%).
- Four out of five instrument users who try to reach China are independent small and medium-sized enterprises (SMEs). Half of the instrument users employ fewer than 10 people.
- The instrument users targeting China mostly belong to the industrial sector, the wholesale, retail and hospitality sector, and the business services sector.
- The industrial sector and demographic characteristics (company age and firm size) of the firms who use these policy instruments are not very different between the firms that try to reach China and those that target other countries.
- Roughly 40% of the firms that deployed an instrument in order to reach the Chinese market were already conducting trade (exports and/or imports) with China in the year of instrument use. The share of exporters to China increased slightly in the following two years, while the share of importers decreased.
- 5% of the exporting instrument users derive more than one-quarter of their turnover from China.
- More than 8% of the firms that used an instrument in order to reach the Chinese market derived more than half of their export earnings from exports to China in the year in which they deployed the instrument.
- The average value of exports to China by firms that used an instrument targeting China increased by over 40% in the three years following instrument use.

Internationalisering en China - Een introductie

China heeft de afgelopen decennia ongekende ontwikkelingen doorgemaakt, zowel op economisch, demografisch als op sociaal gebied. Een wereld zonder 'Made in China'-producten is tegenwoordig haast ondenkbaar. Echter, nog niet zo lang geleden was het belang van China in de wereldeconomie vele malen kleiner. Zo was aan het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw nog 70 procent van de Chinese bevolking werkzaam in de agrarische sector, terwijl deze sector voor maar een derde bijdroeg aan het bbp. Grote economische hervormingen zorgden ervoor dat China's aandeel in de wereldeconomie groeide van 2 procent in 1980 tot bijna 16 procent in 2018. In diezelfde periode is het bruto nationaal product per capita 40 keer groter geworden, heeft er een enorme urbanisatie plaatsgevonden en zijn meer dan 800 miljoen mensen uit de armoede geraakt (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2019). Door te investeren, innoveren en kennis op te bouwen wil China haar ambitie realiseren om de grootste tech-markt en kenniseconomie ter wereld te worden. Het Chinese 'Belt and Road Initiative' vormt een belangrijk onderdeel van die strategie, en is gericht op het stimuleren van internationale verbindingen, infrastructuur, investeringen, kennis en handelsstromen tussen de deelnemende landen (Brakman et al., 2019). Deze ontwikkelingen bieden ook Nederland aanzienlijke kansen. Niet voor niets is China de belangrijkste handelspartner van Nederland in Azië. Zo is China de zevende exportbestemming van goederen van Nederlandse makelij, en importeert ons land alleen uit Duitsland en België meer goederen dan uit China. Ook zijn veel Nederlandse bedrijven actief in China, werkt er een behoorlijke groep Chinese werknemers in ons land en ontvangen Nederlandse universiteiten ook duizenden studenten uit China.

De bilaterale relatie tussen Nederland en China is breed en intensief. Deze relatie werd in 2014 versterkt door het aangaan van een 'Open and Pragmatic Partnership for Comprehensive Cooperation' met China. Tegelijkertijd roept de toenemende invloed van China in cruciale sectoren, infrastructuur en in het internationale speelveld ook vragen op met betrekking tot de positie van Nederland in Europa en de *balance of power* in de wereld (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2019). De handelsoorlog tussen China en de Verenigde Staten geeft ook duidelijk aan dat de Chinese opmars niet zonder slag of stoot plaatsvindt. En hoe de wereld er na de coronacrisis uit zal zien, welke gevolgen die voor bijvoorbeeld het toerisme of bepaalde productieketens heeft, is op dit moment voer voor debat onder economen. Kortom, de hoogste tijd om in deze editie van de Internationaliseringsmonitor in ieder geval de huidige economische betrekkingen met China nader onder de loep te nemen.

Hoofdstuk 1 beschrijft allereerst de ontwikkeling die China als land en als economie doorgemaakt heeft, hoe het land tegenwoordig presteert en wat de effecten zijn van het coronavirus op de Chinese economie en export per april 2020. In dit hoofdstuk worden ook de belangrijkste economische kerncijfers gegeven en in internationaal perspectief geplaatst, waarbij de Chinese kerncijfers steeds afgezet worden tegen die van Nederland.

In **hoofdstuk 2** wordt de handel tussen Nederland en China nader belicht, en ook ingezoomd op de bedrijven die goederen verhandelen met China. Speciale aandacht is er tevens voor de rol die Hongkong heeft als intermediair in de goederenhandel tussen Nederland en het Chinese vasteland. De goederenhandel wordt ook belicht vanuit Chinees perspectief.

Ten slotte worden de bilaterale investeringen tussen beide handelspartners in kaart gebracht.

De economische opkomst en integratie van China in mondiale waardeketens is overwegend gunstig geweest voor de groei van de wereldeconomie en heeft ook positieve effecten gehad op de Nederlandse economie (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2019).

In **hoofdstuk 3** schetsen we een beeld van wat Nederland verdient aan de export naar China, hoeveel werkgelegenheid dit oplevert en wat China omgekeerd aan de handel met Nederland verdient. Daarbij wordt er een onderscheid gemaakt naar directe export en de indirecte export die via andere landen naar China of Nederland gaat.

De snelgroeiende afzetmarkten, de grote R&D-budgetten, het vele talent en de hoogwaardige kennisinfrastructuur in China bieden Nederlandse bedrijven en instellingen veel kansen (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2019). Internationale (kennis)werkers zijn belangrijk voor de kenniseconomie en de concurrentiepositie van Nederland. **Hoofdstuk 4** beschrijft waar inwoners van Nederland met een Chinese nationaliteit wonen, werken en studeren.

De overheid heeft een breed programma aan instrumenten om bedrijven die activiteiten op de Chinese markt willen ontplooiën te ondersteunen. Met **hoofdstuk 5** willen we inzicht bieden in demografische kenmerken van de bedrijven die gebruikmaken van zulke beleidsinstrumenten en hoe hun goederenhandel met China zich door de tijd ontwikkelt.

Tenzij anders vermeld, wordt in deze publicatie met China bedoeld op 'Mainland China', exclusief Macau, Hongkong en Taiwan. In internationale statistieken worden Macau, Hongkong en Taiwan meestal als eigenstandige economische regio's genoemd. Het Centraal Bureau voor de Statistiek impliceert daarmee nadrukkelijk niets over de staatkundige status van Macau, Hongkong en Taiwan.

Literatuur

Brakman, S., Frankopan, P., Garretsen, H. & Van Marrewijk, C. (2019). The New Silk Roads: an introduction to China's Belt and Road Initiative. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 12(1), 3-16.

Ministerie van Buitenlandse Zaken (2019). [Nederland-China: een nieuwe balans](#). Geraadpleegd op 12 mei 2020.

1.

Economisch profiel van China

Auteurs

Alex Lammertsma

Sarah Creemers

2^e

economie van de wereld is China qua omvang in 2018

2 244

miljard euro aan uitvoer van goederen en diensten door China in 2018

Vanaf begin jaren tachtig heeft China een spectaculaire economische ontwikkeling doorgemaakt: in de periode 1980–2019 groeide de Chinese economie met gemiddeld ruim 9 procent per jaar (IMF, 2020a). Het is de vraag hoe China deze transitie heeft gerealiseerd. In hoeverre is dit gefaciliteerd door hervormingen en het openen van de economie? En tegen welke grenzen liep dit groeimodel van directe buitenlandse investeringen en export aan? Wat was het antwoord van China daarop in het nastreven van de ambitie om de grootste economie ter wereld te worden? En hoe presteert China op basis van een aantal kerncijfers op wereldniveau en hoe doet Nederland dat? Eind 2019 vormde de uitbraak van het coronavirus een tijdelijke belemmering voor de groei-ambitie van China. Zijn er al signalen van herstel?

1.1 Inleiding

De Nederlandse economie is een open economie en daardoor sterk verbonden met het buitenland. Hierdoor profiteert Nederland van groei buiten de landsgrenzen, maar heeft het omgekeerd ook last van internationale onzekerheden en handelsoorlogen.

Met China heeft Nederland belangrijke banden op het gebied van handel. Zo is China de 9^e bestemming voor Nederlandse goederen, en is China het 3^e land van herkomst voor de import van goederen (CBS, 2020c). Twee derde van de uit China geïmporteerde goederen wordt in vrijwel onbewerkte staat naar andere landen geëxporteerd. Nederland is daarmee de toegangspoort naar Europese markten voor China, met name dankzij de Rotterdamse haven (CBS, 2020d). De goedereninvoer uit China groeide de laatste drie decennia veel harder dan de totale goedereninvoer (CBS, 2020d). Daarmee steeg het aandeel van goederen uit China in de import van 0,5 procent in 1988 naar 8,9 procent in 2018. Maar ook de totale export van goederen en diensten naar China groeide hard. Gemiddeld was deze groei in de periode 1983–2019 ruim 14 procent per jaar (World Bank, 2020).

Het is de vraag hoe belangrijk China wereldwijd nu als economie is en hoe China het voor elkaar heeft gekregen om zo hard te groeien. Welke hervormingen waren hiervoor nodig, tegen welke grenzen liep China hierbij aan, en hoe ging men hier vervolgens mee om? En wat waren de economische effecten van de corona-epidemie in China?

1.2 Transitie Chinese economie sinds eind jaren zeventig

Economische inefficiëntie en armoede eind jaren zeventig

Eind jaren zeventig was China één van de armste landen ter wereld (Crane, 1994; De Beule & Van den Bulcke, 2009). Daarvoor is een aantal oorzaken aan te wijzen, zie Crane (1994). Zo hadden buitensporig hoge investeringen in de zware industrie financiële middelen weggenomen van de landbouw en de lichte industrie. Industrialisatie vond plaats op dure locaties en de buitenlandse handel werd verstoord door onderhandelingen over lange-termijn prijsafspraken. Bovendien sneed de vrijwel volledige isolatie van de wereldmarkt

China af van mogelijkheden om te groeien en werd ondernemen bemoeilijkt door te veel staatsbemoeienis en bureaucratie.

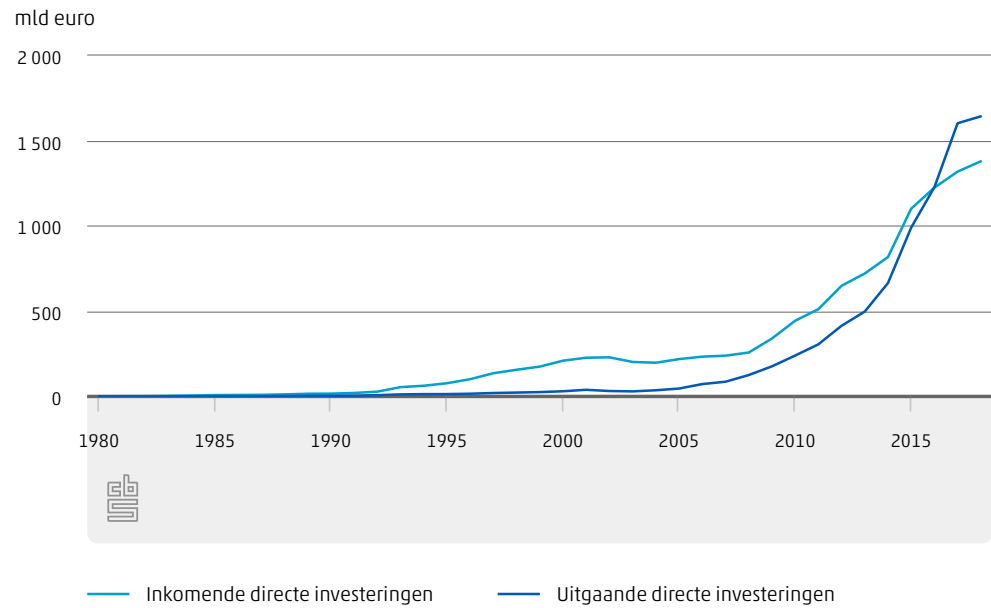
Economische en institutionele hervormingen vanaf 1978

De succesvolle economische ontwikkeling van de zogenaamde Asian Tigers, Taiwan, Hongkong, Singapore en Zuid-Korea zette China in 1978 ertoe aan om de economie geleidelijk te hervormen. Die hervorming bestond uit een aantal elementen, zie Chow (2018). Ten eerste werd – in het kader van de landbouwhervorming – boeren een stuk land toegewezen. Van de opbrengsten moest een vast quotum worden afgedragen aan de overheid; de rest mochten ze houden voor eigen gebruik of verkopen op de markt. De groei van de productie van de landbouw verdrievoudigde hierdoor. Ten tweede werd aan industriële bedrijven meer vrijheid gegeven om te produceren en te investeren, te experimenteren met nieuwe producten en winst in de onderneming te houden. Bovendien werden staatsondernemingen geprivatiseerd. Daarnaast werden vanaf midden jaren tachtig de administratieve prijzen geleidelijk vervangen door marktprijzen. Maar er werden ook institutionele hervormingen doorgevoerd. Zo werden universiteiten geopend, kregen ze de vrijheid om buitenlandse wetenschappers te laten doceren en werd aan studenten de mogelijkheid gegeven om in het buitenland te studeren. Ook het rechtssysteem werd hervormd, iets wat gestimuleerd werd door de toetreding tot de Wereldhandelsorganisatie (WTO) in 2001.

Expansie Chinese economie: directe buitenlandse investeringen en export

Een andere hervorming was het openen van de Chinese economie voor buitenlandse handel en investeringen. Hiervoor werden vanaf 1982 langs de oostkust verschillende speciale economische zones tot stand gebracht, zie paragraaf 1.5. In deze zones werden buitenlandse investeringen gestimuleerd met behulp van lagere belastingtarieven, geen importheffingen voor de productie van exportgoederen, en minder en eenvoudigere administratieve verplichtingen en douaneformaliteiten (De Beule & Van den Bulcke, 2009). Het doel was niet alleen om technologische kennis, managementmethodes, buitenlandse valuta en buitenlands kapitaal binnen te halen, maar ook de omvang van het menselijk kapitaal te vergroten en middels export te profiteren van de groei op de wereldmarkten (Crane, 1994; De Beule & Van den Bulcke, 2009). Gegeven de lage arbeidskosten begin jaren tachtig en de aantrekkelijke vestigingsfactoren hebben buitenlandse bedrijven in deze speciale economische zones veel nieuwe bedrijven opgezet. Voor Chinese arbeiders was het aantrekkelijk om daar te werken vanwege de hogere lonen die ze boden (Chen, 2018). De inkomende directe buitenlandse investeringen in China stegen hierdoor aanzienlijk, zie figuur 1.2.1. Waar deze in 1980 nog 0,8 miljard euro bedroegen, was dat in 2018 gestegen naar 1 378 miljard euro, zie figuur 1.2.1.

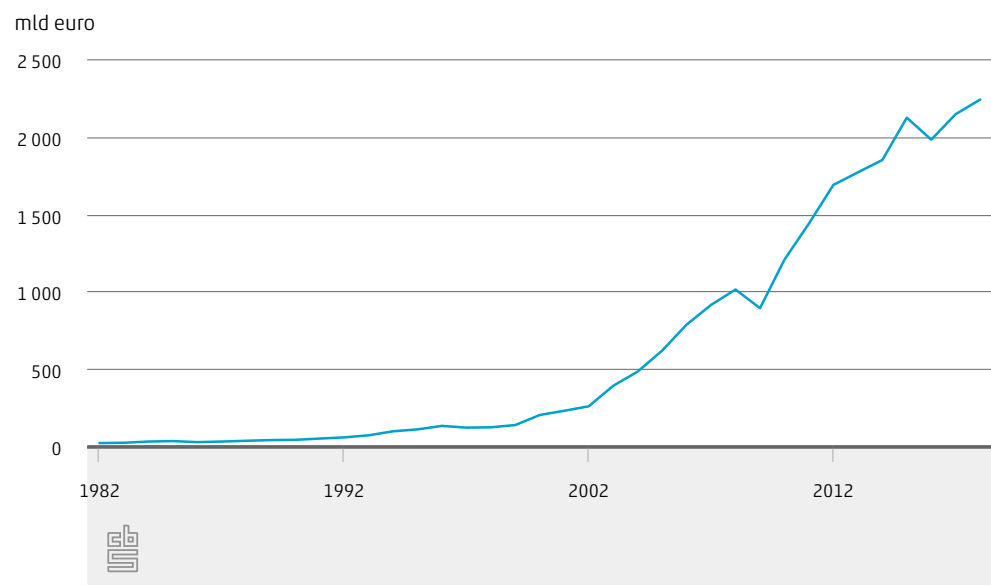
1.2.1 Chinese positie inkomende en uitgaande directe buitenlandse investeringen

Bron: UNCTAD (2020)

Het resultaat van deze directe buitenlandse investeringen in de speciale economische zones was dat de export vanuit deze zones twee keer zo hard groeide dan vanuit de rest van China (De Beule & Van den Bulcke, 2009). Met de toetreding tot de WTO in 2001 kreeg China daarnaast een enorme economische impuls door lagere handelstarieven en minder handelsbeperkingen bij het exporteren naar WTO-landen (He & Pan, 2015). In 2014 produceerden buitenlandse bedrijven bijna de helft van alle export van China (He & Pan, 2015; Chen, 2018). De totale Chinese export nam mede daarom snel toe, zie figuur 1.2.2. Waar in 1982 de waarde van de export van goederen en diensten 24 miljard euro was, was dit in 2018 gestegen tot 2 244 miljard euro.

1.2.2 Export van goederen en diensten van China, 1982 tot en met 2018

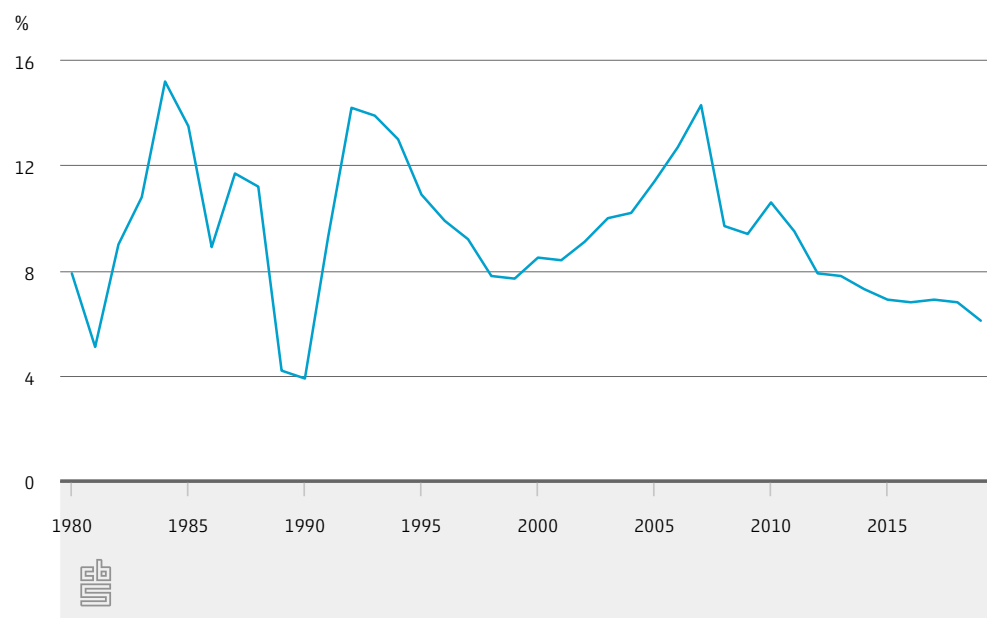

Bron: World Bank (2020)

Grenzen aan Chinese groeimodel van directe buitenlandse investeringen en export

In de jaren tachtig en negentig groeide de Chinese economie doorgaans sterk, op enkele jaren na, zie figuur 1.2.3. Zo daalde de economische groei in China ten tijde van toenemende openheid in de Sovjet-Unie en de studentenprotesten op het Plein van de Hemelse Vrede in Beijing in juni 1989 van 11 procent in 1988 naar 4 procent in 1989 en 1990. Het neerslaan van dit studentenprotest leverde in veel delen van de wereld negatieve reacties op en veel buitenlandse zakenmensen en overheidsfunctionarissen weigerden naar China te gaan (Chow, 2018). In 1991 pakte China het hoge groeitempo weer op. De groei was gedreven door de combinatie van uitvoer en inkomende directe investeringen (Stanley, 2018). Een belangrijke drijvende kracht was daarbij ook de verdere integratie van China in de wereldeconomie. Steeds meer werden intermediaire producten naar China geëxporteerd om daar in elkaar gezet te worden tot finale producten. Hierdoor werd China een onderdeel van regionale productienetwerken in Azië (He & Fan, 2015).

1.2.3 Economische groei in China, 1980 tot en met 2019

Bron: IMF (2020a)

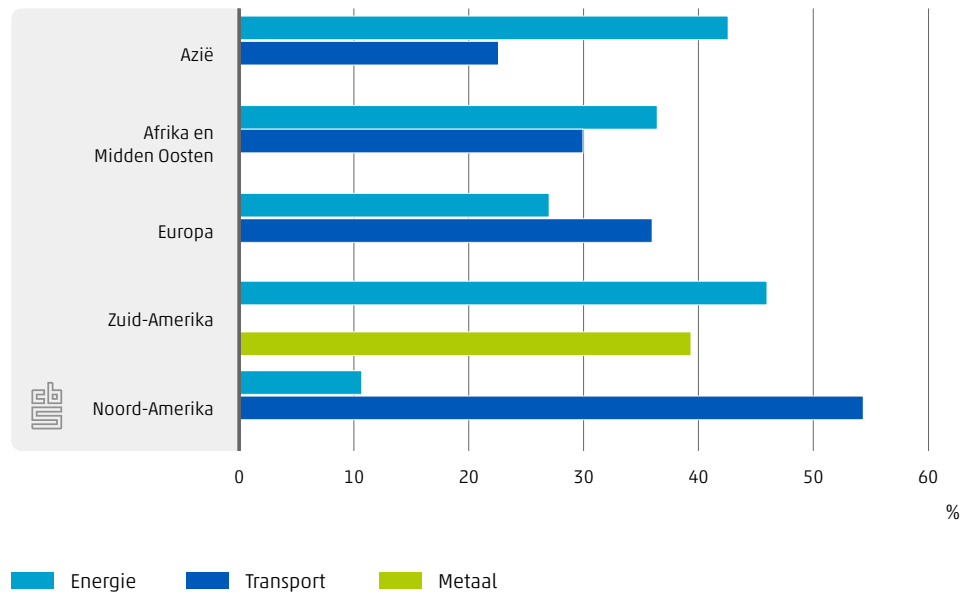
Vanaf circa 2010 liep de economische groei structureel terug, zie figuur 1.2.3. Het groeimodel van China op basis van inkomende directe buitenlandse investeringen, goedkope arbeid en export ging haperen. Naast de wegvallende vraag naar Chinese goederen vanuit een kwakkelend Europa tijdens de financiële en euro-crisis in 2008–2009, is daarvoor ook een aantal structurele oorzaken aan te wijzen (He & Pan, 2015; Shatz, 2016; Wei et al., 2017; Song et al., 2019). Ten eerste werd het steeds moeilijker om de reeds hoge productiviteit nog verder te verhogen. Ten tweede nam sinds 2010 door vergrijzing het aandeel van de beroepsbevolking af, waardoor het arbeidsaanbod afnam. Met het afnemende arbeidsaanbod en de economische groei stegen de lonen in China sterker dan in andere grote economieën. De Chinese lonen zijn nu hoger dan voor de meerderheid van de niet-OESO landen; China is hierdoor geen lagelonenland meer (Wei et al., 2017; Song et al., 2019).

1.3 Een nieuw groeibeleid voor China: kennis, innovatie en uitgaande directe investeringen

Hoewel het oude groeimodel tegen zijn grenzen aanliep, bleef het de ambitie van China om de grootste economie ter wereld te worden (Blok, 2019) en van een maakeconomie een kenniseconomie te worden. Hiertoe wordt door de Chinese overheid verschillende wegen bewandeld (Wei et al., 2017; Song et al., 2017; Song et al., 2019). Ten eerste is meer innovatie en minder arbeidsintensieve productie cruciaal. Om innovatie te stimuleren, is investeren in kennis en R&D van belang. Technologische kennis wordt ook vergroot door studenten te stimuleren om (tijdelijk) in het buitenland te studeren. Ten tweede kan de productiviteit vergroot worden met behulp van directe investeringen in het buitenland. Door overnames in het buitenland wordt er namelijk technologische kennis binnengehaald. Verder kunnen er met directe investeringen distributienetwerken en merkenamen verkregen worden en kan er geprofiteerd worden van lagere lonen en grondstofprijzen buiten China (Wang & Wang, 2011). Sinds 1985 zijn de uitgaande Chinese directe investeringen fors gestegen, zoals bleek uit figuur 1.2.1. Waar deze in 1985 nog maar 1 miljard euro bedroegen, bedroegen deze in 2018 1 641 miljard euro. Met name sinds 2005 zijn de uitgaande directe investeringen fors gestegen.

Een belangrijk onderdeel van die uitgaande directe investeringen betreft het zogenaamde 'Belt and Road Initiative', een initiatief waarvan de Nieuwe Zijderoute deel uit maakt. Het 'Belt and Road Initiative' betreft Chinese investeringen in onder andere infrastructuur gericht op het verder verbinden van Centraal Azië met Europa en Afrika over zee en land (Brakman et al., 2019; Arduino & Cainey, 2019). In de periode 2013–2019 is in dat kader in totaal 627 miljard euro aan projecten groter dan 100 miljoen dollar uitgegeven (American Enterprise Institute, 2019). Daarvan is 47 procent geïnvesteerd in Azië en 36 procent in Afrika en het Midden-Oosten; in Europa is dit 9 procent, in Zuid-Amerika 6 procent en in Noord-Amerika 1 procent. Binnen Europa werd met 18,6 miljard euro het meeste geïnvesteerd in Italië gevolgd door Servië (7,3 miljard euro); bijna de helft van de investeringen vond plaats in Oost-Europa. In Nederland vonden geen investeringen plaats groter dan 100 miljoen dollar. In welke sector China het meeste investeert, verschilt per regio. Figuur 1.3.1 geeft het totale aandeel weer dat China investeert in de ontvangende sector in verschillende regio's; de regio die het meeste directe investeringen ontvangt staat bovenaan (Azië), die het minste ontvangt onderaan (Noord-Amerika). Voor Azië, Afrika en het Midden-Oosten, en Zuid-Amerika is daarbij de energiesector de grootste; in Europa en Noord-Amerika is dat de transportsector.

1.3.1 Aandeel van de twee belangrijkste sectoren in de totale Chinese directe investeringen per regio, 2013 tot en met 2019

Bron: American Enterprise Institute (2019)

1.4 China en het coronavirus

Effecten op de Chinese economie en export

De uitbraak van het coronavirus eind 2019 heeft de Chinese economie hard geraakt. De op één na grootste economie ter wereld kwam eind januari 2020 tot stilstand toen Beijing de vakantie rondom het Chinese Nieuwjaar verlengde, industrieën stillegde en grootschalige lockdowns en quarantaines implementeerde in een poging om verdere verspreiding van het coronavirus tegen te gaan. Het Chinese bbp is in het eerste kwartaal van 2020 met 6,8 procent gedaald ten opzichte van een jaar eerder (National Bureau of Statistics of China, 2020). Ook de industriële productie is in januari en februari 2020 met 13,5 procent gekrompen en de winkerverkopen waren in februari 20 procent lager. De werkloosheid was in februari naar 6,2 procent gestegen, een procentpunt hoger dan in december 2019 (National Bureau of Statistics of China, 2020).

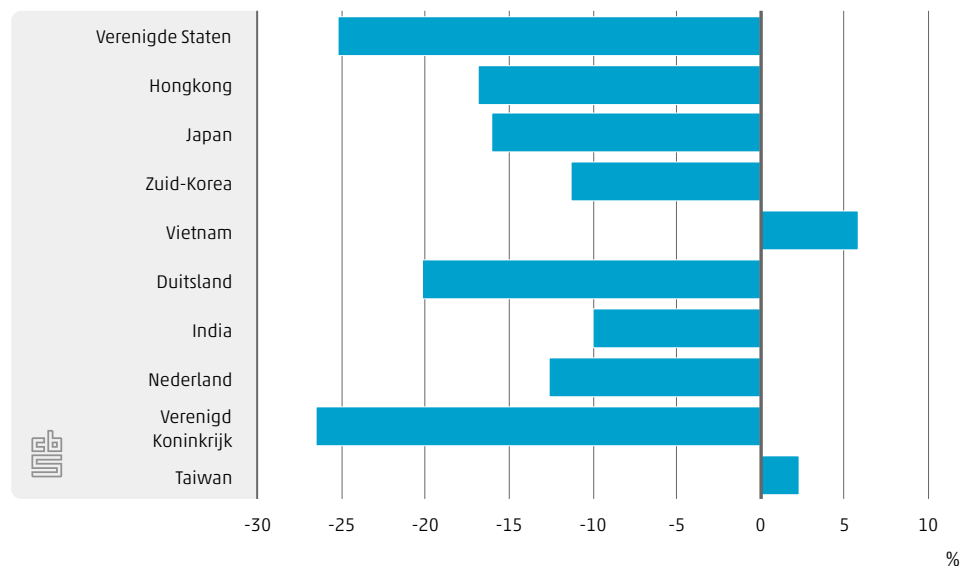
Het stilleggen van grote delen van de Chinese economie betekende dat Chinese bedrijven minder goederen en diensten hebben geproduceerd en geëxporteerd. Als gevolg daarvan kromp de Chinese uitvoerwaarde met 65,7 miljard euro in het eerste kwartaal van 2020, een daling van 13,3 procent ten opzichte van 2019 eerste kwartaal (GACC, 2020). De meest recente cijfers tonen dat de Chinese uitvoer in januari en februari sterk is gedaald (-17,1 procent) in vergelijking met een jaar geleden.

6,8% krimp de Chinese economie in het eerste kwartaal van 2020

Alle Chinese provincies, autonome regio's en stadsstaten hebben in het eerste kwartaal van 2020 minder geëxporteerd dan een jaar eerder. Uitzonderingen hierop zijn Beijing, Jiangxi en Hainan. In tegenstelling tot de andere Chinese regio's is voor deze regio's de exportwaarde gestegen in 2020 ten opzichte van 2019. Deze drie regio's zijn wel maar verantwoordelijk voor 4,6 procent van de totale Chinese uitvoer. Uit cijfers van GACC (2020) blijkt dat van de acht meest welvarende regio's (zie figuur 1.5.2) Shangdong de kleinste daling in export (-6,6 procent) kende en Jiangsu de grootste daling in export (-16,7 procent).

1.4.1 Procentuele verandering export 2020 Q1 t.o.v. 2019 Q1 voor top 10 handelsbestemmingen

Bron: GACC (2020)

In figuur 1.4.1 worden de tien belangrijkste handelsbestemmingen voor de Chinese goederenuitvoer weergegeven. De Verenigde Staten, Hongkong en Japan zijn de belangrijkste bestemmingen voor de uitvoer van Chinese goederen. Nederland is de achtste bestemming. Naar acht van de tien belangrijkste exportbestemmingen vond er een flinke daling in de Chinese export plaats in het eerste kwartaal van 2020 ten opzichte van eerste kwartaal van 2019. De grootste daling deed zich voor naar het Verenigd Koninkrijk (-26,5 procent), gevolgd door de Verenigde Staten (-25,2 procent) en Duitsland (-20,1 procent). China exporteerde in de eerste drie maanden van 2020 1,8 miljard euro minder naar Nederland, wat goed is voor een daling van 12,6 procent. Enkel de uitvoer naar Vietnam en Taiwan is licht gestegen in 2020 in vergelijking met een jaar eerder (GACC, 2020).

Tabel 1.4.2 laat zien welke tien productgroepen China in 2019 het meeste heeft uitgevoerd. Elektrische machines en machines en mechanische werktuigen waren, met een uitvoerwaarde van respectievelijk 116,3 en 72,1 miljard euro, de belangrijkste

exportproducten voor China. In alle tien de productgroepen heeft de coronacrisis een daling van de export veroorzaakt. De uitvoer van elektrische machines lag in het eerste kwartaal van 2020 zo'n 10,5 procent lager dan een jaar eerder. Het sterkst daalde de export van kleding, speelgoed en meubelen.

1.4.2 Top 10 productgroepen Chinese uitvoer, 2019 Q1 en 2020 Q1

	Waarde in 2020 Q1	Verandering t.ov. 2019 Q1
	mld euro	%
1 Elektrische machines	116,3	-10,5
2 Machines en mechanische werktuigen	72,1	-17,2
3 Meubelen	15,3	-21,3
4 Kunststof en werken daarvan	15,3	-8
5 Automobielen, tractors, rijwielen, motorrijwielen	13,3	-11,2
6 Optische instrumenten	13,2	-11
7 Kleding en toebehoren van brei- of haakwerk	9,7	-19,2
8 Werken van gietijzer, ijzer en staal	11,7	-14,9
9 Kleding en toebehoren niet van brei- of haakwerk	9,4	-22,9
10 Speelgoed en spellen	7,3	-22,5

Bron: GACC (2020)

Eerste tekenen van herstel

Eind maart 2020 waren er al de eerste tekenen van herstel in China. Met uitzondering van de stad Wuhan werd op 25 maart in de provincie Hubei de lockdown – waaronder de reisbeperkingen – grotendeels opgeheven; op 9 april is dit gebeurd in Wuhan (Kuijper, 2020; van Zon, 2020). Hoewel er nog strenge maatregelen golden, werd het openbare leven langzaam weer opgestart. Zo gingen musea, attracties, parken, winkels en bioscopen weer open en rijdt het openbaar vervoer weer. In veel sectoren is het werk weer hervat en vooral in de industrieën die voor de economie vitaal zijn. In een groot deel van de bouw is het werk hervat, gedeeltes van de Chinese muur zijn weer open en restaurants mogen weer open als klanten niet recht tegenover elkaar zitten (van Zon, 2020).

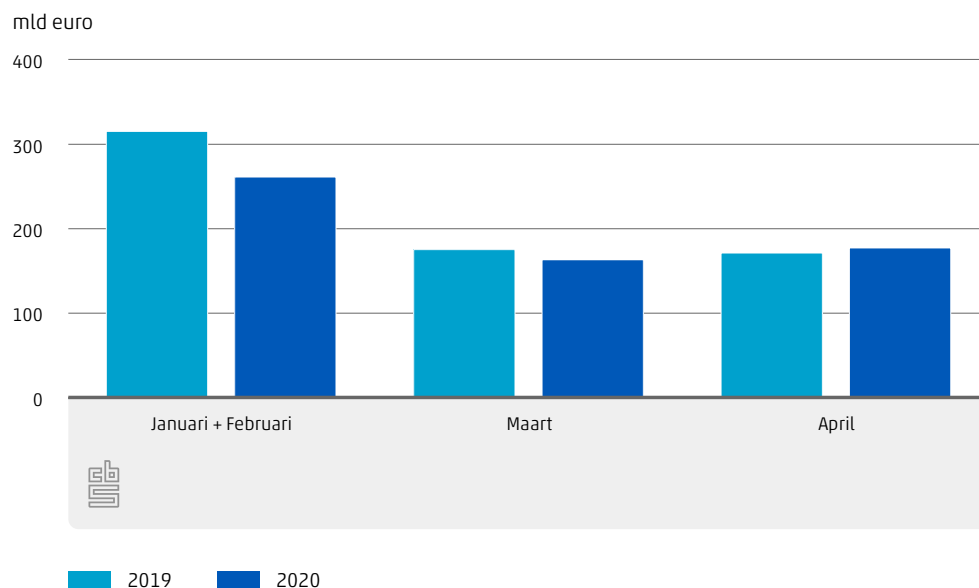
De eerste cijfers over maart en april 2020 geven een indicatie van herstel van de Chinese economie. Zo kromp de Chinese goederenexport in maart minder hard dan in januari en februari. In maart was de Chinese export 'slechts' 6,6 procent lager dan in maart 2019 (GACC, 2020). In april was de export zelfs al weer 3,5 procent hoger dan in het jaar ervoor, zoals te zien op figuur 1.4.3. Voor de top-10 belangrijkste handelsbestemmingen van China duiden de exportcijfers van april 2020 op een voorzichtig herstel. Enkel de uitvoerwaarde naar India kende in april 2020 nog een forse daling ten opzichte van 2019. Het voorzichtige herstel van de Chinese export in april is merkbaar voor bijna alle tien productgroepen die China in 2019 het meest uitvoerde. Over het algemeen genomen, zien we toch dat de totale Chinese exportwaarde in de eerste vier maanden van 2020 nog steeds onder de waarde van 2019 zit: 606 miljard euro in 2020 ten opzichte van 666 miljard euro in 2019.

De inkoopmanagersindex¹⁾ voor de industrie in maart kwam uit op 52 punten en in mei op 50,6 (National Bureau of Statistics of China, 2020); dit duidt op groei. In februari was deze index nog 35,7 punten. Verder daalde de werkloosheid van 6,2 procent in februari 2020 naar 6,0 procent in april; in december 2019 was de werkloosheid nog 5,2 procent (National

1) In een inkoopmanagersindex worden de inkopers bij bedrijven gevraagd of de onderneming meer of minder produceert. Een stand boven 50 punten duidt op groei, onder 50 punten krimpt een sector.

Bureau of Statistics of China, 2020). De winkerverkopen in maart 2020 waren nog 16 procent lager dan in 2019 en in april 7,5 procent lager, terwijl de online verkoop van fysieke goederen in maart 2020 met 5,9 procent gestegen is (National Bureau of Statistics of China, 2020).

1.4.3 Chinese uitvoerwaarde per maand, 2019 t.o.v. 2020

Noot: De Chinese douaneadministratie publiceert sinds 2020 de statistieken van januari en februari samen.
Bron: GACC (2020)

Een belangrijke kanttekening bij dit voorzichtige herstel is dat China sterk verweven is in internationale waardeketens, zie hoofdstuk 3 van deze Internationaliseringsmonitor. Als de vraag naar producten die direct of indirect uit China komen, terugvalt door de corona-uitbraak in andere landen, heeft dit gevolgen voor het economische herstel in China. Ook een eventuele nieuwe uitbraak van het virus kan wederom verstrekkende gevolgen hebben voor het economische herstel.

1.5 Positie China en vergelijking met Nederland

In deze paragraaf worden de belangrijkste kerncijfers en indicatoren afgezet tegen die van Nederland.

China tweede economie wereldwijd

China was in 2018 na de Verenigde Staten de tweede economie ter wereld met een bruto binnenlands product (bbp) van 11 319 miljard euro, zie tabel 1.5.1. De omvang van de Chinese economie is aanzienlijk kleiner dan die van de Verenigde Staten, de grootste economie ter wereld: het Amerikaanse bbp is ruim 1,5 keer zo groot als dat van China. Ten opzichte van Nederland is het Chinese bbp ruim 14 keer zo groot. Op haar beurt neemt

Nederland qua bbp de zeventiende plek in wereldwijd. Gecorrigeerd voor koopkracht is China de grootste economie ter wereld (Kras, 2019).

China is met bijna 1,4 miljard inwoners het land met de meeste inwoners ter wereld. Nederland staat qua inwoners op plek 66 wereldwijd. China is een stuk minder dichtbevolkt dan Nederland. Gemiddeld wonen er in China 148 inwoners per vierkante kilometer; in Nederland is dat met 511 inwoners per vierkante kilometer ruim 3 keer zoveel. In 2018 was het bbp per hoofd in China 8 112 euro en in Nederland 45 071 euro; het bbp per hoofd is in Nederland daarmee ruim 5 keer zo hoog dan in China. Qua bbp per hoofd van de bevolking staat China in 2018 op de 72^e plek wereldwijd; Nederland staat op de dertiende plek.

1.5.1 Kerngegevens China en Nederland inclusief wereldranking

Kernvariabele	Jaar	China		Ranking		Ranking NL
		China		China	Nederland	
<i>Geografie</i>						
Aantal inwoners ¹	2018	1 395,4	mln	1	17,2 mln	66
Oppervlakte ³	2018	9 562,9	1 000 km ²	4	41,5 1 000 km ²	130
Bevolkingsdichtheid ³	2018	148	per km ²	71	511 per km ²	21
<i>Economie</i>						
Bruto binnenlands product ¹	2018	11 319	mld euro	2	774 mld euro	17
bbp per hoofd ¹	2018	8 112	euro	72	45 071 euro	13
Economische groei ²	2014-2019	6,7	%	14	2,3 %	122
Werkloosheid (% beroepsbevolking) ²	2019	3,6	%	20	3,4 %	16
<i>Handel</i>						
Export van goederen ⁴	2018	2 106	mld euro	1	612 mld euro	5
Hightech export ⁵	2018	554	mld euro	1	73 mld euro	9
Export van diensten ⁶	2018	196	mld euro	5	166 mld euro	8
Import van goederen en diensten ⁷	2018	2 158	mld euro	2	570 mld euro	8
<i>Directe investeringen</i>						
Uitstroom buitenlandse investeringen ⁹	2018	110	mld euro	2	50 mld euro	6
Instroom buitenlandse investeringen ⁹	2018	118	mld euro	2	59 mld euro	5
Positie aan uitgaande buitenlandse investeringen ⁹	2018	1 642	mld euro	3	2 055 mld euro	2
Positie aan inkomende buitenlandse investeringen ⁹	2018	1 378	mld euro	5	1 417 mld euro	4
<i>Innovatie</i>						
Werkgelegenheid onderzoek en ontwikkeling ⁵	2005-2017	1 206	vte/mln inwoners	49	4 843 vte/mln inwoners	14
Uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling (% bbp) ⁵	2005-2017	2,1	%	14	2,0 %	16
Ontvangsten voor gebruik intellectueel eigendom ⁵	2018	5	mld euro	12	30 mld euro	3
Internetgebruik ⁸	2018	54,3	%	24	94,7 %	16

¹⁾ IMF (2019).

²⁾ IMF (2020a).

³⁾ World Bank (2019), tabel WV.1.

⁴⁾ World Bank (2019), tabel 4.4.

⁵⁾ World Bank (2019), tabel 5.13.

⁶⁾ World Bank (2019), tabel 4.6.

⁷⁾ World Bank (2019), tabel 4.17.

⁸⁾ World Bank (2019), tabel 5.12.

⁹⁾ UNCTAD (2020).

Structuur van de Chinese economie verschilt sterk met die van Nederland

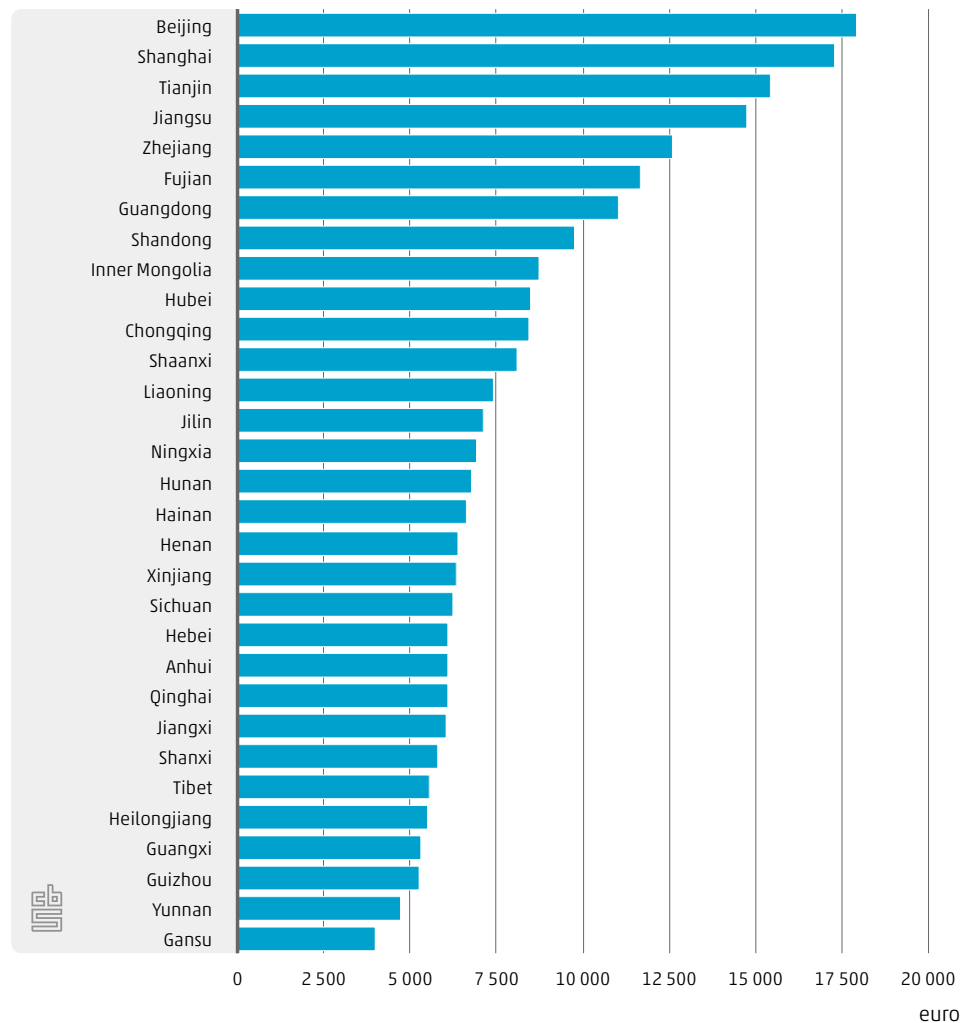
De relatieve bijdrage die de diverse sectoren aan het bbp leveren, verschilt aanzienlijk tussen China en Nederland (National Bureau of Statistics of China, 2020; CBS, 2020a). Zo maakte in 2018 de dienstverlening in China 53 procent van de economie uit, waar dit in Nederland 78 procent was. Het spiegelbeeld zien we bij de nijverheid en de primaire sector. Waar het aandeel van de nijverheid in Nederland 20 procent was, was dit in China 40 procent. Dit verschil is grotendeels toe te schrijven aan de industrie. Verder draagt de primaire sector in Nederland maar 2 procent bij aan het bbp, waar dit in China 7 procent is. Ook binnen de dienstensector zijn er behoorlijke structuurverschillen tussen Nederland en China. Het grootste verschil treedt op voor sectoren als informatie en communicatie, zakelijke dienstverlening, overheid en zorg, en cultuur en recreatie. Samen dragen deze in China 21 procentpunt minder bij aan het bbp dan in Nederland. Verder dragen handel, vervoer en horeca in China 5 procentpunt minder bij aan het bbp dan in Nederland. In de dienstensector draagt alleen de financiële dienstverlening in China meer bij aan het bbp dan in Nederland. In China is die bijdrage 8 procent en in Nederland 7 procent.

Grote verschillen in bruto regionaal product per hoofd van de bevolking

Tussen de Chinese provincies, autonome regio's en stadsstaten²⁾ verschilt het bruto regionaal product (brp) per hoofd van de bevolking sterk, zie figuur 1.5.2. De meest welvarende Chinese regio's liggen allemaal aan de oostkust, met uitzondering van de stadstaat Beijing. De armste regio's liggen meer verspreid over China. Met bijna 18 duizend euro had Beijing het hoogste brp per capita. De top-5 bestaat verder uit Shanghai (17,3 duizend euro), Tianjin (15,5 duizend euro), Jiangsu (14,8 duizend euro) en Zhejiang (12,6 duizend euro). De provincie met het laagste brp per hoofd van de bevolking is Gansu. Daar was in 2018 het brp 4 duizend euro per hoofd, ruim 4 keer kleiner dan in Beijing. De armste provincie, Gansu, ligt in het noordwesten van China. Ter vergelijking: in elke Nederlandse provincie lag het brp per hoofd van de bevolking hoger dan in China. In 2018 werd het hoogste brp per hoofd gerealiseerd in de provincie Noord-Holland (58,7 duizend euro) en was dit het laagste in Friesland (30,6 duizend euro) (CBS, 2020b).

2) Verderop in deze paragraaf zullen we de overkoepelende term Chinese regio's gebruiken, waarmee we de Chinese provincies, autonome regio's en stadsstaten van het Chinese vasteland (exclusief Hongkong, Macau en Taiwan) bedoelen.

1.5.2 Bruto Regionaal Product per hoofd van de bevolking, 2018

Bron: National Bureau of Statistics of China

Voor de vijf meest welvarende regio's wordt het overgrote deel van het brp gerealiseerd buiten de primaire sector. In de minst welvarende regio's daarentegen wordt een aanmerkelijk groter deel van het brp gerealiseerd door landbouw, bosbouw, veeteelt en visserij. De rijke kustregio's van China zijn de meest gediversifieerde en innovatieve delen van het land. Ook zijn sommige rijk aan grondstoffen; Jiangsu heeft bijvoorbeeld grote voorraden steenkool, olie, gas, zout, zwavel, fosfor en marmer. Sinds de oprichting van de Volksrepubliek heeft veel chemische en zware industrie zich hier gevestigd. Belangrijke sectoren in Zhejiang zijn de elektromechanische, chemische, technische en textielindustrie. Zhejiang is bijvoorbeeld de thuisbasis van een aantal van China's meest innovatieve internetbedrijven, met name de e-commerce gigant Alibaba. Beijing heeft een geavanceerde dienstensector en innovatieve technologie-industrie. In Fujian is naast de aanwezige industrie ook de landbouwsector van groot belang (Chipman Koty, 2019; Economisch Cluster ZMA Peking, 2016).

China grootste goederenexporteur

China is wereldwijd het land dat de meeste goederen exporteert. Waar China 2 106 miljard euro aan goederen exporteerde in 2018, is dit voor Nederland 612 miljard euro. Daarmee is Nederland de vijfde goederenexporteur ter wereld. Van de Chinese export is 554 miljard euro hightech export. Ook op dat vlak neemt China de eerste plaats in; Nederland neemt op dit punt de negende plaats in met 73 miljard euro.

2 106 miljard aan
goederenexport door China in 2018

Guangdong belangrijkste regio voor Chinese goederenhandel

De provincie Guangdong kende een opmerkelijke economische groei na de oprichting van de speciaal economische zones (SEZ) in 1979. De Shenzhen-zone (grenzend aan Hongkong), de Zhuhai-zone (grenzend aan Macao) en de Shantou-zone bevinden zich alle drie in de kustprovincie Guangdong en de vierde zone, de Xiamen-zone (dichtbij Taiwan), is in de naburige kustprovincie Fujian gevestigd.³⁾ Guangdong slaagde er zelfs in de grootste exportwaarde te genereren en kenmerkte zich door een grote instroom van buitenlandse investeringen. De SEZs zorgden in Guangdong voor een switch van toerisme en vastgoed naar nijverheid en uiteindelijk naar technologisch geavanceerde industrieën (Ota, 2003; Han & Hayter, 1997).

De vijf regio's die samen verantwoordelijk waren voor bijna 70 procent van de totale Chinese uitvoer in 2018 zijn Guangdong, Jiangsu, Zhejiang, Shanghai en Shandong. Deze regio's liggen allemaal aan de Chinese oostkust. Guangdong exporteerde in 2018 zelfs iets meer dan Italië en Jiangsu iets meer dan Spanje (IMF, 2020b). Deze vijf regio's staan ook hoog wat betreft brp per hoofd van de bevolking. De minst welvarende regio's zijn ook de regio's die in 2018 het minst exporteerden. Aan de importzijde zien we een vergelijkbaar beeld. Guangdong, Beijing, Shanghai, Jiangsu en Shandong waren in 2018 samen goed voor 69 procent van de totale Chinese invoer. Guangdong importeerde in 2018 wat meer dan België en Beijing net iets meer dan Maleisië (IMF, 2020b). De minst importerende Chinese regio's vinden we ook terug onderaan de ranking brp per capita.

China vijfde in de export van diensten

Wat betreft de export van diensten staat China wereldwijd op de vijfde plek. De Verenigde Staten zijn met 682 miljard euro veruit de grootste dienstenexporteur ter wereld. Dat is ruim twee keer zoveel als nummer twee op de lijst (Verenigd Koninkrijk), ruim drie keer zoveel als China (positie 5) en vier keer zoveel als Nederland (positie 8).

³⁾ In 1988 werd de Hainan-zone opgericht. Hainan is een eiland gelegen ten zuidwesten van het Chinese vasteland en ten noordoosten van de Vietnamese kust. Eén van de belangrijkste sectoren binnen deze SEZ is de landbouwsector (Ota, 2003; Han & Hayter, 1997).

China derde positie bij uitgaande directe investeringen

Net als bij de export van diensten, speelt China ook op het vlak van kapitaalstromen een belangrijke rol. In 2018 had China 1 642 miljard euro aan directe investeringen uitstaan in het buitenland. Slechts twee landen hebben meer uitstaan, namelijk de Verenigde Staten (positie 1) en Nederland (positie 2). Nederland heeft met 2 055 miljard euro zo'n 25 procent meer aan directe investeringen in het buitenland uitstaan.

China vijfde positie bij inkomende directe investeringen

Als het gaat om inkomende buitenlandse investeringen stond China in 2018 achter de VS op de tweede plek met 1 378 miljard euro, wat een gevolg is van de positie van China als groot productieland en het beleid in de jaren tachtig van het aantrekken van directe investeringen in de speciale economische zones, zie paragraaf 1.2. In de VS staat ruim 4,5 keer zoveel aan investeringen uit dan in China. Nederland staat op positie vier met 1 417 miljard euro aan inkomende directe investeringen.

Uitgaven aan R&D van China en Nederland vergelijkbaar

Innovatie is een belangrijke bron van economische groei. Een indicator daarvoor is hoeveel werkgelegenheid er met R&D is gecreëerd. China stond in de periode 2005–2017 met 1 206 voltijdbanen per miljoen inwoners wereldwijd op de 49^e plaats; Nederland op plek veertien met 4 843 voltijdbanen per miljoen inwoners (Worldbank, 2019c). Een andere indicator is het totaal aan uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling als percentage van het bbp. China stond hiervoor wereldwijd met 2,1 procent op plek 14 en Nederland met 2,0 procent op plek 16. Nog een andere indicator is het totaal aan ontvangsten voor het gebruik van intellectueel eigendom. China ontving in 2018 voor het gebruik hiervan 5 miljard euro (Worldbank, 2019, tabel 5.13) en stond hiermee op de twaalfde plek wereldwijd. Voor Nederland was dit 30 miljard euro, waarmee ons land op de derde plaats stond.

1.6 Samenvatting en conclusie

Begin jaren tachtig hervormde China de landbouw, de industrie en het prijssysteem. Daarnaast werd de economie geopend via het opzetten van speciale economische zones. In die speciale economische zones groeide in de jaren tachtig en negentig de economie hard door een combinatie van inkomende directe investeringen, export en lage lonen. Vanaf 2010 ging dit groeimodel haperen omdat enerzijds de vraag naar Chinese producten vanuit Europa minder hard groeide dan in de jaren voor de financiële crisis in 2008. Anderzijds werd het in China steeds moeilijker om de productiviteit nog verder te verhogen, nam het arbeidsaanbod af en waren de lonen fors gestegen.

Om de ambitie van China te realiseren om de grootste economie ter wereld te worden, en van een maakeconomie een kenniseconomie te worden, werd een nieuw groeibeleid ingezet op basis van investeren in kennis, innovatie en uitgaande directe investeringen. Een belangrijk onderdeel van die uitgaande investeringen betreft het zogenaamde 'Belt and Road Initiative'. Deze investeringen werden in de periode 2013–2019 voor 47 procent

gerealiseerd in Azië en 36 procent in Afrika en het Midden-Oosten. Het meeste werd geïnvesteerd in de energie- en transportsector.

China was in 2018 de tweede economie wereldwijd, de grootste exporteur van goederen, de vijfde exporteur van diensten, de derde bij de uitgaande investeringen, vijfde voor inkomende investeringen en qua uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling als percentage van het bbp veertiende. Het bbp per hoofd van de bevolking is in China ruim 5 keer zo klein als in Nederland. Er zijn wel grote verschillen tussen Chinese regio's. De meest welvarende Chinese regio's liggen allemaal aan de oostkust, met uitzondering van de stadstaat Beijing.

Eind 2019 werd China geraakt door het coronavirus. Om de verspreiding daarvan tegen te gaan besloot China over te gaan tot lockdowns in grote delen van het land. Half maart was het duidelijk dat de epidemie over het hoogtepunt heen was en werden allerlei beperkingen opgeheven. Door het coronavirus is de Chinese economie in het eerste kwartaal van 2020 hard geraakt; de export kromp in deze periode met 13,3 procent en de gehele economie met 6,8 procent. Het sterkst daalde de export van kleding, speelgoed en meubelen. Vrijwel alle Chinese regio's hebben in het eerste kwartaal van 2020 minder geëxporteerd dan een jaar eerder, met uitzondering van Beijing, Jiangxi en Hainan. Naar acht van de tien belangrijkste exportbestemmingen vond er een flinke daling in de Chinese export plaats in het eerste kwartaal van 2020 ten opzichte van eerste kwartaal van 2019; enkel de uitvoer naar Vietnam en Taiwan steeg licht.

Eind maart 2020 waren er al de eerste, voorzichtige tekenen van herstel. Zo was in maart 2020 de Chinese export 'slechts' 6,6 procent lager dan in maart 2019 en daalde de werkloosheid van 6,2 procent in februari 2020 naar 6,0 procent in april. In april was de uitvoer al weer 3,5 procent hoger dan in 2019. In tegenstelling tot de winkelverkoop is de online verkoop van fysieke goederen met 5,9 procent gestegen. Het is nog onduidelijk in hoeverre dit herstel in de kiem wordt gesmoord door terugval in de vraag naar Chinese producten en diensten; China is immers sterk verweven in internationale waardeketens. Ook een tweede golf met coronabesmettingen kan wederom verstrekkende gevolgen hebben voor het economische herstel.

1.7 Literatuur

American Enterprise Institute (2019). *China global investment tracker*. [Dataset]. Geraadpleegd op 21 april 2020.

Arduino, A. & Caine, A. (2019). *Risk assessment and mitigation in Central Asia: implications for foreign direct investment and the Belt and Road Initiative*. European Bank for Reconstruction and Development.

Brakman, S., Frankopan, P., Garretsen, H. & Van Marrewijk, C. (2019). The New Silk Roads: an introduction to China's Belt and Road Initiative. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 12 (1)3-16.

Beule, F. de & Bulcke, D. van den (2009). China's opening up, from Shenzhen to Sudan. In M.P. Dijk, van (Red.), *The New Presence of China in Africa*, 31-52.

- Blok, S. (2019, 15 mei). [Nederland-China: een nieuwe balans](#) [Kamerbrief]. Geraadpleegd op 22 november 2019.
- CBS (2020a). [Productie- en inkomenscomponenten bbb; bedrijfstak; nationale rekeningen](#) [Dataset]. Geraadpleegd op 17 februari 2020.
- CBS (2020b). [Regionale kerncijfers; nationale rekeningen](#) [Dataset]. Geraadpleegd op 29 april 2020.
- CBS (2020c). [Nederlandse goederenhandel met China, 2002 – jan. 2020](#). Geraadpleegd op 19 mei 2020.
- CBS (2020d). [Nederlandse goederenimport uit China ruim 39 miljard euro](#). Geraadpleegd op 19 mei 2020.
- Chen, C. (2018). The liberalization of FDI policies and the impacts of FDI on China's economic development. In R. Garnaut, L. Song & C. Fang (Red.), *China's 40 Years of Reform and Development: 1978-2018*, ANU Press, 595-617.
- Chipman Koty, A. (2019). [Disparities in China's Regional Growth: A Look at H1 2019 GDP Data](#). Geraadpleegd op 29 april 2020.
- Chow, G. C. (2018). China's economic transformation. In R. Garnaut, L. Song & C. Fang (Red.), *China's 40 Years of Reform and Development: 1978-2018*, 93-115.
- Crane, G. T. (1994). 'Special Things in Special Ways': National Economic Identity and China's Special Economic Zones. *The Australian Journal of Chinese Affairs*, 32, 71-92.
- Economisch Cluster ZMA Peking (2016). [Geografische kansen in China voor Nederlandse bedrijven](#). Geraadpleegd op 28 april 2020.
- GACC (2020). [Statistics: Interactive tables](#) [Dataset]. Geraadpleegd op 1 mei 2020.
- Han, S. S. & Hayter, R. (1997). Reflections on China's Open Policy Towards Foreign Direct Investment. *Regional Studies*, 32(1), 1-16.
- He, F. & Pan, X. (2015). China's Trade Negotiation Strategies Matters of growth and regional economic integration. In L. Song, R. Garnaut, C. Fang & L. Johnston (Red.), *China's Domestic Transformation in a Global Context*, ANU Press, 361-382.
- IMF (2019). [World Economic Outlook database: October 2019](#) [Dataset]. Geraadpleegd op 8 januari 2020.
- IMF (2020a). [World Economic Outlook database: April 2020](#) [Dataset]. Geraadpleegd 12 mei 2020.
- IMF (2020b). [Direction of Trade Statistics](#) [Dataset]. Geraadpleegd op 22 april 2020.
- Kras, J. (2019). [Dit zijn de grootste economieën ter wereld](#). Geraadpleegd op 19 mei 2020.

Kuijper, K. (2020). [Coronavirus: dit is het goede nieuws](#). Geraadpleegd op 30 maart 2020.

National Bureau of Statistics of China (2020). [National Data](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 10 juni 2020.

Ota, T. (2003). The Role of Special Economic Zones in China's Economic Development As Compared with Asian Export Processing Zones: 1979–1995. *Asia in Extensio*, 1–28.

Shatz, H. J. (2016). Strategic Choices Abroad: China. In H. J. Shatz (Red.), *U.S. International Economic Strategy in a Turbulent World: Strategic Rethink*, Rand Corporation, 85–110.

Stanley, L. E. (2018). *Emerging Market Economies and Financial Globalization: Argentina, Brazil, China, India and South Korea*. Anthem Press.

Song, L., Fang, C. & Johnston, L. (2017). China's Path Towards New Growth: Drivers of Human Capital, Innovation and Technological Change. In L. Song, R. Garnaut, C. Fang & L. Johnston (Red.), *China's New Sources of Economic Growth: Human Capital, Innovation and Technological Change*, ANU Press, 1–19.

Song, L., Zhou, Y. & Hurst, L. (2019). Deepening reform and opening-up for China to grow into a high-income country. In L. Song, Y. Zhou & L. Hurst (Red.), *The Chinese Economic Transformation: Views from Young Economists*, ANU Press, 1–17.

UNCTAD (2020). [UNCTADSTAT: United Nations Conference on Trade and Development](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 10 april 2020.

Wang, B. & Wang, H. (2011). Chinese Manufacturing Firms' Overseas Direct Investments: Patterns, motivations and challenges. In J. Golley & L. Song (Red.), *Rising China: Global Challenges and Opportunities*, ANU Press, 99–119.

Wei, S. J., Xie, Z. & Zhang, X., (2017). From 'Made in China' to 'Innovated in China': Necessity, Prospect, and Challenges, *Journal of Economic Perspectives*, 31(1), 49–70.

World Bank (2019). [World Development Indicators](#) [Dataset]. Geraadpleegd op 8 januari 2020.

World Bank (2020). [World Development Indicators](#). [Dataset]. Geraadpleegd op 14 april 2020.

Zon, H. van (2020). [China haalt streep door reisbeperkingen: beetje bij beetje herstelt normale leven zich](#). Geraadpleegd op 30 maart 2020.

2.

**De handels- en
investeringsrelatie
tussen
Nederland en China**

Auteurs

Sarah Creemers

Marjolijn Jaarsma

Tom Notten

Janneke Rooyakkers

2/3e van Chinese invoer was bestemd voor
wederuitvoer in 2019

8e bestemming is Nederland voor Chinese goederen

De Nederlandse export is goed voor ongeveer één derde van het Nederlandse bruto binnenlands product (bbp) en daarmee een belangrijke pijler onder het Nederlandse verdienmodel. In dit hoofdstuk wordt de bilaterale handel tussen Nederland en China nader belicht. Dit wordt vanuit het Nederlands perspectief gedaan, maar ook vanuit Chinees perspectief. Ten slotte komt ook de ontwikkeling van de directe investeringen tussen beide landen aan bod.

2.1 Inleiding

Invoer uit China is eigenlijk niets nieuws. Al in de zeventiende eeuw deed de Nederlandse VOC pogingen voet aan Chinese wal te zetten en begin achttiende eeuw lukte het om er een handelspost op te zetten. Toen werden er zaken als thee, zijde, porselein en chinoiserie ingevoerd (Van Campen & Mostert, 2015). Tegenwoordig zijn de reusachtige containerschepen die uit China in de Rotterdamse haven aanleggen tot de nok toe gevuld met Chinese elektronica, machines, geneesmiddelen en kleding (CBS, 2015). China heeft daarmee in de afgelopen jaren de positie van derde invoerpartner verworven, na België en Duitsland. Deze invoer is echter niet alleen voor Nederland bestemd. Mede door de gunstige ligging van ons land, de aanwezigheid van grote mainports en de goede infrastructurele verbindingen gaat ongeveer twee derde van de Nederlandse invoer uit China in de vorm van wederuitvoer door naar met name andere EU-landen (Cremers et al., 2019).

De Nederlandse goederenexport is nog steeds vooral gericht op landen binnen de Europese Unie, inclusief het Verenigd Koninkrijk (Ramaekers, 2019). In 2018 bedroeg het aandeel van export naar de EU bijna 71 procent. Wel neemt dit aandeel al jaren af, ten faveure van landen als China en de Verenigde Staten. Het aandeel van China in de totale Nederlandse goederenuitvoer groeide tussen 2010 en 2018 van 1,5 naar 2,4 procent. China en de VS zijn de enige niet-EU-landen in de top-10 exportbestemmingen van de Nederlandse goederenhandel. De vanzelfsprekendheid van internationale handel en de voordelen die dat brengt, staat de afgelopen jaren onder druk. Het handelsconflict tussen de VS en China, dat in 2019 verder opliep, zorgde al voor de nodige onzekerheden. Nederlandse producenten vreesden de gevolgen, vooral diegenen die via een internationale productieketen met China of de VS verbonden zijn (Bouman, 2019; RTLZ, 2019). Onderzoek van Cremers et al. (2019) liet zien dat Nederlandse bedrijven volop gebruikmaken van intermediaire Chinese inputs, bijvoorbeeld voor de exportproductie. Amerikaanse importtarieven op Chinese producten hebben tot gevolg dat China minder kan exporteren en dus verdienen. Dit in combinatie met een toch al afkoelende Chinese economie, leidt ertoe dat China minder in het buitenland kan besteden en de import afneemt. Mede hierdoor – en Brexit – maakte de Duitse auto-industrie in 2019 het slechtste jaar in bijna een kwart eeuw door, wat ook voor Nederlandse toeleveranciers consequenties had (Van der Marel & Segenhout, 2020; CBS, 2019). De uitbraak van het coronavirus eind 2019 maakte nog duidelijker hoe geïntegreerd de wereldeconomie is en hoe kwetsbaar sommige productieketens kunnen zijn.

Vanuit Chinees oogpunt is Nederland een belangrijkere afnemer dan leverancier van goederen. Nederland is voor China zelfs de achtste belangrijkste exportbestemming. Dit heeft voor een belangrijk deel te maken met de distributiefunctie die Nederland vervult bij het voorzien van andere Europese landen van Chinese goederen. De goederenexport van China die in Nederland aankomt, omvat onder andere grote ladingen elektrische machines, machines en mechanische werktuigen, zoals paragraaf 2.4 zal laten zien. Omgekeerd

staat Nederland pas op plaats 35 als leverancier van goederen voor de Chinese markt. Niettemin zijn er bepaalde goederen die China graag uit Nederland importeert, zoals bijvoorbeeld hightech machines en voedingsmiddelen.

Het importeren of exporteren van goederen is voor veel bedrijven de eerste of meest voor de hand liggende manier om de eerste stappen over de grens te zetten. Bedrijven kunnen hun afzetmarkt en kansen in het buitenland echter ook vergroten door bijvoorbeeld diensten te verhandelen of door complexere internationaliseringsstrategieën, zoals het investeren in een buitenlandse fabriek, verkoopfiliaal of distributiecentrum. Directe investeringen zijn zodoende een manier om duurzame economische relaties in het buitenland op te bouwen. Zowel de internationale dienstenhandel als de investeringsrelatie tussen China en Nederland is – zeker vergeleken met de goederenhandel – beperkt.

Leeswijzer

Dit hoofdstuk bespreekt verschillende aspecten van de Nederlands-Chinese handel en investeringen tot en met 2019. De meest recente ontwikkelingen in de Nederlands-Chinese handel – als gevolg van de coronacrisis – beperken zich ten tijde van het schrijven van deze publicatie grotendeels nog tot macro-economische cijfers en zijn in hoofdstuk 1 aan bod gekomen. Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 2.2 wordt uiteengezet hoe belangrijk China is voor de Nederlandse goederenhandel, waarna in paragraaf 2.3 wordt ingaan op de bedrijven die actief zijn in de goederenhandel met China. Vervolgens kijken we in paragraaf 2.4 naar de Nederlands-Chinese goederenhandel vanuit Chinees perspectief. Hierbij wordt ook ingegaan op de goederenhandel tussen Nederland en de verschillende Chinese provincies, autonome regio's en stadsstaten. Hiervoor maken we gebruik van data afkomstig van de Chinese douaneadministratie (GACC). Op de bijzondere rol van Hongkong wordt in paragraaf 2.5 dieper ingegaan. In paragraaf 2.6 brengen we de bilaterale investeringen tussen beide handelspartners in kaart. We eindigen dit hoofdstuk met een samenvatting en conclusie van de resultaten, waarna we kort bespreken welke data en methoden in dit hoofdstuk gebruikt werden. Buiten de scope van dit onderzoek – maar niet minder interessant – valt de dienstenhandel tussen Nederland en China. In paragraaf 2.9 presenteren we als bijlage de meest belangrijke cijfers op het vlak van de bilaterale handel in diensten.

2.2 Belang van China voor Nederlandse goederenhandel

In deze paragraaf wordt het belang van China voor de Nederlandse goederenhandel uiteengezet. We richten ons eerst op de goederen die Nederland uit China importeert. Daarna wordt onderzocht hoe groot de Nederlandse goederenexport is naar China, en waaruit deze bestaat.

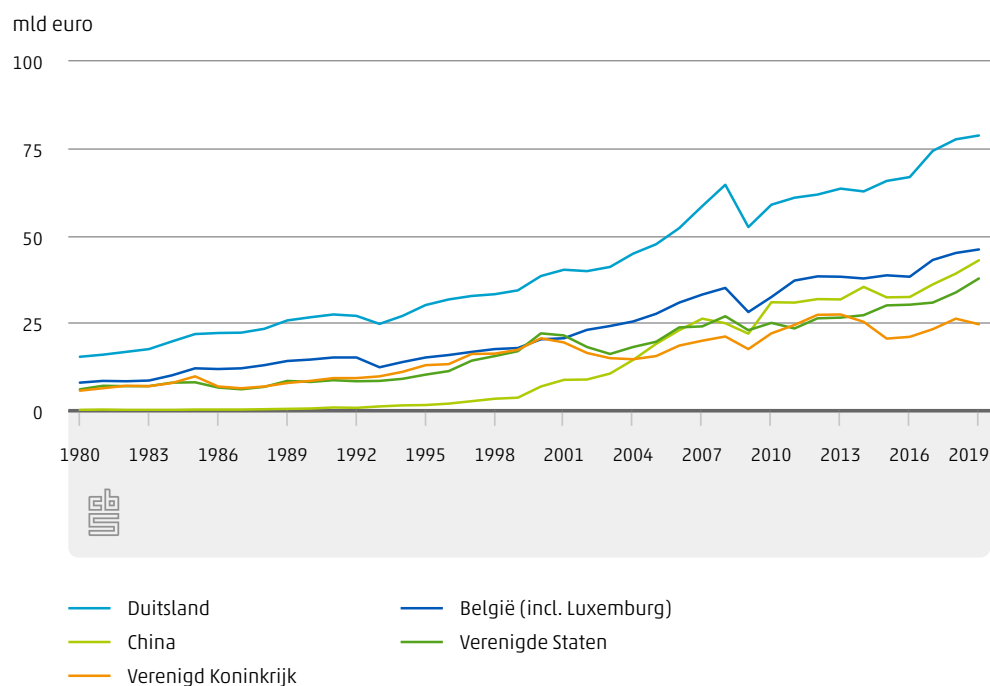
3^e belangrijkste importpartner is China voor Nederland

Ruim 9 procent van de Nederlandse invoer komt uit China

Als handelspartner was China voor Nederland in de 20e eeuw lange tijd relatief onbelangrijk. Met toetreding van China tot de WTO in 2001 nam ook de Nederlandse invoer uit het land sterk toe, veel sterker dan die uit onze andere belangrijke handelspartners. In figuur 2.2.1 is te zien dat in 1980 ongeveer 0,3 procent van de Nederlandse goederenimport uit China kwam. In 2001 was dit aandeel al opgelopen tot 4 procent. In 2010 importeerde Nederland voor het eerst meer uit China dan uit de Verenigde Staten, en deze invoerwaarde kwam in 2019 met 43 miljard in de buurt van de invoer uit België én Luxemburg samen.¹⁾ Daarmee was het aandeel van China in de totale Nederlandse goederenimport ruim 9 procent. De vier andere belangrijkste herkomstlanden – Duitsland, België (inclusief Luxemburg), het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten – hebben iets aan belang ingeboet sinds 1980. Duitsland is nog steeds onze belangrijkste handelspartner – ook wat betreft invoer. In 1980 kwam 22 procent van de invoer uit Duitsland, in 2019 was dit 17 procent wat neerkomt op bijna 79 miljard.

2.2.1 Ontwikkeling Nederlandse goederenimport sinds 1980

Niet alleen de Chinese hervormingen en toetreding tot de WTO hebben een impact gehad op onze handelsrelatie met China. Toenemende globalisering heeft er onder andere toe geleid dat productieprocessen zijn opgeknipt en verplaatst naar waar deze het goedkoopst of meest

1) Tot en met verslagjaar 1999 werden België en Luxemburg gecombineerd in de handelscijfers.

efficiënt kunnen worden uitgevoerd. Veel productie is naar China en andere Aziatische landen verplaatst en China is steeds verder geïntegreerd in deze wereldwijde productieprocessen. De Europese eenwording, liberalisering van kapitaal, opmars van informatie en communicatietechnologie alsook innovaties in vervoer en transport gaven ook een enorme impuls aan de wereldwijde en de Nederlandse handel (Voncken et al., 2015). Investerings in en schaalvergroting van de logistieke sector – denk bijvoorbeeld aan de tweede Maasvlakte, uitbreiding Schiphol, aanleg Betuwelijn – maar ook de groei in intermediaire en dienstverlenende sectoren zoals de groothandel, vervoer en zakelijke dienstverlening heeft de groei van de handel verder versterkt (Van Bui et al., 2017). Daarmee is Nederland voor goederen vanuit alle hoeken van de wereld een belangrijke *hub*, het eerste punt van aankomst in de Europese Unie, om van daar uit hun weg te vervolgen naar het Europese achterland. Dat geldt ook voor vele Chinese goederen. De volgende box biedt meer inzicht in de verschillende invoerstromen uit China die Nederland bereiken.

De verschillende soorten goederenstromen uit China

Na aankomst in Nederland kunnen er verschillende dingen gebeuren met producten van buitenlandse makelij:

1. De buitenlandse producten worden verbruikt door bedrijven of consumenten in Nederland; we spreken dan van invoer voor de Nederlandse markt.
2. De buitenlandse producten worden na aankomst in Nederland weer uitgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het verblijf in Nederland (tijdelijk) in eigendom geweest van een bedrijf gevestigd in Nederland. Dit wordt wederuitvoer genoemd.
3. De buitenlandse producten verlaten Nederland in (vrijwel) onbewerkte staat zonder dat ze daarbij eigendom zijn geweest van een in Nederland gevestigd bedrijf of persoon. Deze goederenstroom wordt veelal doorvoer genoemd, hoewel het feitelijk 'quasi-doorvoer' is omdat er in Nederland nog enkele administratieve handelingen plaatsvinden.

2.2.2 Waar gaat de Chinese invoer na aankomst in Nederland naar toe, 2019?

Figuur 2.2.2 laat zien dat er in 2019 circa 79 miljard euro aan Chinese goederen in Nederland zijn aangekomen. Daarvan waren goederen ter waarde van 14 miljard euro bestemd voor de Nederlandse markt. Dit kunnen Nederlandse consumenten zijn, die Chinese goederen in de winkel kopen maar bijvoorbeeld ook Nederlandse producenten die Chinese tussenproducten in hun productieproces gebruiken. Deze goederenstroom

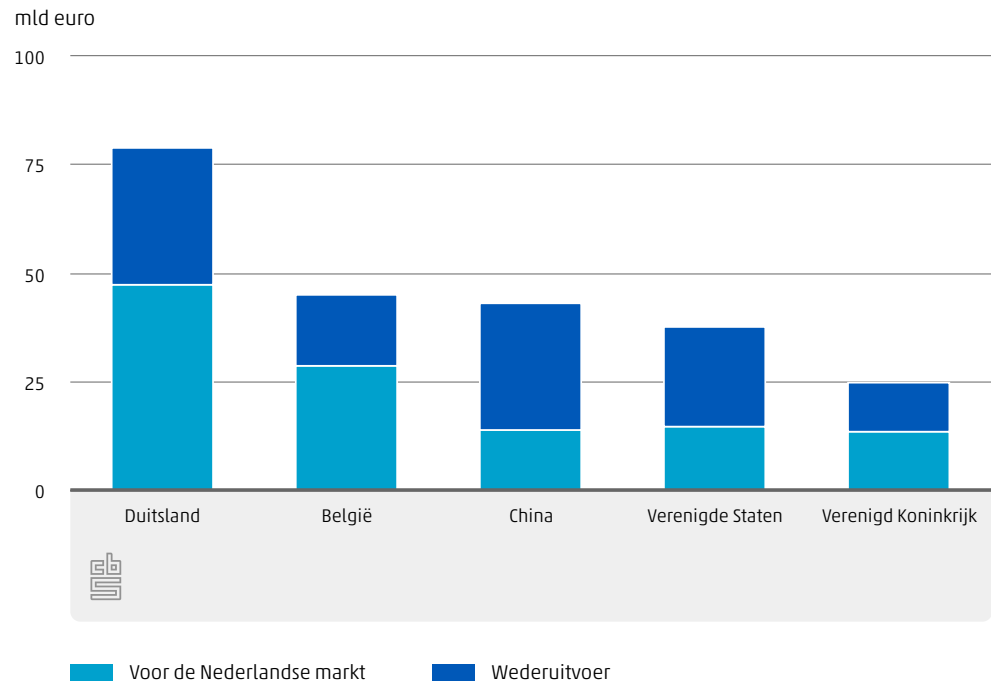
komt overeen met ongeveer 18 procent van alle Chinese goederen die in 2019 in ons land arriveerden.

Een veel groter deel van de Chinese invoer is echter bestemd voor het buitenland. Bedrijven in Nederland voerden Chinese goederen ter waarde van 29 miljard euro weer uit naar het buitenland, meestal naar andere Europese landen. Het overige deel, hetgeen een waarde vertegenwoordigt van 36 miljard euro, wordt door bedrijven buiten Nederland door ons land gevoerd. Dat betekent dat bijna de helft van alle Chinese producten die Nederland bereikten als doorvoer geclassificeerd kan worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om Chinese smartphones of laptops die in Amsterdam aankomen, daar in opdracht van een Duitse handelaar door expediteurs worden ingeklaard en vrijgemaakt voor de Europese markt en vervolgens op transport naar Duitsland gaan. Hoewel deze goederen over Nederlands grondgebied vervoerd worden, wordt deze goederenstroom niet meegenomen in de bronstatistieken van Internationale Handel in Goederen of de Nationale Rekeningen van het CBS.²⁾ In de rest van dit hoofdstuk en de publicatie wordt doorvoer buiten beschouwing gelaten. Als er gesproken wordt over invoer dan gaat het doorgaans om de som van invoer voor de Nederlandse markt én invoer bestemd voor wederuitvoer, tenzij expliciet anders vermeld.

Figuur 2.2.3 illustreert voor de top-5 importpartners van Nederland welk aandeel van de import na aankomst in Nederland in de vorm van wederuitvoer doorgaat naar het buitenland. Dit aandeel blijkt in de invoer uit China het grootst. Ongeveer twee derde van de Chinese invoer in 2019 was wederuitvoer en een derde was bestemd voor de Nederlandse markt. Als specifiek gekeken wordt naar de invoer voor de Nederlandse markt, dan is Duitsland – met 47 miljard euro aan importgoederen – nog steeds het belangrijkste land van herkomst, gevolgd door België. China zakt dan naar de vierde plaats, net vóór het VK en net achter de VS. Deze wederuitvoer- en distributiefunctie van Nederland werkt overigens ook de andere kant op. Zo verlaat circa 40 procent van de goederen die Nederland uit Duitsland importeert ons land direct weer met een andere bestemming, zoals het VK of de VS.

2) Omdat het fenomeen doorvoer in Europa met name in Nederland een grote rol speelt, is doorvoer bij Europese cijfers van Eurostat meestal wel opgenomen (Roos, 2006; Voncken & Van Loon, 2019).

2.2.3 Samenstelling invoer uit top 5 landen, 2019

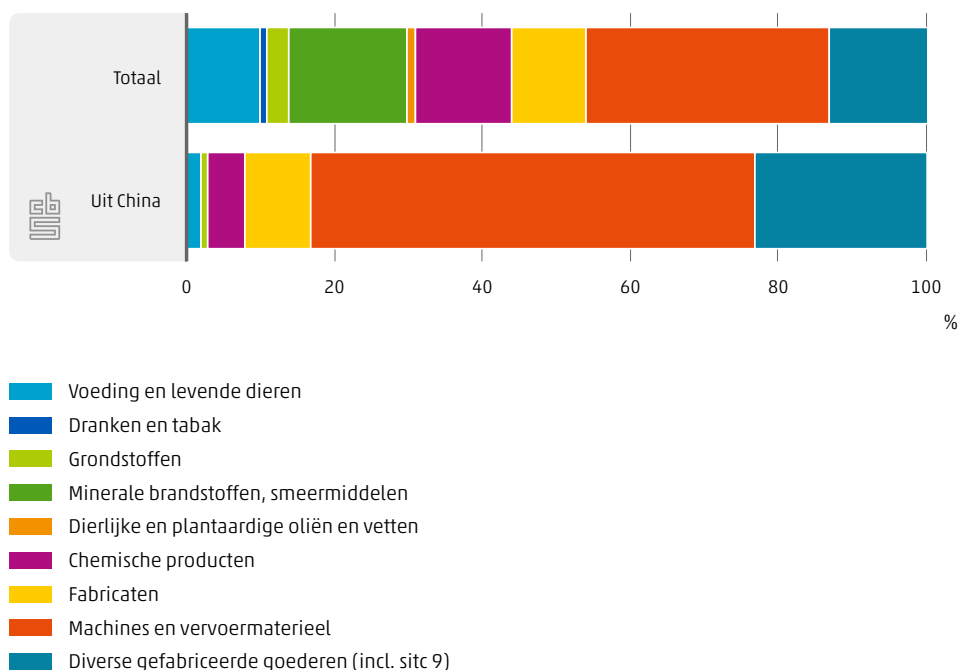

Bijna 60 procent invoer uit China is machines en vervoermaterieel

In figuur 2.2.4 is te zien dat het pakket aan goederen dat Nederland uit China importeert – inclusief wederuitvoer³⁾ – sterk verschilt van het doorsnee importpakket. Ongeveer een derde van de totale Nederlandse invoer bestaat uit voedingsmiddelen en dranken, grondstoffen en minerale brandstoffen. Deze productgroepen vormen slechts een kleine 4 procent van de invoer uit China. Machines en voervoermateriaal worden naar verhouding veel uit China geïmporteerd. Hiertoe behoren goederen als consumentelektronica maar ook onderdelen voor Nederlandse productie en assemblageprocessen zoals bijvoorbeeld organische chemische goederen, accu's of ledlampen (Cremers et al., 2019). Diverse gefabriceerde goederen zoals meubels, (elektronische) sport- en spelartikelen en kleding vormen een kwart van de 43 miljard euro die Nederland aan goederen uit China importeerde.

³⁾ Op detailniveau ontbreekt informatie over het aandeel wederuitvoer.

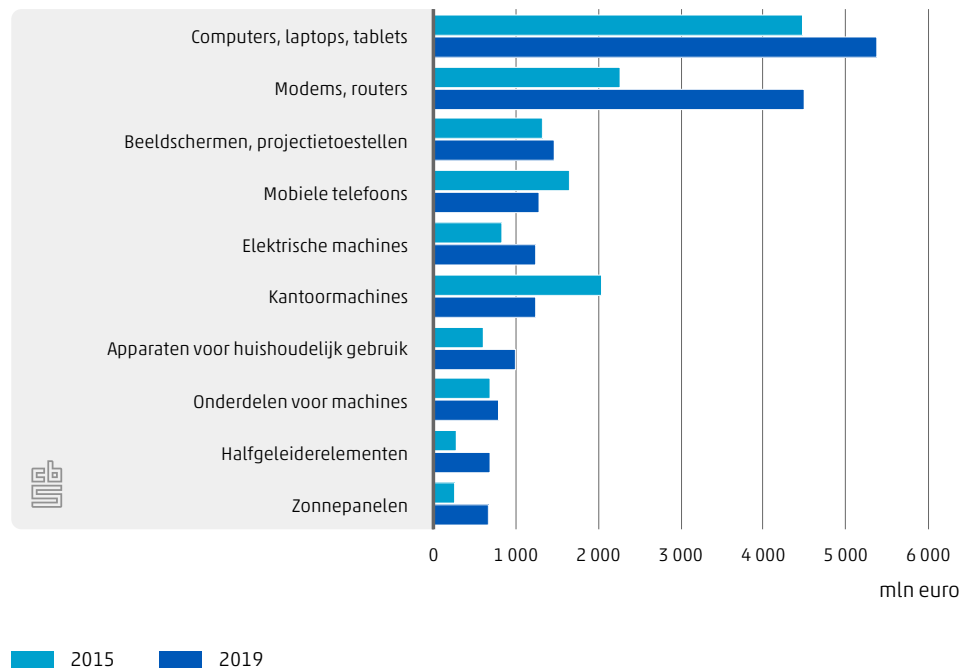
2.2.4 Samenstelling Nederlandse invoer, 2019

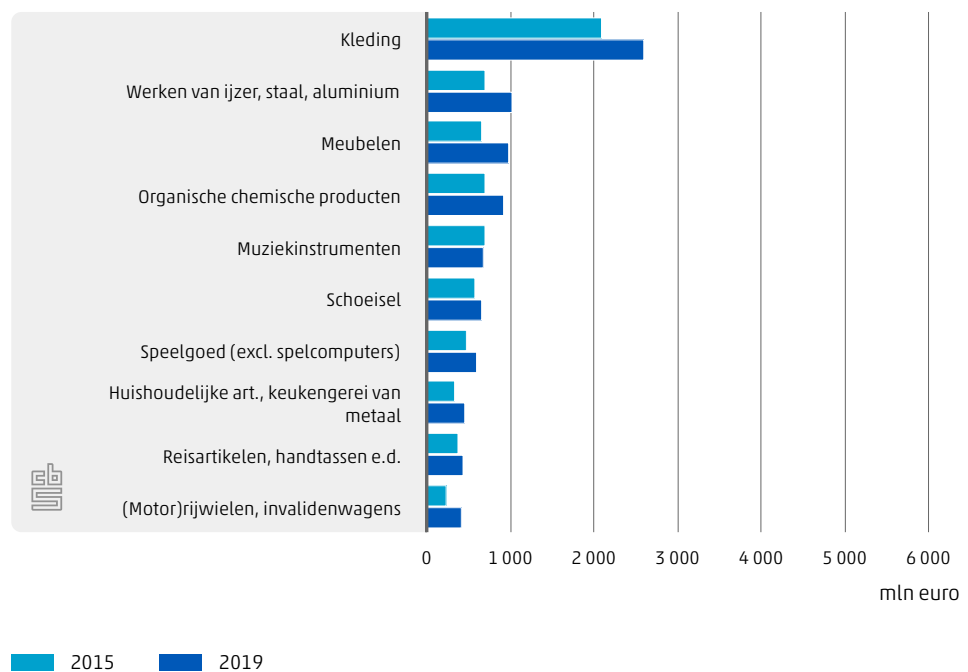
Een vijfde van de ingevoerde kleding komt uit China

Als verder ingezoomd wordt op specifieke importproducten, dan zien we dat in 2019 computers, laptops en tablets een achtste van de totale invoerwaarde uit China vormden. Ten opzichte van 2015 is de invoer van deze goederen met een vijfde toegenomen, zie figuur 2.2.5. Modems en routers vormden vorig jaar circa 10 procent van de invoer uit China, en deze invoer is ten opzichte van 2015 verdubbeld. De invoer van halfgeleideren en zonnepanelen uit China is in de afgelopen vier jaar zelfs 2,5 keer in omvang gegroeid. De import van andere technologische producten zoals mobiele telefoons en kantoormachines nam in de afgelopen jaren daarentegen af. Van de niet-technologische invoer uit China vormt kleding nog steeds het belangrijkste product, zie figuur 2.2.6. Bijna een vijfde van alle kleding die Nederland invoert en 16 procent van de invoer van schoeisel komt rechtstreeks uit China. Andere niet-technologische producten die in 2019 een belangrijk aandeel vormden in de invoer uit China zijn metaalproducten, meubelen, organische chemische producten en huishoudelijke artikelen. Met uitzondering van muziekinstrumenten nam deze import ten opzichte van 2015 toe. Het aandeel hightech in de goederenimport uit China - inclusief wederuitvoer - bedroeg circa 42 procent. In de totale Nederlandse goederenimport is het aandeel hightech (met 18 procent) een stuk lager.

2.2.5 Belangrijke technologische importproducten uit China

2.2.6 Belangrijke overige importproducten uit China

7^e belangrijkste exportpartner is
China voor Nederland voor wat betreft
zelfgeproduceerde export

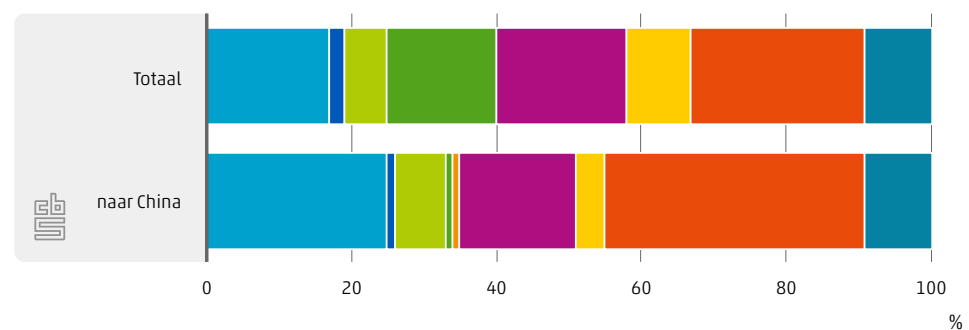
China zevende exportbestemming van Nederlandse export van Nederlandse makelij

Ook als bestemming voor Nederlandse exportgoederen is China lange tijd een kleine speler geweest. In 1980 ging slechts 0,2 procent van de Nederlandse export naar China. Sinds 2011 behoort China tot de top-10 belangrijkste exportbestemmingen van Nederland. In dat jaar exporteerde ons land voor 6,7 miljard euro goederen naar China. Acht jaar later is deze export ten opzichte van 2011 bijna verdubbeld naar 12,8 miljard euro. Dat komt neer op 2,5 procent van de totale uitvoer in 2019. Ruim driekwart van deze export bestaat uit in Nederland gefabriceerde goederen. Kijken we specifiek naar de export van Nederlandse makelij dan is China onze zevende exportpartner, vóór Spanje en Polen.

Machines en voeding belangrijkste export naar China

De samenstelling van de exportgoederen van Nederlandse makelij naar China wijkt qua samenstelling minder af van het gemiddelde exportpakket dan te zien was bij de invoer uit China. Zoals figuur 2.2.7 laat zien, gaan duidelijk meer voedingsmiddelen – denk dan bijvoorbeeld aan varkensvlees of babyvoeding – en levende dieren, en fors minder minerale brandstoffen naar China dan naar andere landen. Ook ontvangt China relatief meer (gespecialiseerde) machines en vervoermaterieel uit Nederland. Gespecialiseerde machines en elektronische onderdelen voor de (hightech) industrie, optische en medische instrumenten vormen hier een belangrijk aandeel in. Ook is het aandeel van vlees, bereide voedingsmiddelen en technologische machines in de Nederlandse uitvoer naar China flink gegroeid ten opzichte van 2012. Daarentegen is China veel minder aardolieproducten en afvallen van papier of metaal gaan invoeren.

2.2.7 Samenstelling uitvoer van Nederlandse makelij, 2019

- Voeding en levende dieren
- Dranken en tabak
- Grondstoffen
- Minerale brandstoffen, smeermiddelen
- Dierlijke en plantaardige oliën en vetten
- Chemische producten
- Fabricaten
- Machines en vervoermaterieel
- Diverse gefabriceerde goederen (incl sitc 9)

De export van Nederlandse makelij die naar China gaat, kent een iets groter aandeel hightech dan de doorsnee export. Ongeveer 12 procent van de export van Nederlandse makelij naar China is hightech vergeleken met 7 procent in de export naar alle landen. Dat China zulke hoogwaardige technologische goederen importeert én de productie daarvan ambieert, leidt regelmatig tot zorgen over intellectueel eigendom en verlies van concurrerende voorsprong. Zo is sommige export van ASML naar China niet evident (Hijink & Alonso, 2020).

2.3 Bedrijven actief in de goederenhandel met China

Nederland telde in 2019 ongeveer 306 duizend bedrijven die goederen uit het buitenland hebben ingevoerd. Hiervan gaven er circa 30 duizend aan goederen uit China te hebben geïmporteerd. Dat komt neer op 10 procent van alle importeurs in Nederland. Het aandeel bedrijven dat goederen naar China exporteert, is een stuk kleiner. Van de ongeveer 124 duizend goederenexporteurs die Nederland in 2019 telde, had ongeveer 4 procent export van goederen naar China.

10% van de Nederlandse goederenimporteurs haalde goederen uit China in 2019

Het is bekend dat de Nederlandse groothandel een belangrijke rol speelt in de internationale handel van Nederland. Notten en Wong (2019) lieten zien dat circa 16,5 procent van wat Nederland in totaal verdient aan de export tot stand komt dankzij de groothandel. In de handel met China speelt deze bedrijfstak een grote rol. Tabel 2.3.1 laat zien dat in 2019 ongeveer 40 procent van de totale Nederlandse goederenimport voor rekening kwam van de groothandel. Deze bedrijfstak speelt een nog grotere rol in de invoer uit China; meer dan de helft (55 procent) van de invoer uit dit land gaat via de groothandel. Een opvallend verschil is de betrekkelijk kleine rol van de industrie in de rechtstreekse invoer uit China. Deze bedrijfstak nam in 2019 bijna een derde van de totale Nederlandse invoer voor haar rekening maar 'slechts' 13 procent van de invoer uit China. Ondanks dat een aanzienlijk deel van de invoer uit China bestaat uit producten ter verdere verwerking of assemblage, gebeurt de daadwerkelijke import grotendeels door groothandelaren en bedrijven in vervoer, opslag of transportsector.

2.3.1 Verdeling van de Nederlandse in- en uitvoerwaarde naar bedrijfstak, totaal en van/naar China, 2019

	Invoer		Uitvoer		Waarvan	
	totaal	uit China	totaal	naar China	Nederlandse makelij	
					totaal	naar China
	%		%		%	
Landbouw en delfstoffenwinning	1	0	2	1	3	1
Industrie	31	13	42	69	54	76
Bouw en energie	4	0	3	1	4	1
Handel	51	64	41	21	32	18
waarvan						
groothandel	40	55	37	21	28	17
detailhandel	6	8	2	0	2	0
Vervoer, horeca en informatie	7	15	6	4	4	3
Financiële diensten	1	1	1	0	0	0
Zakelijke dienstverlening	4	5	5	4	3	2
Niet-commerciële dienstverlening	1	0	0	0	0	0

Ook wat betreft de uitvoer naar China zien we opvallende verschillen naar bedrijfstak. Hier speelt de industrie wel een hoofdrol. In 2019 ging 69 procent van de totale export naar China en zelfs ruim driekwart van de in Nederland geproduceerde export via/vanuit de industrie naar China. In de totale export van Nederlandse makelij is dit aandeel 54 procent. De groothandel speelt een beduidend kleinere rol in de export naar China dan bij de Nederlandse export in het algemeen; circa 28 procent van de totale export van Nederlandse makelij tegenover 17 procent van deze export naar China. Hieruit blijkt wederom duidelijk dat de groothandel meerdere functies heeft in de internationale handel; enerzijds als intermediair voor de producten van kleinere mkb-bedrijven in het bereiken van het (veelal Europese) buitenland en anderzijds in het doorverhandelen van o.a. Chinese goederen aan eveneens veelal het Europese achterland (Wong, 2019).

2.4 Belang van Nederland voor Chinese goederenhandel

In tegenstelling tot de vorige twee paragrafen kijken we in deze paragraaf vanuit Chinees perspectief naar de goederenhandel met Nederland.⁴⁾ Hoe belangrijk is de goederenhandel met ons land voor China? Door gebruik te maken van gegevens van de Chinese douaneadministratie (GACC) is het tevens mogelijk om op het niveau van de Chinese provincies, autonome regio's en stadsstaten⁵⁾ te achterhalen waar de Chinese goederen bestemd voor ons land vandaan komen.

4) In paragraaf 2.8 wordt duidelijk gemaakt waarom er cijfermatige verschillen zijn tussen de Nederlandse en Chinese handelstotalen.

5) Verderop in deze paragraaf zullen we de overkoepelende term Chinese regio's gebruiken, waarmee we de Chinese provincies, autonome regio's en stadsstaten bedoelen.

Positie Nederland in Chinese goederenhandel

China voerde in 2019 in totaal voor meer dan 2 201 miljard euro aan goederen uit. Het grootste deel hiervan werd naar de Verenigde Staten uitgevoerd, goed voor bijna 17 procent. Daarnaast exporteerde China een groot deel van de goederen naar dichtbijgelegen bestemmingen, zoals Hongkong, Japan, Zuid-Korea en Vietnam. Nederland is met bijna 3 procent de achtste bestemming voor Chinese goederen. Dit komt neer op een waarde van circa 65 miljard euro. Duitsland is met 70 miljard euro het enige Europese land waarnaartoe China meer goederen exporteerde in 2019 (IMF, 2020). Wanneer we kijken naar de goederen die China in 2019 importeerde, blijkt dat Nederland daar maar een klein aandeel in heeft. China voerde voor circa 1 847 miljard euro aan goederen in, waarvan 10 miljard euro afkomstig was uit Nederland. Dat is ongeveer een half procent van de totale Chinese importwaarde. Hiermee staat Nederland op de 35^e plaats van bestemmingen van waaruit China goederen importeert. China voert haar goederen vooral in uit Zuid-Korea, Taiwan, Japan en de Verenigde Staten (IMF, 2020).

De Chinese export naar Nederland heeft sinds de toetreding van China tot de WTO in 2001 een enorme vlucht genomen, terwijl de Chinese import uit Nederland veelal een gestage groei kende over de afgelopen jaren (IMF, 2020). Nu is daarbij wel op te merken dat China bij uitstek een goederenproducent is geworden en voor een groot deel van de wereld een belangrijke goederenexporteur. Daarnaast is Nederland niet enkel een afzetmarkt voor de Chinese goederen, maar heeft ons land ook een distributiefunctie.

Het belang van Nederland in de totale Chinese goederenimport is sinds 1995 redelijk stabiel gebleven en fluctueert tussen 0,4 en 0,8 procent. Het aandeel van Nederland in de totale Chinese uitvoerwaarde is ook vrij constant gebleven in de periode 1995–2019 maar met iets meer schommelingen, namelijk tussen 2,2 en 3,4 procent (IMF, 2020). De totale Chinese uitvoerwaarde volgt hetzelfde patroon als de waarde van de Chinese goederenhandel met Nederland. Dit betekent dat de Chinese export naar andere landen evenredig met die naar Nederland is toegenomen.

Samenstelling Chinese goederenhandel wereldwijd

Elektrische machines waren, met een invoerwaarde van bijna 444 miljard euro, het belangrijkste importproduct voor China in 2019. Het aandeel van Nederland hierin is bijzonder klein, zo'n 0,1 procent. Deze elektrische machines kwamen voornamelijk uit Taiwan, met een aandeel van 22,9 procent. In 2019 waren elektrische machines, met een uitvoerwaarde van bijna 599 miljard euro, ook het belangrijkste exportproduct voor China. Het aandeel dat Nederland hierin afneemt is eveneens klein, zo'n 3,5 procent. Circa 22,3 procent van deze elektrische machines werden door China naar Hongkong uitgevoerd.

Samenstelling Chinees-Nederlandse goederenhandel

Tabel 2.4.1 toont de invoer van China uit Nederland voor de top-10 belangrijkste productgroepen. In 2019 betrof de meeste Chinese goedereninvoer uit Nederland machines en mechanische werktuigen (2,6 miljard euro), gevolgd door bereidingen van graan, meel, zetmeel, melk en gebak (1,5 miljard euro) en optische instrumenten (963 miljoen euro). Van alle door China ingevoerde bereidingen van graan, meel, zetmeel, melk en gebak kwam

maar liefst 23,9 procent uit Nederland. Onder deze productgroep valt een diverse groep producten, zoals allerlei voedingsbereidingen voor baby's en jonge kinderen, koekjes, pizza's en pastaproducten. China is sinds enkele jaren een grootgebruiker van Nederlandse babymelkpoeder en de vraag hiernaar groeit continu (CBS, 2018). Met uitzondering van vlees en eetbaar slachtafval is China wat betreft de overige acht belangrijkste productgroepen niet erg afhankelijk van Nederland als leverancier.

2.4.1 Top 10 productgroepen Chinese invoer uit Nederland, 2019

	Waarde	Aandeel productgroep in totale invoer uit NL	Aandeel NL in totale invoer van productgroep
	mIn euro	%	
1 Machines en mechanische werktuigen	2 603	26,0	1,5
2 Bereidingen van graan, meel, zetmeel, melk en gebak	1 536	15,3	23,9
3 Optische instrumenten	963	9,6	1,1
4 Kunststof en werken daarvan	611	6,1	1,0
5 Vlees en eetbaar slachtafval	547	5,5	3,3
6 Elektrische machines	483	4,8	0,1
7 Farmaceutische producten	418	4,2	1,4
8 Minerale brandstoffen	335	3,3	0,1
9 Automobielen, tractors, rijwielen, motorrijwielen	325	3,3	0,5
10 Organische chemische producten	264	2,6	0,5

Bron: GACC (2020a)

De top-10 belangrijkste productgroepen in de Chinese uitvoer naar Nederland zijn terug te vinden in tabel 2.4.2. Elektrische machines en machines en mechanische werktuigen waren in 2019 de meest uitgevoerde productgroepen naar Nederland. Zo stuurde China in 2019 elektrische machines ter waarde van 21 miljard euro en machines en mechanische werktuigen ter waarde van 18 miljard euro naar Nederland. Beide productgroepen samen vertegenwoordigen meer dan 59 procent van de totale Chinese uitvoer naar Nederland. Van alle door China uitgevoerd speelgoed en spellen had 5,3 procent Nederland als bestemming. Voor machines en mechanische werktuigen en organische chemische producten was dit respectievelijk 4,8 en 4,0 procent. Voor de uitvoer van de andere productgroepen is China niet erg afhankelijk van Nederland als bestemming.

2.4.2 Top 10 productgroepen Chinese uitvoer naar Nederland, 2019

	Waarde	Aandeel productgroep in totale uitvoer naar NL	Aandeel NL in totale uitvoer van productgroep
	mld euro	%	
1 Elektrische machines	21,0	31,7	3,5
2 Machines en mechanische werktuigen	18,0	27,3	4,8
3 Speelgoed en spellen	3,0	4,5	5,3
4 Meubelen	2,4	3,7	2,7
5 Organische chemische producten	2,0	3,0	4,0
6 Kleding en kledingtoebehoren niet van brei- of haakwerk	1,5	2,3	2,6
7 Kunststof en werken daarvan	1,5	2,2	2,0
8 Kleding en kledingtoebehoren van brei- of haakwerk	1,4	2,1	2,2
9 Werken van gietijzer, van ijzer en van staal	1,2	1,7	1,9
10 Automobielen, tractors, rijwielen, motorrijwielen	1,1	1,7	1,7

Bron: GACC (2020a)

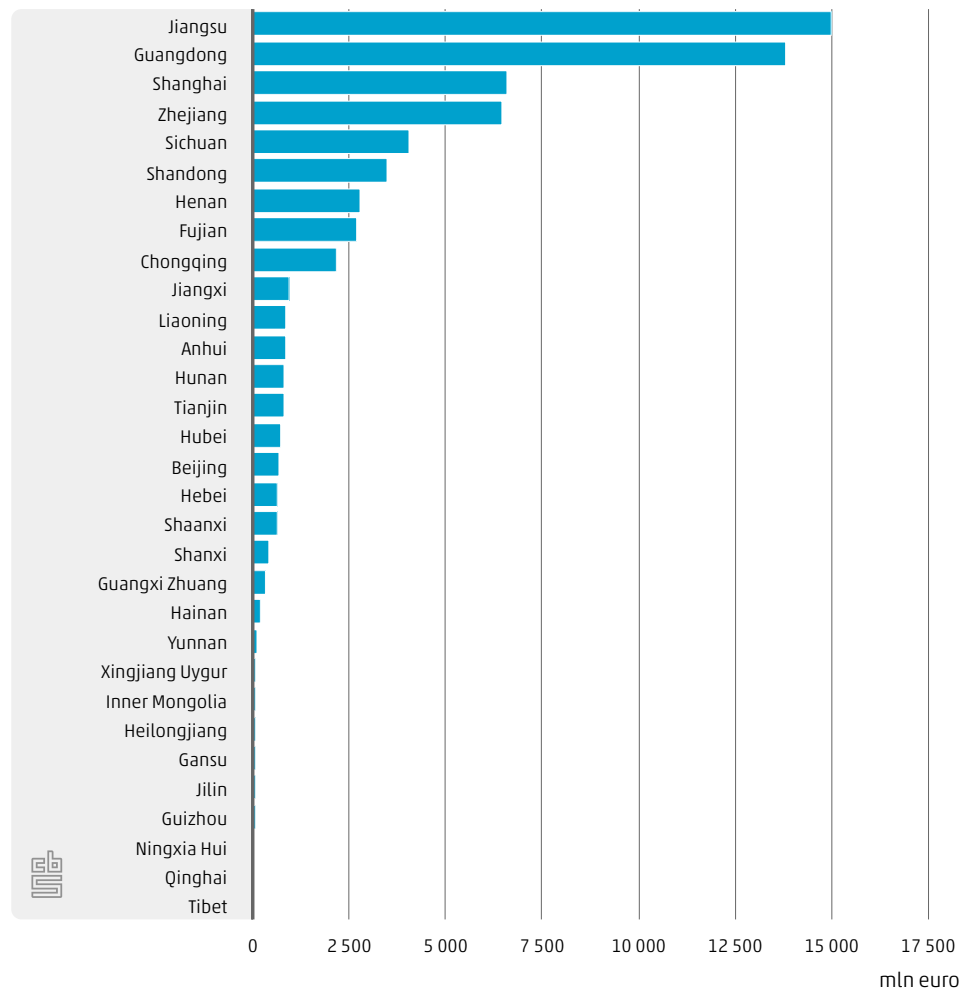
Verdeling Chinese goederenhandel met Nederland naar Chinese regio's

De Chinese douaneadministratie houdt niet alleen op nationaal, maar ook op regionaal niveau de internationale handel in goederen bij. Door gebruik te maken van deze Chinese data is het mogelijk om een uitsplitsing van de handel naar regio te presenteren. Dit is relevant aangezien de Chinese goederenhandel grote regionale verschillen vertoont. China telt 31 provincies, autonome regio's en stadsstaten. Vergeleken met de Chinese goederenuitvoer is het belang van Nederland in de Chinese goederenimport aanzienlijk kleiner. We zullen daarom bij een verdere onderverdeling naar Chinese regio's enkel focussen op export naar Nederland.

Jiangsu en Guangdong belangrijkste provincies voor goederenexport naar Nederland

De Chinese handel met Nederland is geconcentreerd in een aantal provincies. Slechts 6 provincies hebben een aandeel groter dan 5 procent in de Chinese export naar Nederland, zie figuur 2.4.3. Van alle Chinese regio's exporteerden Jiangsu (15,0 miljard euro) en Guangdong (13,8 miljard euro) de meeste goederen naar Nederland. Deze twee provincies, gelegen aan de oostkust van China, hebben ieder een aandeel van meer dan 20 procent in de goederenexport naar Nederland. Gekeken naar het bruto regionaal product, zijn dit ook qua economiegrootte de belangrijkste provincies van China. Daarnaast exporteerden Shanghai en Zhejiang voor respectievelijk 6,6 miljard euro en 6,5 miljard euro in 2019 goederen naar Nederland. Hiermee hebben beide regio's een aandeel van circa 10 procent in de totale Chinese goederenexport naar Nederland. Daarna volgen Sichuan en Shandong, met een aandeel van respectievelijk ruim 6 en ruim 5 procent van de Chinese goederenexport naar Nederland.

2.4.3 Regionale verdeling van Chinese goederenexport naar Nederland, 2019

Bron: GACC (2020)

Door de relatief lange afstand die een transport van of naar Europa moet afleggen, gaat veel van deze goederenhandel met vrachtschepen. Hierdoor spelen de havens een grote rol in de internationale handel van de provincies. Er zijn niet alleen veel havens in China, ze zijn ook erg groot. Zo behoren bijvoorbeeld de haven van Shanghai en Shenzhen (in de provincie Guangdong) tot de grootste havens ter wereld. Alle gebieden met een aandeel van meer dan 5 procent in de goederenuitvoer naar Nederland hebben grote havensteden in hun regio: Nanjing in Jiangsu, Shenzhen in Guangdong, Shanghai, Ningbo-Zhoushan in Zhejiang en Qingdao in Shandong. Enige uitzondering hierop is in het binnenland gelegen Sichuan, welke voornamelijk een grote rol speelt in de landbouw en industrie van China.

Elektrische machines, machines en mechanische werktuigen belangrijkste exportproducten in Chinees-Nederlandse handel

In veel Chinese regio's zijn elektrische machines, machines en mechanische werktuigen het belangrijkste exportproduct naar Nederland. Onder de productgroep elektrische machines vallen bijvoorbeeld draadloze telefoons, zonnepanelen en lcd-monitors. De belangrijkste subcategorieën uit de productgroep machines en mechanische werktuigen zijn draagbare

gegevensverwerkende machines, tablet computers, proceseenheden van microprocessors en elektrostatistische lichtgevoelige machines.

Elektrische machines, ter waarde van circa 5,4 miljard euro, zijn de producten die Jiangsu het meeste naar Nederland heeft uitgevoerd. Ook voor Guangdong en Zhejiang zijn elektrische machines het belangrijkste exportproduct naar Nederland met een uitvoerwaarde van respectievelijk 5,8 en 1,1 miljard euro. Shanghai en Sichuan exporteerden in 2019 het meest machines en mechanische werktuigen naar Nederland. Voor Sichuan is deze productgroep verantwoordelijk voor bijna 86 procent van de totale uitvoer naar Nederland. In 2019 betrof de meeste uitvoer naar Nederland met Shangdong als herkomst speelgoed en spellen met een waarde van 640 miljoen euro.

2.5 Hongkong als intermediair tussen Nederland en het Chinese vasteland

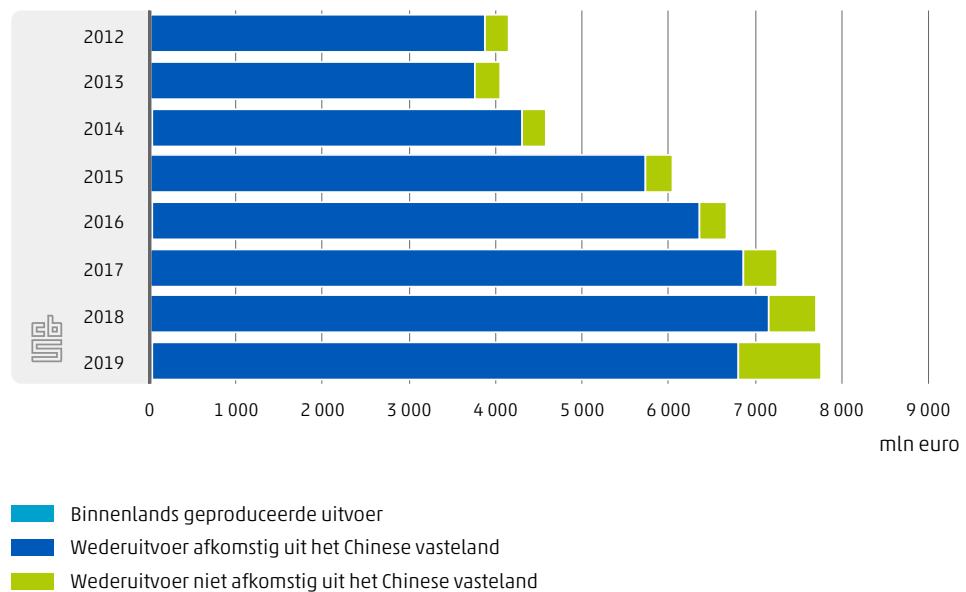
Hongkong is één van de twee 'Speciale Administratieve Regio's' van de volksrepubliek China, net als Macau. Omdat met name Hongkong een doorvoerfunctie vervult tussen China en het buitenland, zoomen we in deze paragraaf in op de bijzondere positie van Hongkong in de handel tussen Nederland en China.

Gelegen ten zuiden van het Chinese vasteland, behoort Hongkong tot de meest vrije en ondernemersvriendelijke economieën ter wereld (Heritage Foundation, 2020; Wereldbank, 2020). De diepzeehaven van Hongkong is de op zes na drukste containerhaven ter wereld en er worden meer containers overgeslagen dan bijvoorbeeld in de haven van Rotterdam (World Shipping Council, 2020). Tussen China en Hongkong is er een vrijhandelsovereenkomst, bekend als het Closer Economic Partnership Arrangement (Koninklijke Vereniging MKB-Nederland & ABN AMRO Bank, 2011).

Al sinds de begintijd als Britse kolonie in de negentiende eeuw had Hongkong een belangrijke positie als doorvoerhaven. In de periode 1949–1978 stond de handel tussen Hongkong en China op een laag pitje, maar met het openen van de Chinese economie voor buitenlandse handel en investeringen vond er een spectaculaire transformatie van zowel de economie van China – zie ook het economisch profiel van China in hoofdstuk 1 van deze publicatie – als die van Hongkong plaats. Tot 1980 werden in Hongkong vooral arbeidsintensieve producten zoals textiel, kleding, schoeisel, speelgoed en consumentenelektronica vervaardigd, die vervolgens naar Europa en de Verenigde Staten werden geëxporteerd. Vanaf 1980 begon de zakelijke dienstverlening te groeien, die zich specialiseerde in handels- en investeringsactiviteiten in het Chinese vasteland. In de jaren tachtig en negentig was de Chinese maakindustrie voornamelijk geconcentreerd in de aan Hongkong grenzende provincie Guangdong. Hongkongse bedrijven verhuisden hun fabrieken naar Guangdong terwijl de hoofdvestigingen in Hongkong bleven. Bedrijven in Hongkong voorzagen Chinese fabrieken van grondstoffen en verscheepten de vervaardigde goederen via Hongkong, waar deze geïnspecteerd en verpakt werden, alvorens naar de rest van de wereld te worden geëxporteerd. Veel Hongkongse bedrijven hebben geen productiefaciliteiten in China maar fungeren als intermediair tussen Chinese en buitenlandse kopers en verkopers (Feenstra & Hanson, 2004). Hongkong biedt voordelen voor Westerse bedrijven die via Hongkong de Chinese markt willen bedienen. Zo is de wet- en regelgeving

van Hongkong meer vergelijkbaar met internationale wet- en regelgeving en is het er makkelijker om grensoverschrijdend betalingsverkeer te doen (RaboResearch, 2019).

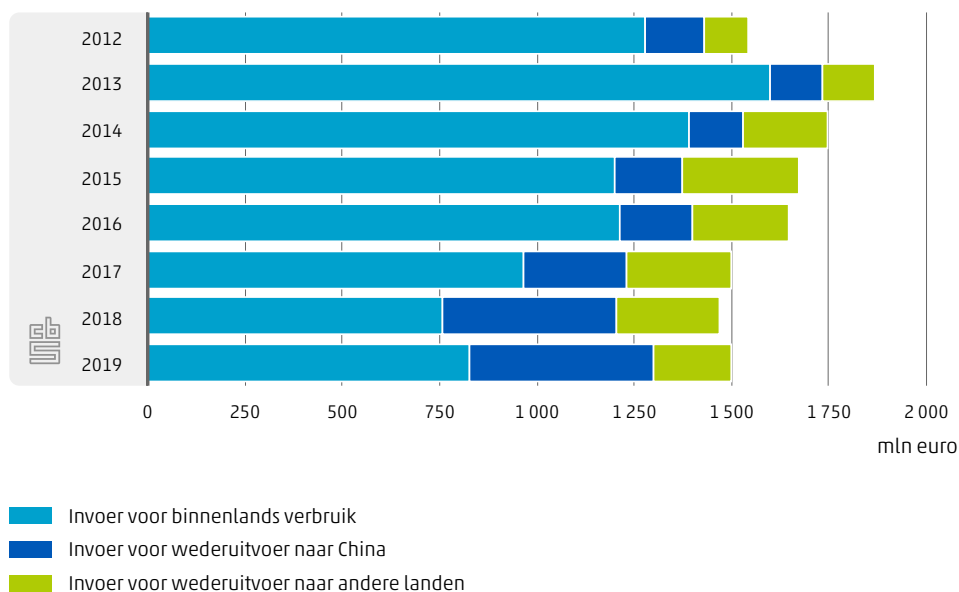
2.5.1 Samenstelling van de Hongkongse uitvoer naar Nederland, naar exporttype

Bron: Hong Kong Census and Statistics Department

Net als het CBS maakt het statistiekbureau van Hongkong een onderscheid tussen binnenlands geproduceerde uitvoer en wederuitvoer. Figuur 2.5.1 laat zien dat het overgrote deel van de Hongkongse export naar Nederland bestaat uit wederuitvoer. Het statistiekbureau van Hongkong verzamelt niet alleen cijfers over de bestemming van de wederuitvoer, maar ook over de herkomst van de invoer voor deze wederuitvoer. Zo blijkt dat in 2019 bijna 88 procent van de Hongkongse wederuitvoer naar Nederland afkomstig was uit China. In voorgaande jaren was dit percentage zelfs nog groter. Deze cijfers bevestigen de functie van Hongkong als doorvoerhaven van in het Chinese vasteland geproduceerde goederen naar de rest van de wereld (Hongkong Census and Statistics Department, 2020).

2.5.2 Samenstelling van de Hongkongse invoer uit Nederland, naar eindbestemming

Bron: Hong Kong Census and Statistics Department

Wat betreft de invoer van Hongkong uit Nederland is het beeld heel anders. Figuur 2.5.2 laat zien dat het merendeel van de Hongkongse invoer uit Nederland bestemd is voor verbruik in Hongkong, al neemt dit aandeel af over de tijd. Denk daarbij aan consumptiegoederen en kapitaalgoederen, maar ook aan brandstoffen en halffabricaten die door Hongkongse fabrieken verder worden verwerkt tot eindproducten. Deze producten worden na verwerking ofwel in Hongkong geconsumeerd of naar elders geëxporteerd. Figuur 2.5.2 laat ook zien dat het belang van Hongkong als toegangspoort naar het Chinese vasteland voor Nederlandse producten in recente jaren sterk is toegenomen. Uit cijfers van het Statistiekbureau van Hongkong blijkt dat in 2019 Hongkong circa 473 miljoen euro aan goederen uit Nederland invoerde die bestemd waren voor wederuitvoer naar het Chinese vasteland. Deze invoer voor wederuitvoer bedroeg 32 procent van de totale Hongkongse goedereninvoer uit Nederland en 70 procent van de invoer uit Nederland bestemd voor Hongkongse wederuitvoer. In 2012 bedroeg de Hongkongse invoer voor wederuitvoer naar het Chinese vasteland nog maar 10 procent van de totale Hongkongse invoer uit Nederland (Hongkong Census and Statistics Department, 2020).

2.6 Bilaterale investeringen tussen Nederland en China

Zoals hoofdstuk 1 van deze publicatie al liet zien, groeiden zowel de inkomende als uitgaande directe investeringen van China sterk in de afgelopen decennia. Het Chinese 'Belt and Road Initiative' is hier een recent voorbeeld van, passend bij de ambitie van China om in 2035 de belangrijkste tech-markt en in 2049 supermacht te zijn (Katz, 2019). Een ambitie die in toenemende mate ook met enige bezorgdheid vanuit het westen wordt gevolgd, aangezien daarmee cruciale sectoren, kennis en infrastructuur in buitenlandse handen kan komen. Zeker nu bedrijven door de coronacrisis verzwakt zijn, lopen ze het risico

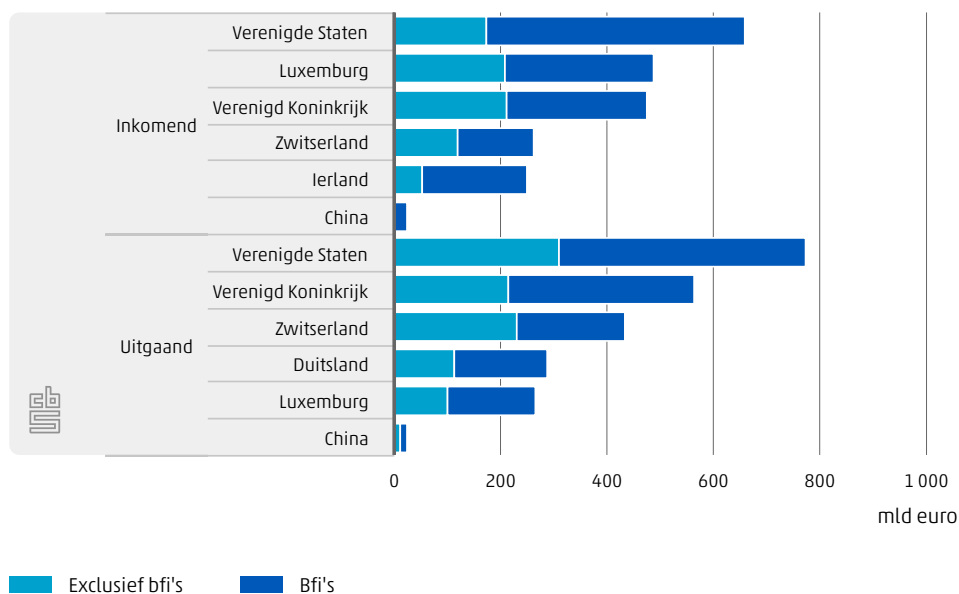
overgenomen te worden, zoals onlangs bijna aan de orde was in de Nederlandse maritieme sector (Van Slooten, 2020).

De Chinese investeringspositie in Europa en in de meeste individuele EU-landen is nog altijd betrekkelijk klein; van de totale uitstaande investeringen in de EU in 2015 was 2 procent in Chinese handen (Seaman et al., 2017). Maar Chinese investeringen in Europa groeiden tot voor kort erg hard. Na de economische crisis tot aan 2017 leek er vrijwel geen rem te zitten op de groei van Chinese buitenlandse directe investeringen (Kratz et al., 2020). In 2017 stelde China strengere eisen aan de uitstroom van kapitaal, wat tot gevolg had dat o.a. de investeringen in de EU afnamen, tot het niveau van 2012–2013. China heeft echter sterke interesse in het verkrijgen van toegang tot bepaalde industrieën, technologieën en infrastructuur (Seaman et al., 2017). Dit doet zij door middel van directe investeringen in strategische bedrijfstakken in het buitenland: Chinese investeringen en overnames in Europese infrastructuur, zoals de haven van Piraeus in Griekenland, het meebouwen aan het 5G netwerk in het VK, het elektriciteitsnet in Portugal en talloze investeringen in Afrika en Oost-Europese lidstaten. Naast de economische invloed die China daarmee krijgt, groeit daarmee ook de politieke invloed die China hiermee verwerft.

Nederland behoort tot top-10 grootste investeringslanden ter wereld

Jaarsma et al. (2020) lieten zien dat Nederland in 2018 opnieuw tot de top-10 grootste investeringslanden wereldwijd behoorde. Nederland stond in dat jaar op de 2e plaats wat betreft directe uitgaande investeringen in het buitenland, alleen voorgedaan door de Verenigde Staten. China stond op de derde plaats. Figuur 2.6.1 laat zien dat Nederland in 2018 vooral in de VS veel investeringen had uitstaan. In totaal ging het om bijna 775 miljard euro. Als investeringen die via bijzondere financiële instellingen (bfi's) lopen buiten beschouwing worden gelaten, dan is de VS nog steeds de belangrijkste bestemming voor Nederlandse investeringen, gevolgd door Zwitserland, het VK en Duitsland. In China stond in 2018 een relatief beperkte hoeveelheid Nederlandse investeringen uit: bijna 13 miljard euro (exclusief bfi's) waarmee China de 26e investeringsbestemming voor Nederlandse bedrijven is. Ten opzichte van 2014 is er beperkte fluctuatie in de uitstaande investeringspositie in China. Het feit dat de Nederlandse investeringspositie in China relatief beperkt is, heeft er mogelijk mee te maken dat het niet gemakkelijk is om als buitenlands bedrijf in China een stevige of onafhankelijke voet aan de grond te krijgen. In veel gevallen – zeker op technologisch gebied – is een potentiële buitenlandse investeerder in China verplicht een joint venture aan te gaan met een Chinees bedrijf, zodat er kennisoverdracht en technologische *spillover* van het buitenlandse bedrijf naar China kan plaatsvinden. Het feit dat in veel gevallen het buitenlands bedrijf geen meerderheidsbelang heeft in de nieuwe onderneming, bedrijfsspecifieke kennis moet overdragen of veel lokale concurrentie en bureaucratie kan ondervinden, kan remmend werken in het doen van investeringen in China (Jiang et al., 2016; Gros, 2019). De condities waaronder investeringen in China kunnen plaatsvinden, is onderdeel van de onderhandelingen in de handelsoorlog tussen de VS en China (Gros, 2019).

2.6.1 Inkomende en uitgaande investeringspositie van Nederland, top 5 landen en China, 2019

Bron: DNB

Investeringspositie China in Nederland beperkt

Als we kijken naar de investeringspositie van andere landen in Nederland, dan zien we veelal dezelfde landen in de top-5. De meeste uitstaande investeringen in Nederland zijn in Britse handen (exclusief bfi's) gevolgd door Luxemburg en de Verenigde Staten. Recent onderzoek van Hagendoorn (2020) laat zien dat de VS de belangrijkste investeerder in Nederland is wanneer er in plaats van naar het land van directe eigenaar gekeken wordt naar de oorspronkelijke eigenaar. Dan blijkt dat in 2017 bijna 40 procent van de investeringen (exclusief bfi's) in Nederland oorspronkelijk uit de VS kwam. Ook laat dit onderzoek zien dat het VK soms als 'tussenschakel' optreedt bij investeringen uit de VS en zelfs voor Nederlandse investeringen die via buitenlandse groepsmaatschappijen via leningen of deelnemingen weer naar Nederland terugkomen. Bedrijven uit China (exclusief bfi's) investeerden in 2019 circa 1 miljard euro in Nederland. Op een totaal van 1 472 miljard is dat een fractie. Ook was de investeringspositie van China in Nederland in 2018 op het laagste niveau sinds 2014.

470 bedrijven in Chinese handen
in 2017

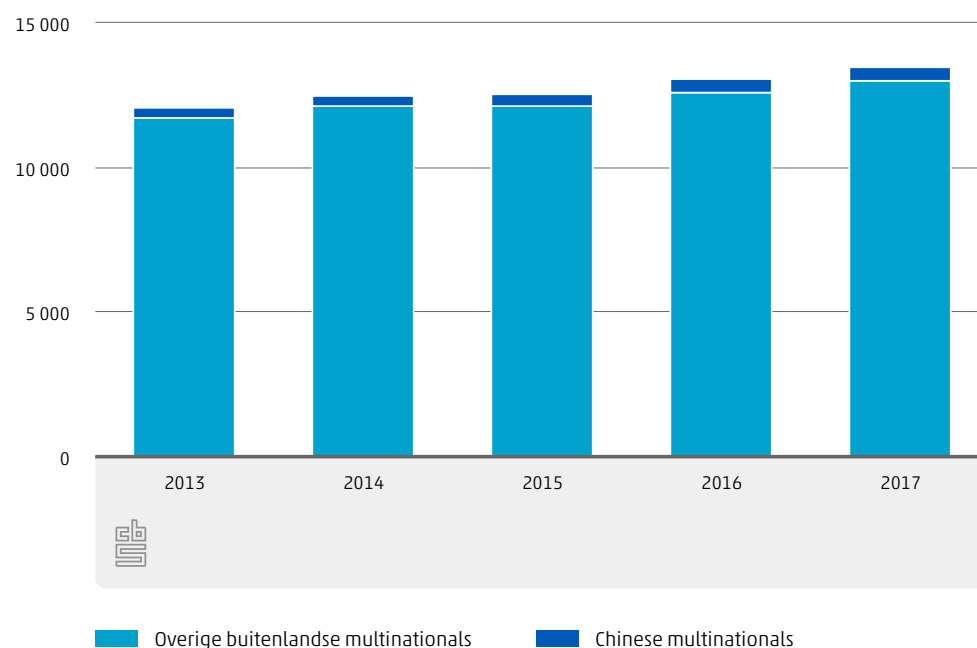
De cijfers over de investeringspositie van DNB geven inzicht in de Chinese investeringspositie in Nederland en omgekeerd. Hieruit blijkt dat Nederland voor China nog een betrekkelijk kleine investeringsbestemming is. Ook andersom hebben Nederlandse investeringen veel vaker een bestemming in de Verenigde Staten of Europa dan China. Daarmee is echter niet gezegd dat de invloed of impact van Chinese investeringen in Nederland klein zijn. Om daar

iets meer inzicht in te krijgen, moet gekeken worden naar waar deze investeringen daadwerkelijk in de economie terecht komen. Dit komt onder andere tot uiting in cijfers over multinationals en hun activiteiten.

Ruim 3 procent van de buitenlandse multinationals in Chinese handen

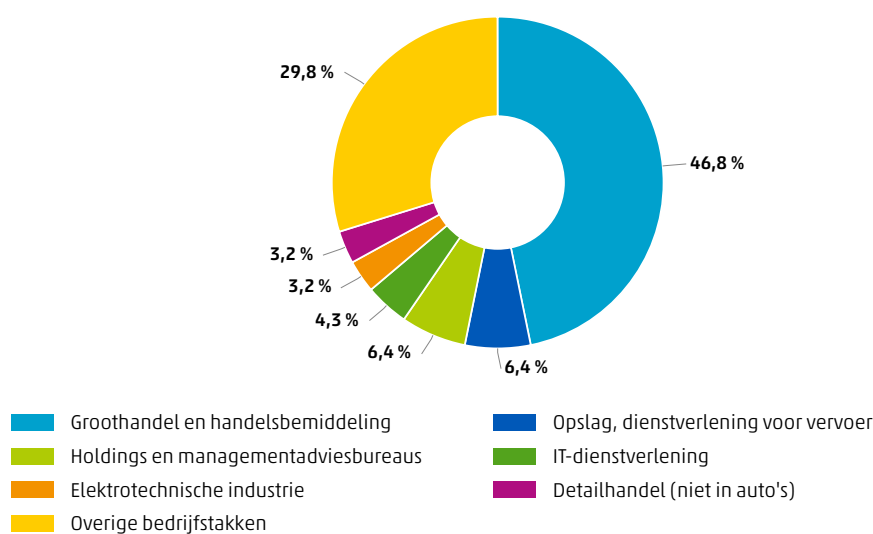
Het Nederlandse bedrijfsleven telde in 2017 bijna 13,5 duizend bedrijven die onder zeggenschap stonden van buitenlandse multinationals, zoals figuur 2.6.2 laat zien. De meeste buitenlandse multinationals in het Nederlandse bedrijfsleven staan onder Amerikaanse, Duitse, Britse, Franse of Belgische zeggenschap. Samen vormen deze vijf landen 63 procent van alle buitenlandse bedrijven in Nederland. 'Slechts' 470 bedrijven in Nederland stonden in 2017 onder Chinese zeggenschap. Dat komt neer op 3,5 procent van de bedrijven onder buitenlandse zeggenschap en 1 procent van de werkgelegenheid bij deze bedrijven. Wel is het aantal bedrijven onder Chinese zeggenschap in de afgelopen vijf jaar sterker toegenomen (+49 procent) dan het totaal aantal buitenlandse multinationals (+12 procent)

2.6.2 Ontwikkeling aantal buitenlandse multinationals

Bijna de helft van de Chinese multinationals (220 bedrijven) in het Nederlandse bedrijfsleven is actief in de bedrijfstak groothandel, zoals blijkt uit figuur 2.6.3. Ook nam het aantal Chinese bedrijven in de groothandel het sterkst toe in de afgelopen vijf jaar. Vooral in de groothandel in non-food artikelen (70 bedrijven), ICT-apparatuur (35) en de overige gespecialiseerde groothandel (35) waren Chinese multinationals in 2017 goed vertegenwoordigd. Op een verre tweede plek staan de bedrijfstak opslag en dienstverlening, en de holdings en managementadviesbureaus, met beide 30 Chinese multinationals.

2.6.3 Economische activiteit Chinese multinationals, 2017

Dochteren van Nederlandse bedrijven in China

Ook al is het voor buitenlandse bedrijven lastig een meerderheidsbelang in China te krijgen, toch is het niet onmogelijk. In 2017 hadden Nederlandse bedrijven circa 650 Chinese dochterondernemingen, waar ongeveer 74 duizend mensen werkzaam waren. Circa een derde van de Chinese dochterondernemingen onder Nederlandse zeggenschap zijn actief in de handel. Ruim 60 procent van de werkgelegenheid bij Chinese dochterondernemingen is in de industrie. Ten opzichte van 2013 is aantal dochterondernemingen in China met 65 afgenomen.

2.7 Samenvatting en conclusie

Het grootste gedeelte van de 20e eeuw was China als handelspartner voor Nederland relatief onbelangrijk. Na toetreding tot de WTO in 2001 nam de Nederlandse invoer uit China sterk toe. In 2001 bedroeg deze 8,8 miljard euro (4 procent van de totale import) en in 2019 was de invoer uit China al opgelopen tot 43 miljard euro. Daarmee is China onze derde handelspartner wat betreft invoer. Een derde van deze goederen is bestemd voor de Nederlandse markt, twee derde gaat als wederuitvoer door naar andere, vooral EU-landen. Computers, laptops en tablets, en modems en routers vormen samen bijna een kwart van de invoer uit China in 2019. Gefabriceerde goederen zoals meubels, (elektronische) sport- en spelartikelen en kleding vormen een kwart van de 43 miljard euro invoer uit China.

Het belang van Nederland in de Chinese uitvoer is vrij constant gebleven tussen 1995 en 2019, variërend van 2,2 tot 3,4 procent. Ook groeit de totale Chinese uitvoer in vrijwel gelijke tred met de uitvoer naar Nederland. In 2019 waren elektrische machines, met een uitvoerwaarde van bijna 600 miljard euro het belangrijkste Chinese exportproduct. Ongeveer

3,5 procent daarvan ging naar Nederland. Van de Chinese export van speelgoed en spellen had 5,3 procent Nederland als bestemming. Ongeveer 4,8 procent van alle machines en mechanische werktuigen en 4 procent van de chemische producten die China uitvoerde, ging naar Nederland. Voor de meeste Chinese regio's zijn de Verenigde Staten en Hongkong de belangrijkste bestemmingen wat betreft goederenexport. Niettemin is Nederland voor een zestal Chinese provincies ook een belangrijke bestemming voor goederen. De Chinese provincie Henan voert de lijst aan; Nederland was voor de provincie Henan in 2019 de tweede belangrijkste bestemming voor wat betreft de export van goederen – veelal elektrische machines. Voor China als geheel was Nederland in 2019 de achtste exportpartner.

Wat betreft de Nederlandse goederenexport is China eveneens lange tijd een relatief kleine handelspartner geweest. Sinds 2011 behoort China tot de top-10 belangrijkste exportbestemmingen. In 2019 exporteerde Nederland goederen ter waarde van 12,8 miljard euro naar China, wat neerkomt op 2,5 procent van de totale uitvoer in dat jaar. Ruim driekwart van deze export bestaat uit in Nederland gefabriceerde goederen. Gespecialiseerde machines, elektronische onderdelen voor de industrie, optische en medische instrumenten en bepaalde soorten voedingsmiddelen behoorden tot de belangrijkste exportproducten.

Het belang van Nederland in de totale Chinese goederenimport fluctueert tussen 0,4 en 0,8 procent. Daarmee staat Nederland op plaats 35 als leverancier voor de Chinese markt. Elektrische machines waren, met een invoerwaarde van bijna 444 miljard euro, het belangrijkste importproduct voor China in 2019. Het aandeel van Nederland hierin is bijzonder klein, zo'n 0,1 procent. Niettemin zijn er bepaalde goederen die China graag uit Nederland importeert, zoals bijvoorbeeld hightech machines en voedingsmiddelen. Van alle door China ingevoerde bereidingen van graan, meel, zetmeel, melk en gebak, waar ook voeding voor baby's en jonge kinderen onder valt, kwam bijna een kwart uit Nederland.

Hongkong vervult een bijzondere rol in de handel tussen China en Nederland. Het overgrote deel van de Hongkongse goederenexport naar Nederland bestaat uit wederuitvoer, waarvan bijna 88 procent oorspronkelijk afkomstig is uit China. Omgekeerd is het beeld heel anders; ruim de helft van de Hongkongse invoer uit Nederland is bestemd voor verbruik in Hongkong. Wel neemt dit aandeel af in de afgelopen jaren en groeit het aandeel invoer uit Nederland dat als wederuitvoer naar het vasteland van China gaat.

Nederland stond in 2018 opnieuw in de top-10 grootste investeringslanden wereldwijd. De VS staat op plek 1, gevolgd door Nederland. China staat op de derde plaats. Van de bijna 2 080 miljard aan directe investeringen die Nederland in 2018 in het buitenland had uitstaan (exclusief bfi's) stond 0,6 procent uit in China. Daarmee is China de 26e investeringsbestemming voor Nederlandse bedrijven. Omgekeerd hadden Chinese bedrijven ongeveer 1,5 miljard aan directe investeringen in Nederland uitstaan; 0,1 procent van de totale investeringen (exclusief bfi's) in Nederland in 2018. Van de ruim 13 duizend buitenlandse multinationals in het Nederlandse bedrijfsleven stonden er in 2017 circa 470 bedrijven onder Chinese zeggenschap. Daarmee is 3,5 procent van de buitenlandse multinationals een Chinees bedrijf. Dit aantal is in de afgelopen vijf jaar sterker toegenomen (+49 procent) dan het totaal aantal buitenlandse multinationals (+12 procent). Ongeveer de helft van deze bedrijven zijn groothandelaren.

2.8 Data en methoden

Voor de verschillende onderdelen van dit hoofdstuk worden naast cijfers van het CBS ook cijfers van De Nederlandsche Bank (DNB), het Statistiekbureau van Hongkong (Hongkong Census and Statistics Department) en de Chinese douaneadministratie (General Administration of Customs of the People's Republic of China, ofwel GACC) gebruikt.

De bilaterale handel van goederen vanuit Nederlands perspectief (paragraaf 2.2) beschrijven we aan de hand van CBS-cijfers tot en met het jaar 2019. De internationale handel in goederen wordt in categorieën opgedeeld volgens de Standard International Trade Classification (SITC), de goederenindeling van de Verenigde Naties. Informatie over de bedrijven die de goederen in- en uitvoeren (paragraaf 2.3) wordt verkregen door een koppeling tussen de bedrijven in de statistiek Internationale Handel in Goederen en het Bedrijfsdemografisch Kader, waarin alle in Nederland actieve bedrijven met enkele kenmerken zijn opgenomen. CBS-cijfers over handel in diensten met China (paragraaf 2.9) zijn beschikbaar van 2014 tot en met 2019.

Voor het analyseren van de bilaterale handel in goederen⁶⁾ vanuit Chinees perspectief (paragraaf 2.4) gebruiken we data van de Chinese douaneadministratie, die ten tijde van schrijven online beschikbaar was voor de periode 2017 tot en met april 2020. De vermelde bedragen zijn omgerekend naar euro's met Amerikaanse dollar valutakoersen, verkregen van Eurostat. Voor de Chinese regio's zijn deze data alleen beschikbaar volgens het Harmonized System (HS), de goederenindeling van de Werelddouaneorganisatie.

In paragraaf 2.5 gaan we dieper in op de bijzondere rol van Hongkong in de handel tussen China en Nederland. Hiervoor gebruiken we cijfers afkomstig van het Statistiekbureau van Hongkong. De vermelde bedragen zijn omgerekend naar euro's met Hongkong-dollar valutakoersen, verkregen van Eurostat.

De bilaterale directe investeringen tussen Nederland en China (paragraaf 2.6) worden beschreven aan de hand van DNB-cijfers voor het jaar 2019. De cijfers van DNB over de directe investeringspositie geven inzicht in de omvang van de Chinese directe investeringen die uitstaan in Nederland en omgekeerd. CBS-cijfers over de Inward en Outward Foreign Affiliates Statistics (CBS, 2020a en 2020b) werden gebruikt om het aantal buitenlandse multinationals in Nederland per nationaliteit te onderzoeken, voor de periode 2013–2017.

Een belangrijke opmerking die gemaakt moet worden, is dat er op totaalniveau verschillen zijn tussen de Nederlandse, de Chinese en de Hongkongse handelscijfers. Deze handelsasymmetrieën komen voort uit afwijkende handelscijfers tussen landen met betrekking tot dezelfde goederenstroom. Zulke asymmetrieën ontstaan om velerlei redenen. Zo kunnen nationale statistiekmakers verschillende concepten en methodes hanteren bijvoorbeeld om, waar dat nodig is, specifieke goederenstromen bij te schatten. Ook kunnen er afwijkingen zitten in de aangifte internationale handel van Chinese, Hongkongse en Nederlandse bedrijven met betrekking tot dezelfde goederenstroom. Dat laatste kan veroorzaakt worden door een foutieve opgave door de handelende bedrijven of door een verschil in interpretatie door bedrijven ten aanzien van het land van herkomst of bestemming. De opgaves door de bedrijven uit verschillende landen voor dezelfde

⁶⁾ Data over de dienstenhandel vanuit Chinees perspectief zijn niet beschikbaar.

goederenstroom, of de schattingen van een specifieke handelsstroom, komen dan niet overeen.

2.9 Bijlage: belang van China voor Nederlandse dienstehandelen

Iets meer dan 59 procent van de Nederlandse import van diensten werd in 2019 geleverd door Europese landen. Van de in totaal 220 miljard euro aan Nederlandse dienstenuitvoer kwam slechts 1,2 procent uit China. Hiermee staat China op de 14^e plaats van landen waaruit Nederland diensten importeert. De top-5 landen die in 2019 de meeste diensten leverden aan Nederland waren de Verenigde Staten, Bermuda, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en België.

Ook de Nederlandse dienstenuitvoer is sterk gericht op de Europese markt: 71 procent van de Nederlandse exportwaarde van diensten ging in 2019 naar EU-landen. De totale Nederlandse dienstenuitvoer bedroeg bijna 236 miljard euro in 2019. Ierland, Duitsland, het VK, de VS en België waren in 2019 de top-5 belangrijkste exportbestemmingen voor Nederlandse diensten. De dienstehandelen met China bedroeg in 2019 voor de export ongeveer 1,2 procent van de totale Nederlandse export van diensten. Bij de export van diensten komt China daarmee op de 18^e plaats.

2.9.1 Ontwikkeling Nederlandse dienstehandelen met China, 2014-2019

	Invoer		Uitvoer		Handelsbalans
	waarde	aandeel	waarde	aandeel	waarde
	mld euro	%	mld euro	%	mld euro
2014	2,4	1,7	1,9	1,2	-0,6
2015	2,7	1,4	2,3	1,3	-0,5
2016	3,6	2,2	1,9	1,1	-1,7
2017	3,7	1,9	2,5	1,3	-1,2
2018	3,5	1,7	2,4	1,1	-1,1
2019	2,6	1,2	2,8	1,2	0,1

In de periode 2014-2019 doen er zich zowel in de import van diensten uit China als de dienstenuitvoer naar China schommelingen voor, zie tabel 2.9.1. De absolute dienstenuitvoer vanuit China is in 2019 met 2,6 miljard euro iets minder dan de Nederlandse dienstenuitvoer naar China met 2,8 miljard euro. De positieve handelsbalans voor 2019 is het gevolg van een verschuiving van activiteiten door een paar grote multinationals. In 2019 kromp de waarde van ingevoerde diensten uit China met 846 miljoen euro, een daling van 24 procent ten opzichte van 2018. Deze daling wordt voor een groot deel veroorzaakt door een afname van de invoer van wetenschappelijke en andere technische diensten.⁷⁾ De afname in deze dienstenuitvoer wordt voornamelijk veroorzaakt door een daling in de invoer van onderzoeksdiensten naar olie. Voor de export van diensten naar China was er een toename van bijna 16 procent in 2019 in vergelijking met een jaar eerder. Deze stijging is

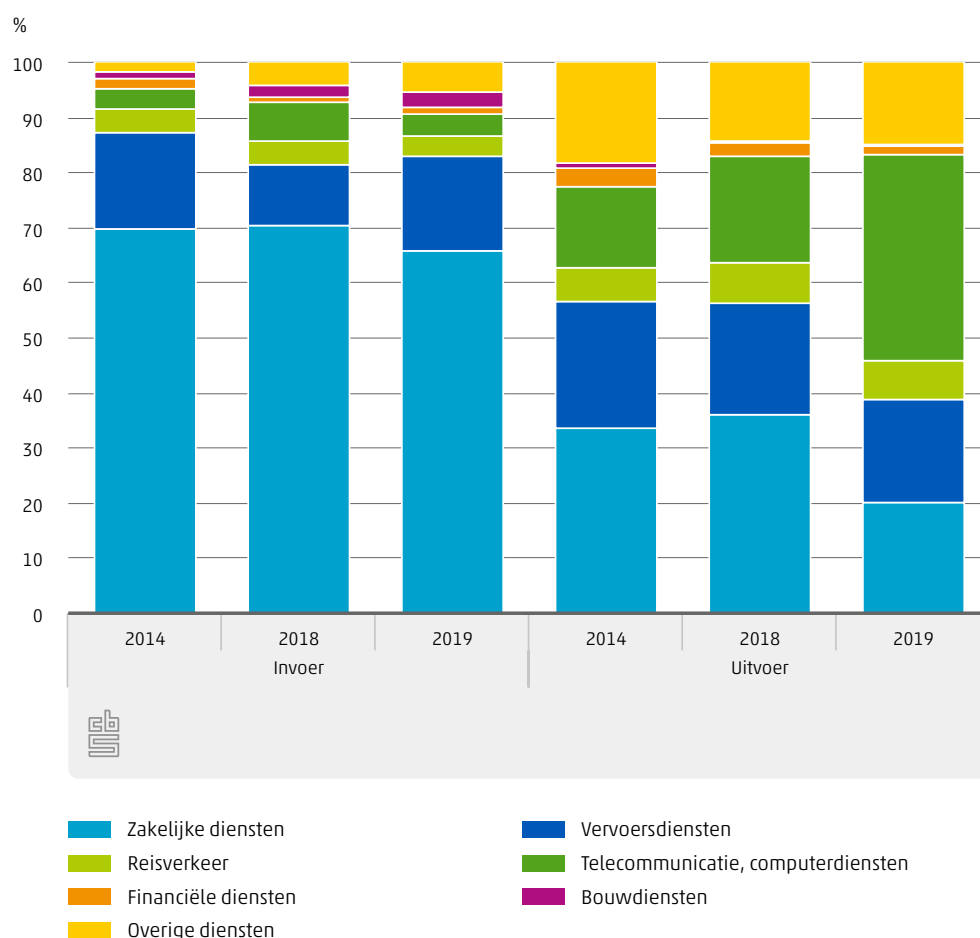
⁷⁾ Deze dienstenuitvoer omvat landmeetkundig onderzoek en cartografie, weersverwachtingen en meteorologische diensten, wetenschappelijk en technisch advies, diensten verbonden aan milieu audits, adviesdiensten voor het beheer van milieu en natuurlijke rijkdommen, testen en inspecteren van materialen en producten, laboratoriumdiensten, testen en certificeren van boortorens en booreilanden, inspecteren en certificeren van consumentengoederen, auto's, vliegtuigen, fabrieken en dergelijke.

hoofdzakelijk te wijten aan de toename van de uitvoer van computersoftware: vergoedingen voor gebruikslicenties.

Vergeleken met de Nederlandse goederenhandel is de rol van China in de dienstenhandel aanzienlijk kleiner. Het belang van China in de totale Nederlandse export van diensten is sinds 2014 stabiel gebleven en schommelt tussen 1,1 en 1,3 procent. Het aandeel van China in de totale Nederlandse invoerwaarde kent een minder stabiel patroon. Sinds 2016 daalt het relatief belang van China als leverancier van diensten en bereikte in 2019 zelfs de laagste waarde sinds 2014.

Dominant in de Nederlandse diensteninvoer uit China is het gebruik van zakelijke diensten, zie figuur 2.9.2. Deze zakelijke diensten bestaan voornamelijk uit technische en overige zakelijke diensten. De dienstensamenstelling is sinds 2014 redelijk stabiel gebleven met zakelijke diensten, vervoersdiensten, reisverkeer en telecommunicatie als belangrijkste dienstesoorten. De dienstensamenstelling van de Nederlandse uitvoer naar China varieert meer doorheen de tijd. Het aandeel van telecommunicatie en computerdiensten is in 2019 gegroeid ten koste van het aandeel zakelijke diensten. Deze toename van computerdiensten komt door een grotere afzet van computerspelletjes in China. Het aandeel van de andere dienstesoorten is slechts minimaal veranderd in vergelijking met een jaar eerder. Overige diensten bestaan voor een groot gedeelte uit royalty's voor het gebruik van handelsmerken en licenties, audiovisueel materiaal en databases.

2.9.2 Dienstensamenstelling Nederlandse handel met China

2.10 Literatuur

Bouman, M. (2019). Vroeger waren ze al desastreus, maar in de huidige economie zijn handelsoorlogen nog verwoestender. *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 17 mei 2020.

CBS (2015). China domineert containervervoer naar Rotterdamse haven. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 15 mei 2020.

CBS (2018). Minder industrieel afval naar China. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 29 april 2020.

CBS (2020a). Buitenlandse zeggenschap bedrijven in Nederland; kerncijfers, bedrijfstak [Dataset]. Geraadpleegd op 24 mei 2020.

CBS (2020b). Nederlandse zeggenschap bedrijven buiten EU-zone; land en SBI 2008 [Dataset]. Geraadpleegd op 24 mei 2020.

Cremers, D., Loog, B., Notten, T., Prenen, L. & Wong, K. F. (2019). *De Nederlandse importafhankelijkheid van China, Rusland en de VS*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Eurostat (2020). Euro/ECU exchange rates – annual data. Geraadpleegd op 10 mei 2020.

Feenstra, R. C. & Hanson, G. H. (2004). Intermediaries in Entrepôt Trade: Hongkong Re-Exports of Chinese Goods. *Journal of Economics and Management Strategy*, 3(1), 3–35.

GACC (2020a). Statistics: Interactive tables [Dataset]. Geraadpleegd op 31 maart 2020.

GACC (2020b). Explanatory notes of 2020. Geraadpleegd op 7 mei 2020.

Gros, D. (2019). This is not a trade war, it is a struggle for technological and geo-strategic dominance. In *CESifo Forum* (Vol. 20, No. 1, pp. 21–26). München: ifo Institut–Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München.

Hagendoorn, E. (2020). VS nog belangrijker dan gedacht voor directe investeringen in Nederland. *Economische Statistische Berichten*, 105(4786).

Hijink, M. & Alonso, S. (2020). 'ASML' zet Nederland klem tussen VS en China. *NRC*. Geraadpleegd op 24 mei 2020.

Hongkong Census and Statistics Department (2020). Interactive Data Dissemination Service for Trade Statistics (Trade-IDDS). Geraadpleegd op 10 mei 2020.

IMF (2020). Direction of Trade Statistics [Dataset]. Geraadpleegd op 22 april 2020.

Jaarsma, M., Loog, B. & Hoekema, L. (2020). Bilaterale investeringen, multinationals, oprichtingen en overnames. In S. Creemers, M. Jaarsma & A. Lammertsma (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2020, eerste kwartaal: Duitsland*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jiang, K., Keller, W., Qiu, L. & Ridley, W. (2019). [China's joint venture policy and the international transfer of technology](#). VoxChina.

Katz, J. (2019, 8 april). [Rob de Wijk waarschuwt: 'Laat je niet inpakken door China'](#). VNO-NCW. Geraadpleegd op 23 mei 2020.

Koninklijke Vereniging MKB-Nederland & ABN AMRO Bank (2011). [China & Hongkong: onbegrensde mogelijkheden](#). Geraadpleegd op 7 mei 2020.

Kratz, A., Huotari, M., Hanemann, T. & Arcesati, R. (2020). *Chinese FDI in Europe: 2019 update*. Merics papers on China. Rhodium Group and the Mercator Institute for China Studies.

Marel, Van Der, G. & Segenhout, J. (2020). [Onzeker tijdperk Duitse autowereld met laagste productie in 23 jaar](#). *Het Financieele Dagblad*. Geraadpleegd op 24 mei 2020.

Notten, T. & Wong, K. F. (2019). Het belang van de groothandel voor de Nederlandse economie. In M. Jaarsma & R. Voncken (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2019, derde kwartaal: Groothandel*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

RaboResearch (2019). [Hoe gevoelig is de Nederlandse economie voor ontwikkelingen in Hongkong?](#) Geraadpleegd op 7 mei 2020.

Ramaekers, P. (2019). Geografische dimensie van de Nederlandse goederenhandel. In M. Jaarsma & A. Lammertsma (Red.), *Nederland Handelsland: Export, investeringen en werkgelegenheid 2019*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Roos, J. (2006). *Internationale handelsstromen en de statistiek*. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

RTLZ (2019). [Nederlandse economie loopt gevaar door handelsoorlog](#). Geraadpleegd op 17 mei 2020.

Seaman, J., Huotari, M. & Otero-Iglesias, M. (Red.). (2017). *Chinese investment in Europe: A Country-level approach*. French Institute of International Relations.

The Heritage Foundation (2020). [2020 Index of Economic Freedom](#). Geraadpleegd op 8 mei 2020.

Van Campen, J. & Mostert, T. (2015). *Zijden draad: China en Nederland 1600–2015*. Amsterdam: Rijksmuseum.

Van Slooten, B. (2020, 2 mei). [China laat oog op \(verzwakte\) Nederlandse bedrijven vallen](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 17 mei 2020.

Voncken, R., Lemmers, O., Rozendaal, L. & Van Berkel, F. (2015). 'Made in the world': oorzaken en gevolgen. In M. Jaarsma (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2015, eerste kwartaal*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Voncken, R. & Van Loon, A. (2019). Transitohandel van de Nederlandse groothandel: een verkenning. In M. Jaarsma & R. Voncken (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2019, derde kwartaal: Groothandel*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Wereldbank (2020). [Doing Business 2020](#). Geraadpleegd op 8 mei 2020.

Wong, K. F. (2019). Het belang van de groothandel als poort naar de wereldmarkt. In M. Jaarsma & R. Voncken (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2019, derde kwartaal: Groothandel*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

World Shipping Council (2020). [Top 50 World Container Ports](#). Geraadpleegd op 8 mei 2020.

3.

Nederland en China in internationale waardeketens

Auteurs
Tom Notten
Dennis Cremers
Roger Voncken

11,5 miljard euro verdiende Nederland aan de directe en indirecte export naar China in 2016

11,9 miljard euro verdiende China aan de directe en indirecte export naar Nederland in 2016

Het is bekend dat de export een belangrijke bron van inkomsten is voor de Nederlandse economie. Ongeveer een derde van onze welvaart hangt samen met de export. We exporteren producten en diensten van Nederlandse bodem, maar we doen ook aan wederuitvoer. Deze activiteiten staan niet op zich, maar maken onderdeel uit van internationale waardeketens, waarin bedrijfstakken van de hele wereld met elkaar verbonden zijn. In dit hoofdstuk staat de relatie met China centraal. Het beantwoordt de vraag in welke mate en op welke wijze Nederland en China profiteren van de onderlinge export in internationale waardeketens.

3.1 Inleiding

Als iets duidelijk is geworden de afgelopen jaren, is dat de wereld meer dan ooit onderling verbonden is. Gebeurtenissen op één plek in de wereld hebben al gauw kleine én grote gevolgen voor mensen aan de andere kant van de wereld. Denk bijvoorbeeld aan de gevolgen van de Russische boycot van landbouwgoederen, de onzekerheid die de Brexit met zich meebrengt en het aanhoudende Amerikaans-Chinees handelsconflict. Maar denk ook aan natuurrampen zoals mislukte oogsten in India of de omvangrijke bosbranden in Australië. Doordat productieprocessen steeds meer opgeknipt zijn en in deelprocessen verspreid over de hele wereld, kunnen lokale en nationale gebeurtenissen al gauw een internationale – en zelfs een mondiale – impact hebben.

Dat werd heel duidelijk bij de recente uitbraak van de ziekte COVID-19 in China en de wereldwijde verspreiding daarvan in 2020. Niet alleen het aantal besmettingen en doden door het virus hadden een impact op de mondiale economie, maar ook alle maatregelen om verdere verspreiding te voorkomen. Zo heeft het stilvallen van de ene sector ook weer gevolgen voor andere sectoren; het sluiten van cafés heeft namelijk ook gevolgen voor bierbrouwerijen en taxibedrijven. Binnen internationale waardeketens werkt dat net zo.

Neem het volgende voorbeeld. In de Chinese provincie Hubei – waar het coronavirus voor het eerst gedetecteerd werd – zijn veel producenten van auto-onderdelen gevestigd. In 2018 was de regio goed voor circa 10 procent van de Chinese autoproductie (Van Dijkhuizen, 2020). Het stilvallen van deze productie heeft dan ook verregaande gevolgen voor bedrijven en gehele industrieën verderop in de keten. Normaliter gaan veel van de auto-onderdelen uit Hubei per boot, vliegtuig of trein naar Europese fabrieken van bijvoorbeeld Volkswagen, Peugeot of Volvo. Die fabrieken hebben voor bepaalde onderdelen een beperkte voorraad, waardoor ze in de problemen komen wanneer nieuwe aanleveringen van onderdelen uitblijven. Immers, ook al mist men 'slechts' twee of drie onderdelen, men kan daardoor de auto niet afmaken en dus ook niet verkopen (Pols, 2020). Dit heeft vervolgens ook weer indirecte consequenties voor andere bedrijfstakken die verbonden zijn met de auto-industrie, zowel bij andere toeleveranciers als afnemers. Mogelijk krijgen zij geen – of niet tijdig – inputs geleverd, of is de vraag naar hun product of dienst wegge gevallen.

Een eerste onderzoek van de OESO (2020) naar de economische impact van de coronacrisis geeft aan dat de productiekrimp in China heeft geleid tot stevige ontwrichtingen in internationale waardeketens. In eerste instantie vooral voor landen die sterk in verbinding staan met de Chinese maakindustrie zijn de gevolgen fors merkbaar. Nederlandse bedrijven – die relatief zwaar leunen op internationale handel en buitenlandse investeringen (zie bijvoorbeeld CBS, 2019a) – ondervinden ook de gevolgen van deze 'schokken' in

productieketens. De ingrijpende gevolgen van het coronavirus roepen momenteel dan ook veel maatschappelijke vragen op over de afhankelijkheden binnen internationale waardeketens, bijvoorbeeld met betrekking tot de medicijnproductie (De Waard, 2020; Lonkhuyzen, 2020).

In dit hoofdstuk richten we ons specifiek op de relatie tussen Nederland en China in internationale waardeketens. Daarmee bouwt het hoofdstuk voort op de resultaten uit het voorgaande hoofdstuk, waarin onder meer aandacht was voor de bruto goederen- en dienstenhandel tussen Nederland en China. De vraag hoe beide landen direct en indirect met elkaar verbonden zijn in mondiale waardeketens – en hiervan profiteren – staat centraal in dit hoofdstuk. Anders geformuleerd, in welke mate verdient Nederland aan de rechtstreekse export naar China, en hoeveel banen zijn hieraan gerelateerd? Tevens wordt onderzocht in welke bedrijfstakken deze verdiensten neerslaan, en in welke mate ons land indirect verdient aan de export van andere handelspartners naar China. En omgekeerd, in welke mate en op welke wijze verdient China aan de export naar Nederland?

Helaas dateren de meest recente cijfers die inzicht bieden in directe afhankelijkheden van Nederland uit het jaar 2018. Wanneer we in de analyses de indirecte handelsstromen meenemen is 2016 het meest recente verslagjaar. De meest actuele gebeurtenissen zijn daarom nog niet terug te zien in de cijfers die in dit hoofdstuk gepresenteerd worden. Wel bieden we in dit hoofdstuk interessante inzichten in de verwevenheid van de Nederlandse handel met de Chinese economie, in navolging van vergelijkbare CBS-analyses naar de verbondenheid met de Italiaanse, Duitse, Britse en Amerikaanse economie (CBS, 2020a; Cremers et al., 2020; Jaarsma & Wong, 2017; Wong et al., 2019). De uitkomsten hiervan geven zodoende wel inzicht in welke Nederlandse bedrijfstakken mogelijk sterk zijn geraakt door het stilvallen van productie en export vanuit China (direct) en via andere landen (indirect).

Samengevat staan de volgende drie onderzoeksvragen centraal in dit hoofdstuk:

1. Wat is het belang van de rechtstreekse export naar China voor de Nederlandse economie in termen van verdiensten en werkgelegenheid?
 - a. Wat verdiende het Nederlandse bedrijfsleven aan de directe export naar China, in de periode 2015–2018? En hoeveel werkgelegenheid leverde dat op?
 - b. Hoe is de verhouding exportverdiensten en voltijdbanen dankzij de export van goederen van Nederlandse makelij, wederuitvoer en de export van diensten?
 - c. Welke bedrijfstakken verdienen het meest aan de directe export naar China? En hoeveel voltijdbanen zijn daarmee gemoeid?

2. Op welke wijze profiteert Nederland van de export naar China in internationale waardeketens?
 - a. In welke mate verdient het Nederlandse bedrijfsleven aan de indirecte export naar China? Via welke andere handelspartners verloopt deze export en welke bedrijfstakken zijn hierbij betrokken?
 - b. In welke mate is China de eindbestemming van de Nederlandse (in)directe export, en in welke mate vervolgen deze producten hun reis in mondiale productieketens na aankomst in China?

3. En omgekeerd, hoe zit dat vanuit Chinees perspectief? Op welke wijze profiteert China van de export naar Nederland in internationale waardeketens?
 - a. In welke mate verdient China aan de indirecte export naar Nederland? Via welke andere handelspartners verloopt deze export en welke bedrijfstakken zijn hierbij betrokken?
 - b. In welke mate is Nederland de eindbestemming van de Chinese (in)directe export, en in welke mate vervolgen deze producten hun reis in mondiale productieketens na aankomst in Nederland?

Leeswijzer

De opbouw van dit hoofdstuk volgt de onderzoeksvragen zoals hierboven beschreven. In paragraaf 3.2 maken we gebruik van CBS-cijfers uit 2018 en geven we antwoord op de eerste onderzoeksvraag. Gebruikmakend van internationale data uit 2016 geeft paragraaf 3.3 antwoord op de tweede onderzoeksvraag. In paragraaf 3.4 wordt de onderzoeksvraag uit paragraaf 3.3 beantwoord vanuit het Chinese perspectief. De samenvattende conclusies van het hoofdstuk worden gepresenteerd in paragraaf 3.5. Voor meer informatie over de databronnen en methoden, die gebruikt zijn om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zie paragraaf 3.6.

3.2 Nederlandse verdiensten en werkgelegenheid dankzij de rechtstreekse export naar China

Traditionele goederen- en dienstenhandelscijfers laten de bilaterale handelsstromen zien tussen twee landen. Hieruit wordt echter niet duidelijk in welke mate landen verdienen aan deze handelsstromen. Het maakt uit of een product helemaal in Nederland vervaardigd is, of dat de producten slechts door Nederland vervoerd worden. Nederland verdient namelijk relatief veel aan producten die voornamelijk in Nederlands beheer worden gemaakt én aan de export van diensten. Aan wederuitvoer verdient ons land relatief weinig¹⁾. Wat Nederland verdient aan de export naar een partnerland wordt dus enerzijds bepaald door het volume van de export ('massa is kassa') en anderzijds door de samenstelling van de export. In 2018 verdiende Nederland het meest aan de export van machines, metaal- en sierteeltproducten (CBS, 2019b). In deze paragraaf zoomen we in op de exportverdiensten aan de rechtstreekse export naar China, en de daaraan gerelateerde werkgelegenheid.

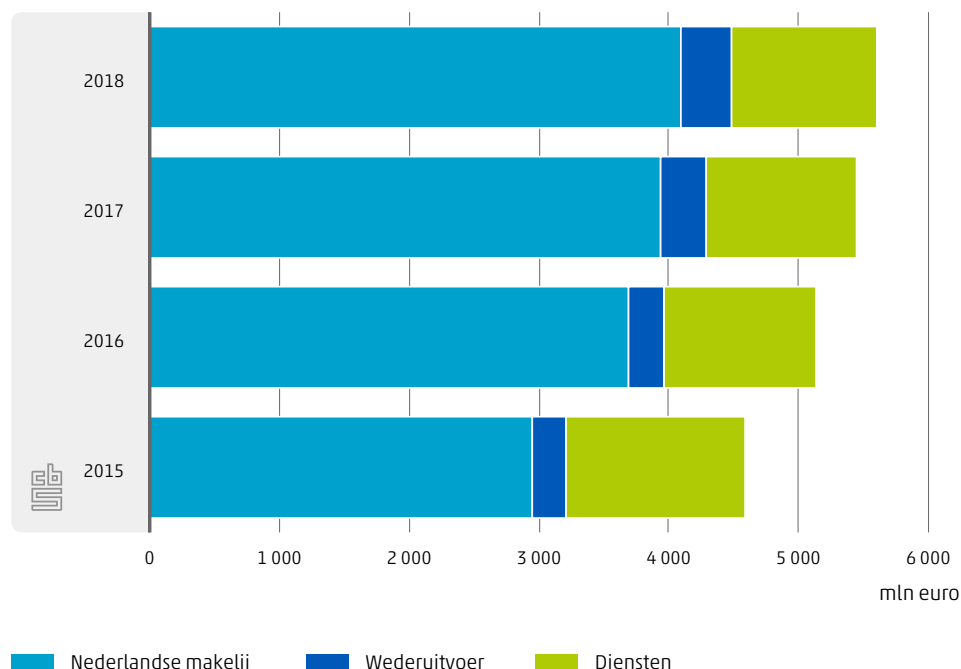
Hoogste exportverdiensten dankzij 'Made in Holland'

In 2018 verdiende Nederland 5,6 miljard euro aan de rechtstreekse export naar China. Figuur 3.2.1 geeft de samenstelling van die exportverdiensten weer. Met 4,1 miljard euro verdiende ons land het meest aan de export van goederen van Nederlandse makelij. Aan de

¹⁾ Gemiddeld genomen verdient Nederland per euro wederuitvoer 14 cent, terwijl één euro export van Nederlandse makelij en diensten ons land respectievelijk 51 en 63 cent oplevert (CBS, 2020b). Wat Nederland verdient aan een euro export is minder dan 20 jaar geleden, omdat tegenwoordig meer gebruik wordt gemaakt van buitenlandse inputs.

export van diensten hield Nederland 1,1 miljard euro over en aan de wederuitvoer van goederen bijna 0,4 miljard euro. In vergelijking met 2015 zijn de totale verdiensten aan het exportpakket naar China gegroeid met 22 procent. Deze groei kwam geheel voor rekening van de verdiensten aan de export van goederen van Nederlandse makelij en wederuitvoer. Sterker nog, de exportverdiensten aan diensten namen in de periode 2015–2018 af.

3.2.1 Directe exportverdiensten aan China, 2015-2018

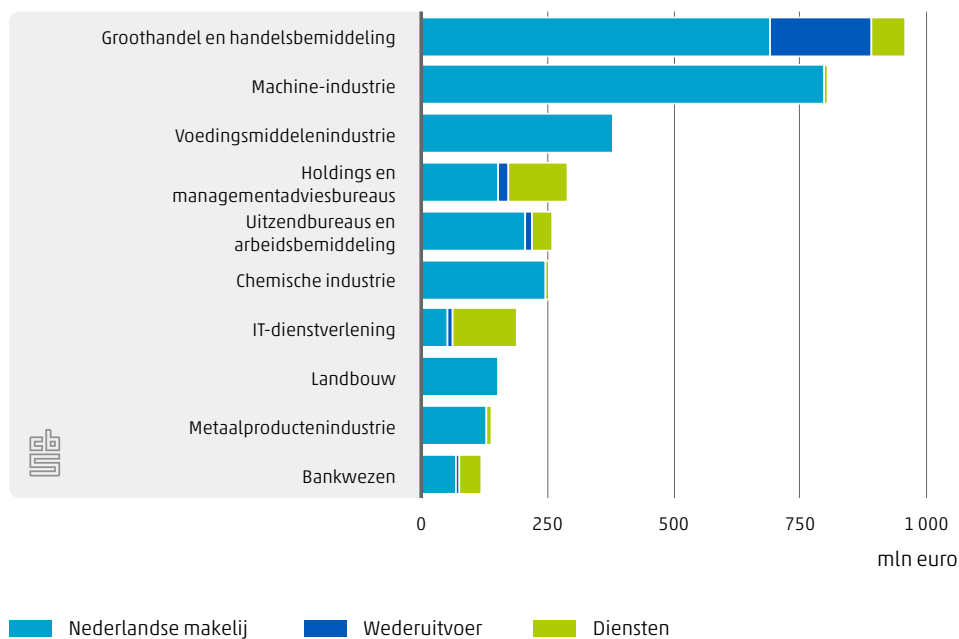
De 5,6 miljard euro die Nederland in 2018 verdiende aan de export van goederen en diensten naar China was goed voor 0,7 procent van het Nederlandse bruto binnenlands product. Daarmee staat China op een negende plek wat betreft exportverdiensten. De top-3 wordt gevormd door Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en België. Die negende plek is enigszins opvallend. Wanneer we alleen kijken naar de omvang van de exportwaarde – 11,8 miljard euro – dan staat China op een twaalfde plek (CBS, 2020c). Per euro export verdient Nederland dus relatief veel aan China. Dit kwam ook in eerder CBS-onderzoek naar voren (Jaarsma & Wong, 2017). De reden daarvoor is dat het aandeel wederuitvoer – waar Nederland het minst aan verdient – naar China relatief laag is. Typisch Nederlandse exportproducten zoals bloemen en planten, maar ook fabricaten en voeding en dranken zijn bovengemiddeld winstgevend voor Nederland, omdat daarin relatief weinig buitenlandse inputs verwerkt zijn (CBS, 2019b).

Groothandel en machine-industrie grootverdieners

Bij een gelijke verdeling van de directe exportverdiensten naar China over alle inwoners van Nederland, zou iedereen ongeveer 325 euro mogen bijschrijven op zijn of haar bankrekening (exclusief belastingen). De realiteit is echter dat niet iedereen in dezelfde mate verdient aan export. De bedrijfstakken in Nederland die het meest verdienen aan de rechtstreekse export naar China waren de groothandel en machine-industrie. In 2018 verdienen zij hieraan respectievelijk 960 en 807 miljoen euro, zie figuur 3.2.2. De groothandel is vooral een belangrijke schakel in de export van de industrie (Notten & Wong, 2019). De figuur maakt

ook duidelijk dat verreweg het meest verdiend wordt aan producten die in Nederland zijn geproduceerd. Voor de Nederlandse machine-industrie is dat misschien niet verrassend. Maar voor groothandelaren is dat zeker niet vanzelfsprekend. Ter vergelijking, naar Duitsland was 37 procent van de exportverdiensten van groothandelaren te danken aan de uitvoer van goederen van Nederlandse makelij en 55 procent aan wederuitvoer (Cremers et al., 2020). Naar China waren deze aandelen respectievelijk 72 en 21 procent. Wederuitvoerstromen lopen echter vooral van Azië via Nederland naar de rest van Europa, en in mindere mate omgekeerd (Jaarsma et al., 2018).

3.2.2 Top 10 bedrijfstakken die het meest verdienen aan directe export naar China, 2018

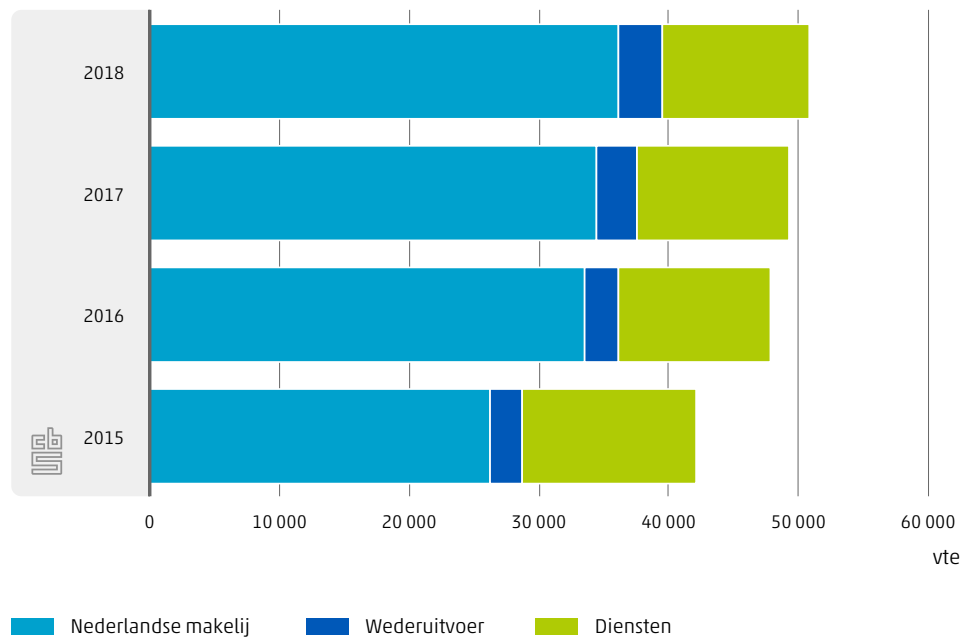
Dienstverlenende bedrijven – zoals groothandelaren – zijn de afgelopen decennia een steeds belangrijkere rol gaan spelen in de Nederlandse economie, doordat zij essentiële diensten leveren aan de producerende en exporterende sectoren (Lemmers, 2015a; Timmer & De Vries, 2015). Het opknippen van de wereldwijde productieketens heeft daarom niet alleen ertoe geleid dat er meer (tussen)producten verhandeld worden, maar ook dat er een grotere behoefte is ontstaan om de verschillende stadia in de waardeketen te verbinden. Naast agrarische en industriële bedrijfstakken zijn daarom ook diverse dienstverlenende sectoren terug te vinden in de top-10 bedrijfstakken die het meest verdienen aan de rechtstreekse export van Nederland naar China. Adviesbureaus, uitzendbureaus, de IT-sector en het bankwezen zijn bij uitstek bedrijfstakken die exporterende bedrijfstakken ondersteunen, door bijvoorbeeld kapitaal of kennis beschikbaar te stellen of te bemiddelen bij personeelskwesties.

Export Nederlandse makelij naar China stuwt werkgelegenheid

Export levert niet alleen toegevoegde waarde en welvaart op. Het zorgt ook voor werkgelegenheid. In 2018 waren er 2,4 miljoen voltijdbanen (vte) in Nederland dankzij de export van goederen en diensten, oftewel 32 procent van het totale Nederlandse

arbeidsvolume. Met de rechtstreekse export naar China waren bijna 51 duizend vte's gemoeid. Dat is vergelijkbaar met bijvoorbeeld de totale werkgelegenheid bij uitgeverijen en de film-, radio-, en televisie-industrie in ons land (CBS, 2019c), en komt overeen met 0,7 procent van de totale werkgelegenheid in Nederland.

3.2.3 Werkgelegenheid dankzij directe export naar China, 2015- 2018

In figuur 3.2.3 is te zien dat de werkgelegenheid gerelateerd aan de rechtstreekse export naar China is toegenomen gedurende de afgelopen jaren; van 42,2 duizend vte's in 2015 tot 50,8 duizend vte's in 2018. Net als bij de exportverdiensten kwam deze groei met name tot stand dankzij de uitvoer van Nederlandse makelij. Ook is de werkgelegenheid dankzij de wederuitvoer licht toegenomen. Het aantal Nederlandse banen gerelateerd aan de uitvoer van diensten naar China is afgenomen in de periode 2015-2018.

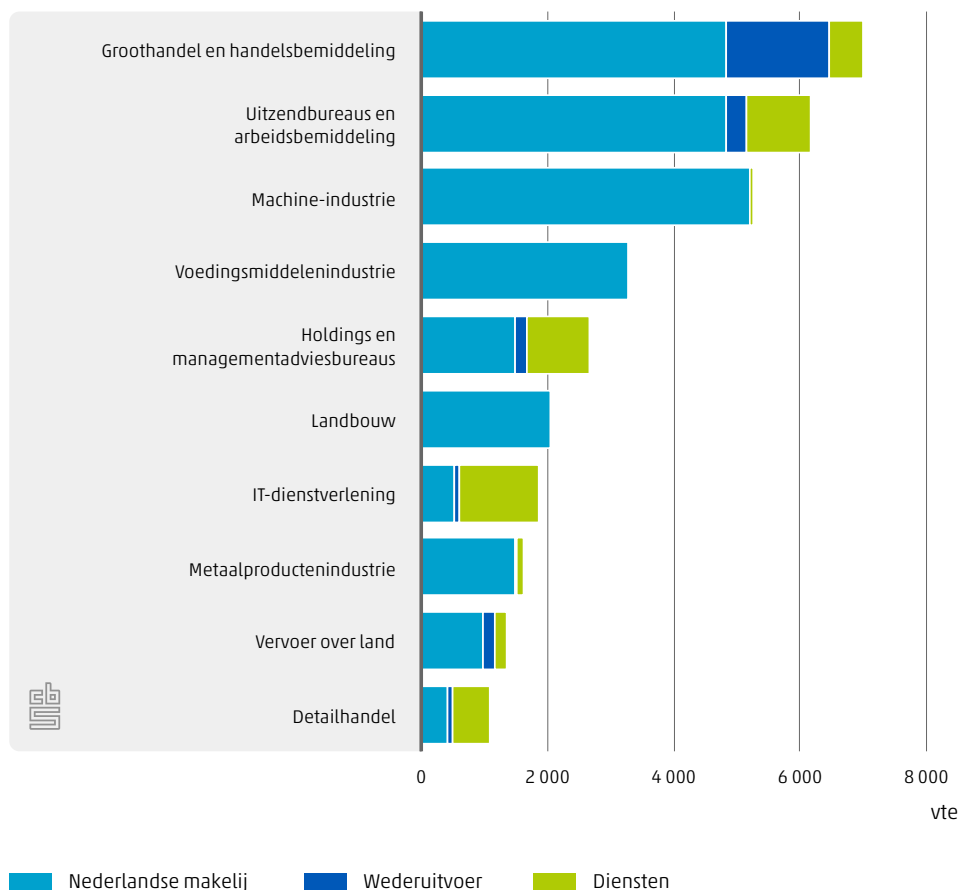
51 000 banen in Nederland dankzij directe export naar China in 2018

Volop werkgelegenheid bij dienstverleners dankzij export naar China

Dat de export van goederen en diensten niet enkel ten gunste komt van de traditioneel producerende en exporterende bedrijfstakken zoals de landbouw en de industrie, blijkt ook uit figuur 3.2.4. Zes van de tien bedrijfstakken – die de meeste werkgelegenheid danken aan de rechtstreekse export naar China – behoren tot de dienstverlenende sector. Ook in deze ranglijst staat de groothandel en handelsbemiddeling op plek één, met net iets meer dan 7 duizend voltijdbanen. Ook relatief veel uitzendkrachten hebben hun baan te danken aan

de export van goederen en diensten naar China; in totaal circa 6,2 duizend vte's. Deze mensen staan op de loonlijst van de uitzendbureaus, maar kunnen uiteraard wel werkzaam zijn voor zowel producerende als dienstverlenende bedrijfstakken. Bij bedrijven actief in de landbouw of de industrie – met directe export naar China – was de werkgelegenheid vrijwel uitsluitend gerelateerd aan de export van eigen bodem.

3.2.4 Top 10 bedrijfstakken met de meeste werkgelegenheid dankzij directe export naar China, 2018

3.3 Nederlandse export naar China in internationale waardeketens

In de vorige paragraaf richtten we ons op het belang van de rechtstreekse Nederlandse export naar China. De Nederlandse export is echter ook op indirecte wijze verbonden met China, via andere handelspartners. Nederlandse producten en diensten kunnen namelijk ook als input dienen voor de export van andere handelspartners, net zoals Nederland gebruikmaakt van buitenlandse grondstoffen en halffabricaten om te kunnen exporteren (Jaarsma & Wong, 2019).

In toenemende mate zijn productieprocessen namelijk opgeknipt in deelprocessen die in verschillende landen plaatsvinden. Niet voor niets bestaat de wereldwijde handel steeds vaker uit handel in tussenproducten; in 2017 vertegenwoordigden ze in waarde bijna de

helpt van de wereldwijde goederenhandel (UNCTAD, 2019). Dat betekent ook dat er steeds vaker meerdere landen betrokken zijn bij het productieproces van een bepaald goed, voordat de eindbestemming bereikt wordt. Voor Nederland geldt dat 39 procent van de import en 39 procent van de export in 2018 uit halffabricaten bestond (CBS, 2020b). Voor China was dat respectievelijk 70 procent en 62 procent (Erken et al., 2020). In deze paragraaf wordt onderzocht op welke wijze de Nederlandse export direct en indirect verbonden is met China in mondiale waardeketens, en in welke mate ons land hiervan profiteert.

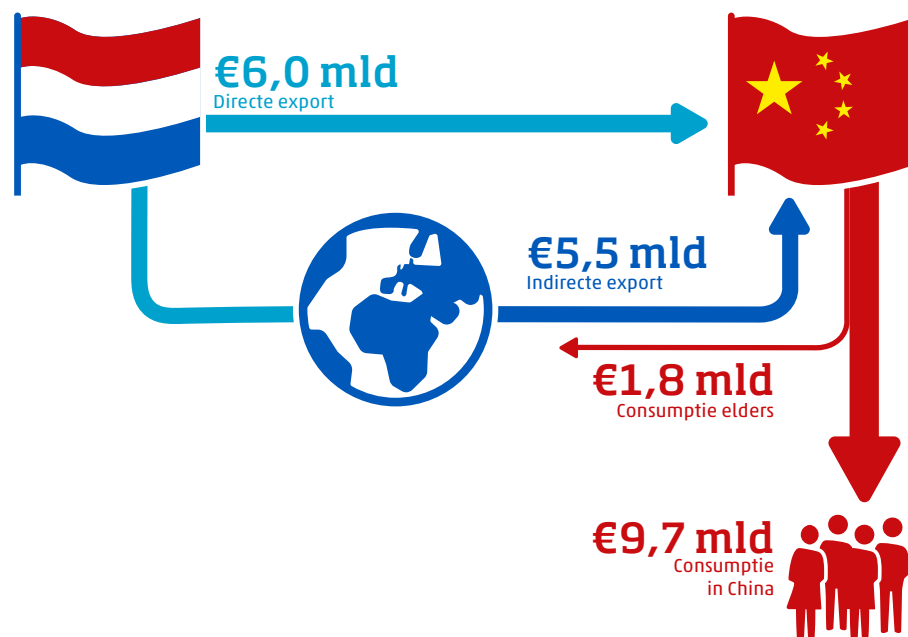
Data export via andere landen

Om ook de indirecte exportstroom in beeld te krijgen – en de daaraan verbonden verdiensten – zijn de nationale cijfers van het CBS niet toereikend. Voor deze analyses wordt daarom gebruikgemaakt van internationale data van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO, 2019). Het meest recente verslagjaar is 2016. Omdat deze data voor alle landen onderling consistent is gemaakt, wijken deze cijfers enigszins af van de nationale cijfers van het CBS, zoals gepresenteerd in paragraaf 3.2. Bovendien kennen deze OESO-cijfers een minder gedetailleerde bedrijfstakindeling. Desondanks verschaffen deze data extra inzichten in de internationale productieketens waarin Nederland zich bevindt. Voor meer informatie zie de technische toelichting in paragraaf 3.6.

Indirecte export bijna net zo belangrijk als rechtstreekse

Uit cijfers van de OESO blijkt dat Nederland in 2016 6 miljard euro verdiende aan de directe export naar China, zie figuur 3.3.1. Nederland verdiende echter ook aan de export van andere handelspartners naar China, waar bedrijven in Nederland input voor leverden. Een bekend voorbeeld is Nederlands staal dat door de Duitse auto-industrie gebruikt wordt voor de productie van auto's. Wanneer de Duitse auto-industrie deze auto's exporteert naar klanten in China, dan profiteert Nederland daar dus indirect van mee. Dit verschijnsel staat bekend als indirecte export.

3.3.1 Hoeveel en op welke wijze verdient Nederland aan de export van goederen en diensten naar China, 2016?

Bron: OESO, eigen berekeningen

Dat deze indirecte export niet onbelangrijk is, blijkt ook uit figuur 3.3.1. In 2016 verdiende Nederland 5,5 miljard euro aan de indirecte export naar China. Dat betekent dat ons land bijna evenveel verdiende aan de export naar China die via andere handelspartners verliep, als de rechtstreekse export. Dat is opvallend, want bij andere belangrijke handelspartners zoals Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Italië en de Verenigde Staten is het belang van deze indirecte exportstroom naar verhouding vele malen minder groot (CBS, 2020a; Cremers et al., 2020; Jaarsma & Wong, 2017; Wong et al., 2019). Ook betekent het dat als de Chinese vraag naar bepaalde producten wegvalt – bijvoorbeeld door de coronacrisis – deze schok de Nederlandse economie voor een belangrijk deel indirect raakt, door het wegvallen van de vraag naar Nederlandse producten vanuit bijvoorbeeld Duitsland of België. In totaal verdiende Nederland in 2016 dus circa 11,5 miljard euro aan de directe en indirecte export naar China.

48% van de Nederlandse exportverdiensten naar China dankzij de export van andere landen

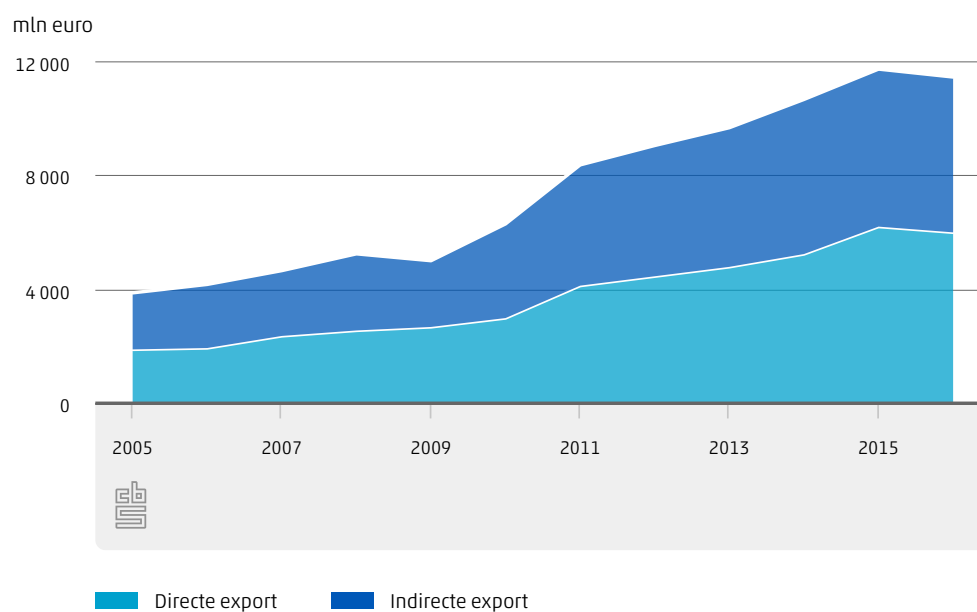

Voordat we ons richten op de vraag in welke mate China de eindbestemming is van de Nederlandse (in)directe export – en in welke mate deze producten hun reis in mondiale productieketens vervolgen na aankomst in China – zoomen we eerst nog in op de ontwikkeling van de indirecte en directe exportverdiensten, en welke bedrijfstakken hieraan verdienen.

Exportverdiensten naar China afgelopen jaren flink toegenomen

Zoals eerder aangehaald, verdiende Nederland in 2016 in totaal circa 11,5 miljard euro aan de directe en indirecte export naar China. Figuur 3.3.2 laat zien dat dat een verdrievoudiging is ten opzichte van 2005, toen het totaal aan exportverdiensten nog geen 4 miljard euro betrof. De grootste stijging in verdiensten vond plaats in de jaren 2010–2015. In 2016 is echter sprake van een lichte daling van de verdiensten ten opzichte van een jaar eerder. In de periode 2005–2016 verdiende Nederland stevast ongeveer evenveel aan de rechtstreekse export als aan de indirecte export.

3.3.2 Ontwikkeling Nederlandse verdiensten aan directe en indirecte export naar China

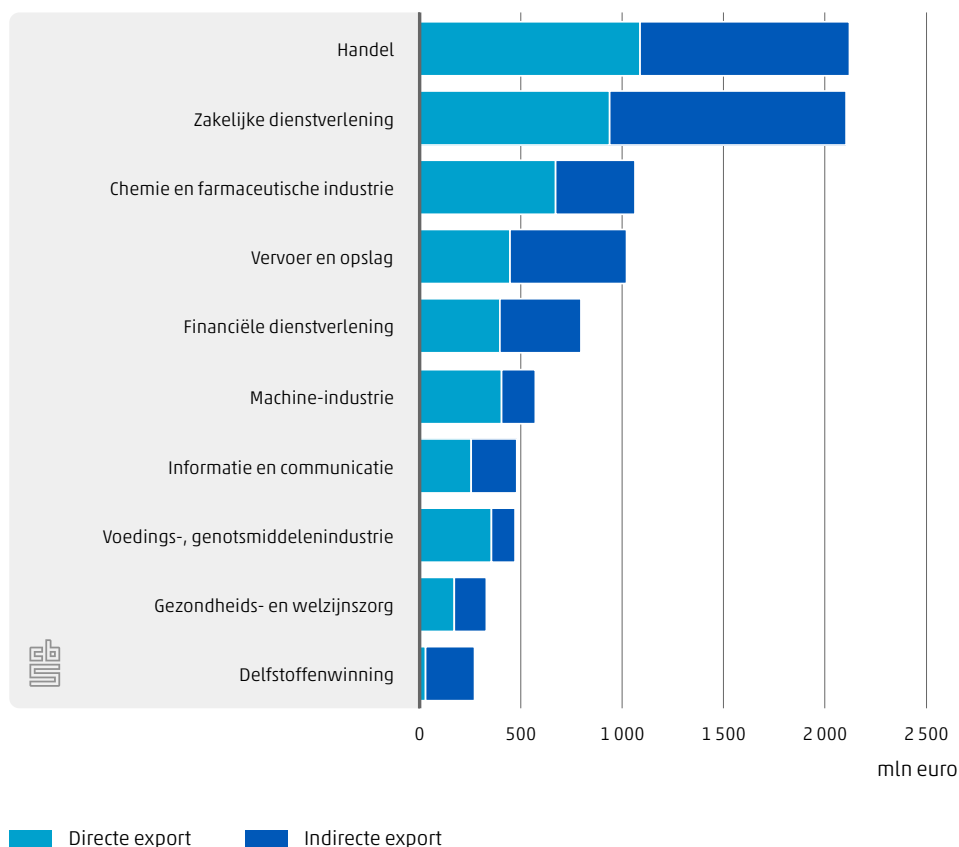

Bron: OESO, eigen berekeningen

Handel is koploper met (in)directe exportverdiensten naar China

Figuur 3.3.3 laat zien welke bedrijfstakken in 2016 het meest profiteerden van de rechtstreekse en indirecte export naar China. Merk op dat de directe verdiensten in paragraaf 3.3 niet geheel overeenkomen met die van figuur 3.2.2. Dat heeft uiteraard te maken met de verschillende verslagjaren, maar ook met een verschil in detaillering van de bedrijfstakken en doordat de internationale data van de OESO internationaal consistent gemaakt zijn. Voor meer informatie zie de box aan het begin van deze paragraaf. Het merendeel van de bedrijfstakken komt echter ook terug in figuur 3.3.3, zij het soms in een andere volgorde. De groot- en detailhandel spon in 2016 het meeste garen bij de (in)directe export naar China, gevolgd door de verzamelpost 'zakelijke dienstverlening', waar onder andere uitzendbureaus, holdings en managementadviesbureaus onder vallen. De top-3 werd gecompliceerd door de Nederlandse chemische en farmaceutische industrie.

3.3.3 Top 10 bedrijfstakken met de hoogste exportverdiens ten naar China, 2016

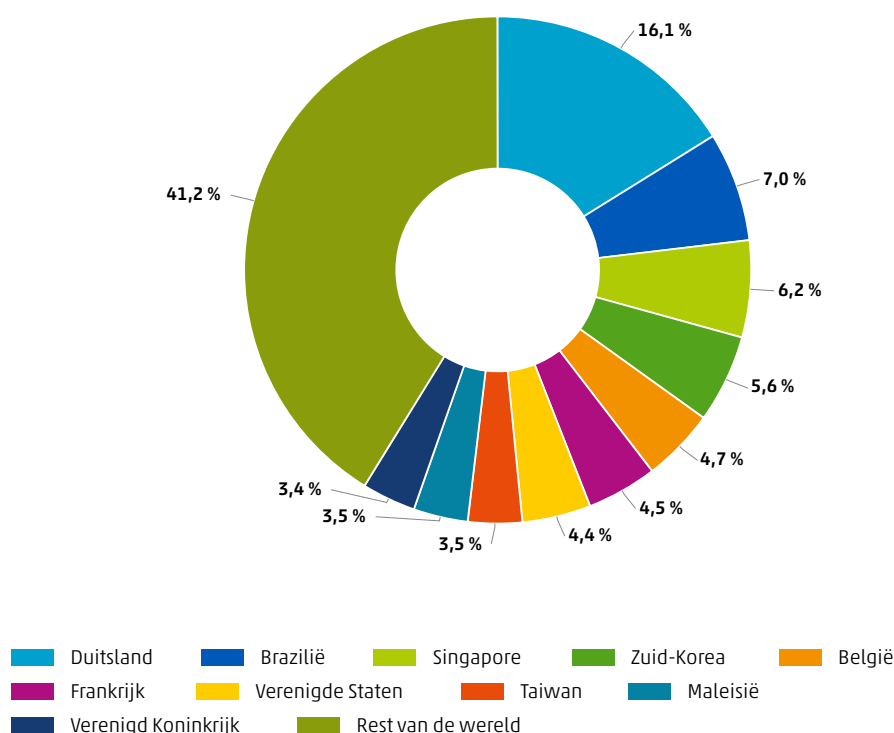
Bron: OESO, eigen berekeningen

De mate waarin Nederlandse bedrijfstakken verdienen aan de directe en indirecte handel verschilt. De groot- en detailhandel waren voor hun exportverdiens ten aan China voor bijna de helft afhankelijk van de export via andere handelspartners. De Nederlandse machine-industrie en voedings- en genotsmiddelenindustrie verdiens ten met name aan de rechtstreekse export naar China. De exportverdiens ten van de Nederlandse delfstoffenindustrie verliepen op hun beurt grotendeels via andere handelspartners. Dat is niet zo vreemd, want de delfstoffenindustrie bevindt zich meestal aan het begin van de productieketens en levert met grondstoffen een belangrijke input in de export van andere bestemmingen.

Duitsland belangrijkste tussenstation voor export naar China

De indirecte exportverdiens ten komen voort uit grondstoffen, tussenproducten en ondersteunende diensten die Nederland levert voor de exportproductie van andere handelspartners met China als eindbestemming. Eerder – in de figuren 3.3.1 en 3.3.2 – hebben we gezien dat de totale verdiens ten aan indirecte export naar China 5,5 miljard euro bedroegen in 2016. Figuur 3.3.4 toont via welke afzetmarkten deze stroom voornamelijk verliep.

3.3.4 Nederlandse verdiensten aan de export van andere handelspartners naar China, 2016

Bron: OESO, eigen berekeningen

Duitsland was de belangrijkste afnemer van Nederlandse inputs voor haar export naar China. Ongeveer 16 procent die Nederland in 2016 verdiende aan de indirecte export naar China, is te danken aan de vraag vanuit van Duitsland. Dat komt neer op 882 miljoen euro. Vooral de Duitse auto- en machine-industrie verwerkten veel Nederlandse goederen en diensten in hun export naar China, net als de Duitse chemische en farmaceutische industrie. Circa 7 procent van de Nederlandse indirecte exportverdiensten aan China geschiedde door toeleveringen aan Brazilië. Dat komt overeen met 381 miljoen euro. Daarmee stond Brazilië op een tweede plek. Met name de Braziliaanse delfstoffenwinning maakte gebruik van Nederlandse goederen en diensten. Voor alle Aziatische handelspartners in de top-10 gold dat hun elektrotechnische industrie de belangrijkste afnemer was van Nederlandse inputs voor hun export naar China.

China als tussen- en eindstation van de Nederlandse export

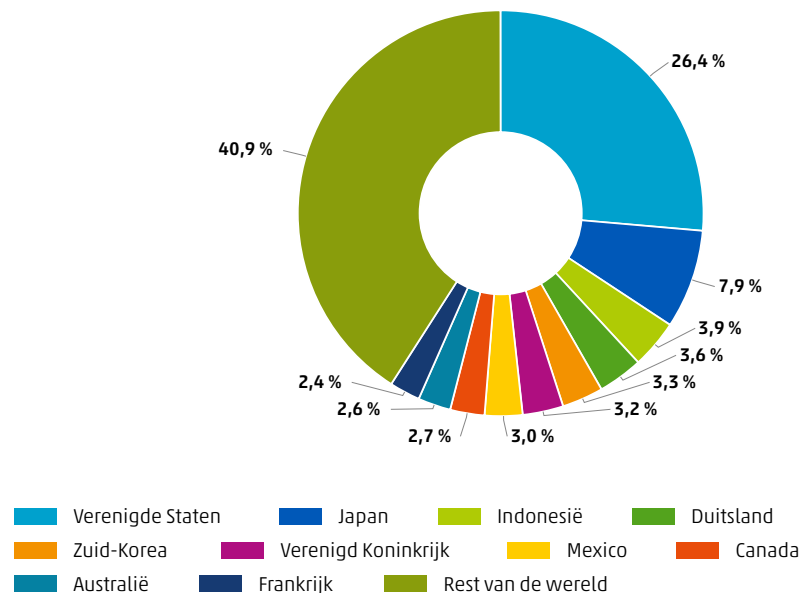
Uit figuur 3.3.1 bleek dat Nederland in 2016 11,5 miljard euro verdiende aan de rechtstreekse en indirecte export van goederen en diensten naar China. Echter, niet in alle gevallen was China de eindbestemming van deze export. Circa 9,7 miljard euro van de 11,5 miljard euro die Nederland in totaal verdiende aan de export naar China, hangt samen met consumptie of investeringen in China. Denk bijvoorbeeld aan Nederlandse

babymelkpoeder dat populair is bij Chinese huishoudens, Nederlandse machines die ingezet worden voor de productie van computers, of Duitse geneesmiddelen voor Chinese patiënten waar Nederlandse bestandsdelen in zitten en/of diensten aan verbonden zijn (CBS, 2018).

Verenigde Staten relatief vaak eindbestemming van de Nederlandse export naar China

Een ander, kleiner deel van de Nederlandse exportverdiensten aan China hangt samen met de export van China, waarvoor Nederlandse inputs zijn gebruikt. Circa 16 procent van de Nederlandse exportverdiensten naar China kwam tot stand door de verwerking van Nederlandse goederen en diensten in de Chinese export naar andere bestemmingen. Dat komt overeen met 1,8 miljard euro. Figuur 3.3.5 laat zien waar deze goederen of diensten – die mede dankzij Nederlandse inzet tot stand zijn gekomen – uiteindelijk werden geconsumeerd. Meer dan een kwart van deze goederen en diensten met Nederlandse inbreng was uiteindelijk bestemd voor Amerikaanse consumenten en investeerders. Deze goederen en diensten vertegenwoordigden Nederlandse verdiensten ter waarde van 464 miljoen euro. Op respectabele afstand volgden Japan en Indonesië als eindbestemming met een waarde van respectievelijk 139 en 68 miljoen euro. Hieruit wordt nogmaals duidelijk dat een handelsconflict tussen andere landen – bijvoorbeeld tussen China en de Verenigde Staten – ook gevolgen kan hebben voor Nederland.

3.3.5 Eindbestemming van Nederlandse export die verder gaat dan China, 2016

Bron: OESO, eigen berekeningen

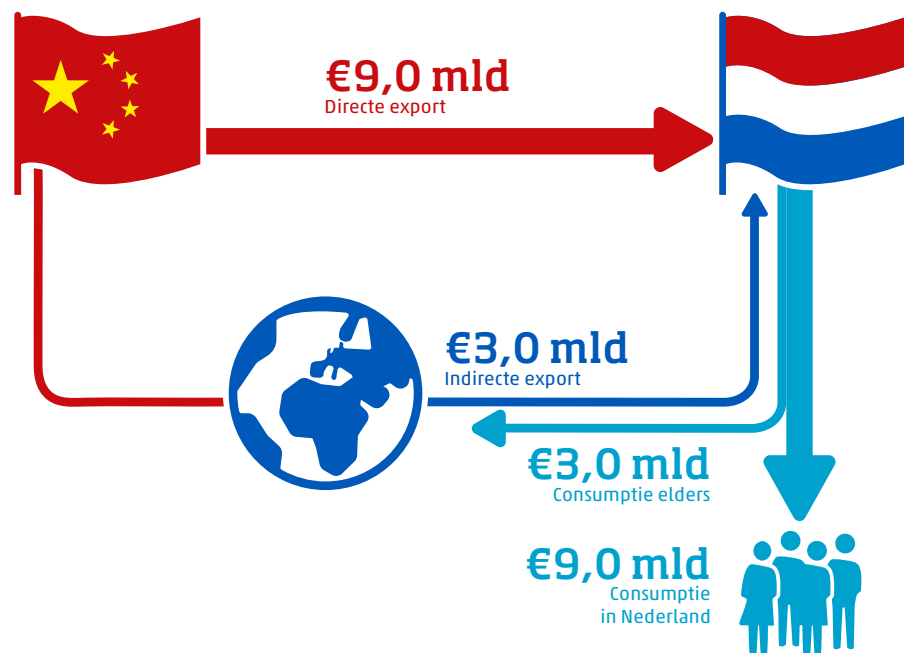
3.4 Chinese export naar Nederland in internationale waardeketens

Om het belang van de handel van goederen en diensten tussen Nederland en China en de onderlinge afhankelijkheden in internationale waardeketens zo goed mogelijk in beeld te krijgen, analyseren we in deze paragraaf de Chinese exportverdiensten naar Nederland. Immers, het is mogelijk dat een land relatief veel verdient aan de handel met een ander land, maar omgekeerd hoeft dat niet het geval te zijn. Ook kunnen hele andere bedrijfstakken betrokken zijn bij de export van beide landen.

China verdient iets meer aan export naar Nederland, dan omgekeerd

In 2016 verdiende China in totaal 1 470 miljard euro aan de export van goederen en diensten. China verdiende 11,9 miljard euro aan de export naar Nederland. Dat is 451 miljoen meer dan de 11,5 miljard euro die Nederland verdiende aan de export naar China in datzelfde jaar. In figuur 3.4.1 is te zien dat 9 miljard euro verdiend werd aan de rechtstreekse export van goederen en diensten naar Nederland en 3 miljard euro aan de export via andere handelspartners.

3.4.1 Hoeveel en op welke wijze verdient China aan de export van goederen en diensten naar Nederland, 2016?

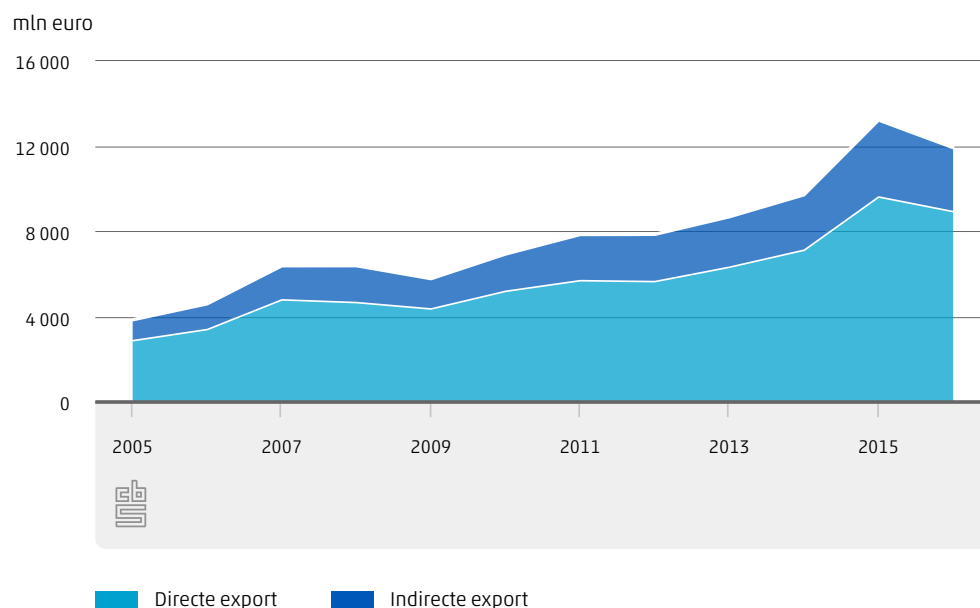
Bron: OESO, eigen berekeningen

Ook een verdrievoudiging aan exportverdiensten aan Chinese zijde

Niet alleen Nederland verdiende flink meer aan de export naar China in de periode 2005-2016. Omgekeerd verdrievoudigde ook China haar verdiensten in deze periode, van 3,9 miljard euro in 2005 tot 11,9 miljard euro in 2016, hetgeen valt op te maken uit figuur 3.4.2. Het topjaar was 2015 met exportverdiensten ter waarde van 13,2 miljard euro. De verdiensten uit de rechtstreekse export vormden vrijwel altijd circa driekwart van de totale exportverdiensten.

3.4.2 Ontwikkeling Chinese verdiensten aan directe en indirecte export naar Nederland

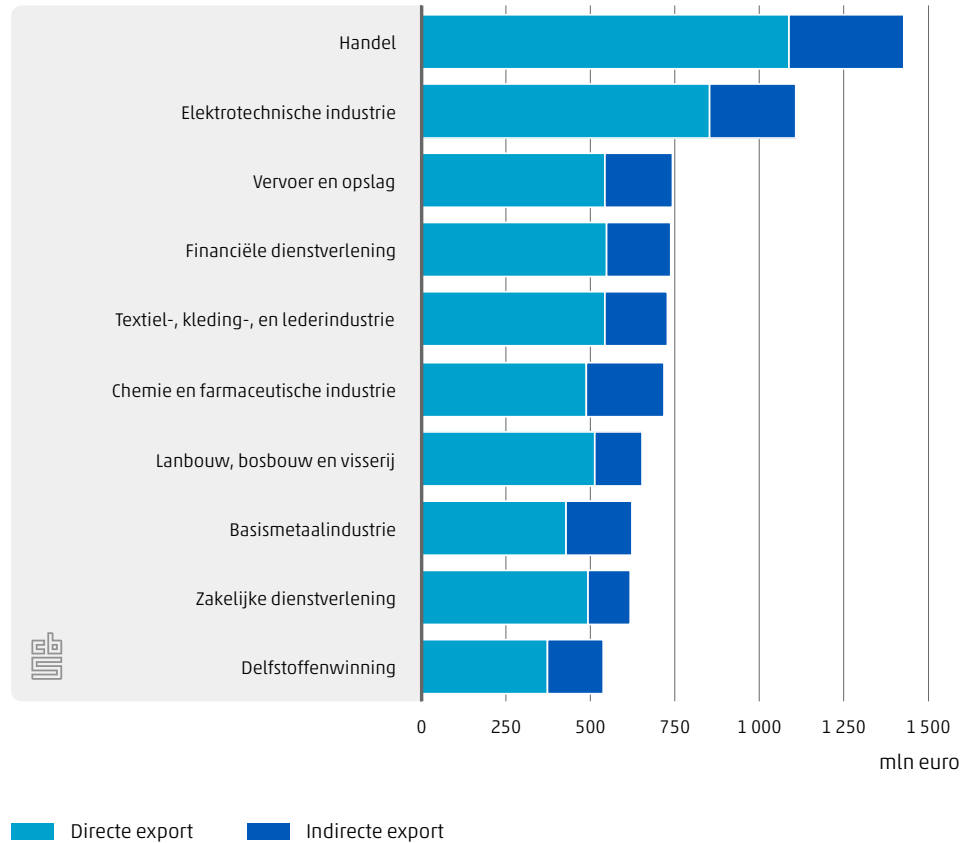

Bron: OESO, eigen berekeningen

Chinese elektrotechnische industrie naast handel grootverdiener

Qua waarde zijn computer(onderdelen), telefoons en andere elektrische apparatuur belangrijke producten die Nederland uit China importeert (CBS, 2020d). Dat is ook terug te zien in de lijst met Chinese bedrijfstakken die in 2016 het meest verdienen aan de export naar Nederland, zie figuur 3.4.3. De groot- en detailhandel profiteerde het meest met 1,4 miljard euro. Na de handel staat de elektrotechnische industrie op de tweede plek, met exportverdiensten ter waarde van 1,1 miljard euro. In tegenstelling tot wat we bij de Nederlandse bedrijfstakken zagen - in figuur 3.3.3 - zijn de verhoudingen qua directe en indirecte verdiensten vergelijkbaar bij de tien bedrijfstakken met de hoogste exportverdiensten. Het aandeel verdiensten aan de directe export schommelt bij deze bedrijfstakken tussen de 69 en 80 procent. Daartoe behoort ook de Chinese delfstoffenwinning, waar we aan Nederlandse zijde zagen dat deze bedrijfstak vooral aan de indirecte export verdiende.

3.4.3 Top 10 Chinese bedrijfstakken met de hoogste exportverdiensen naar Nederland, 2016

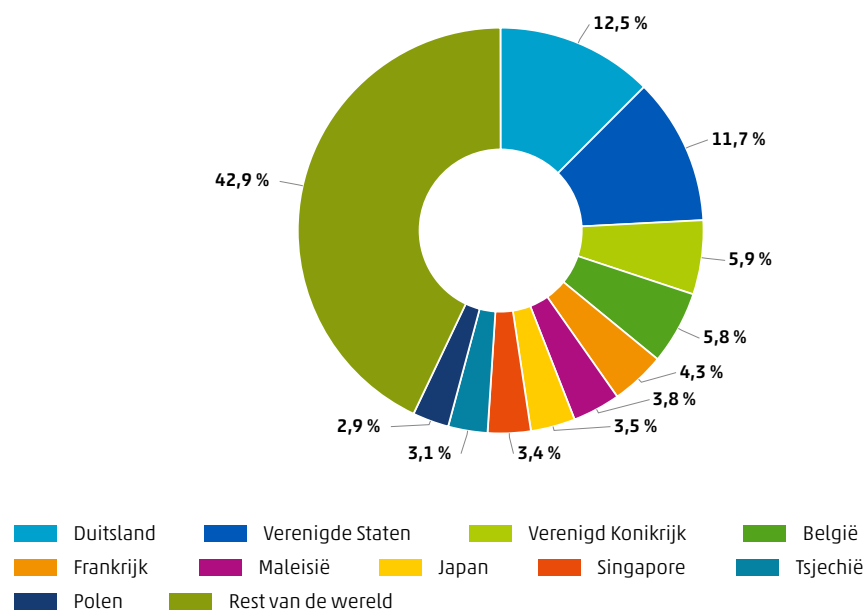

Bron: OESO, eigen berekeningen

Kwart van Chinese indirecte exportverdiensen dankzij Duitsland en de Verenigde Staten

Van de drie miljard euro die China verdiende aan de indirecte export naar Nederland, was een kwart te danken aan de Duitse en Amerikaanse export naar ons land. In 2016 verdiende China 370 miljoen euro aan de Duitse export naar Nederland en 346 miljoen euro aan de Amerikaanse export naar Nederland, zie figuur 3.4.4. Vooral de Duitse auto- en machine-industrie verwerkten Chinese goederen en diensten voor hun export naar Nederland, waaraan China geld opstreek. In de Verenigde Staten verdiende China met name aan de Amerikaanse zakelijke dienstverlening, (overige) transportmiddelenindustrie en groothandel bij hun export naar Nederland. Andere belangrijke buitenlandse bedrijfstakken waar China aan verdiende – door hun export naar Nederland – waren de Maleisische en Tsjechische elektrotechnische industrie, de Singaporese groothandel en handelsbemiddeling, de Japanse zakelijke dienstverlening en de Belgische auto-industrie.

3.4.4 Chinese verdiensten aan de export van andere handelspartners naar Nederland, 2016

Bron: OESO, eigen berekeningen

Nederland als tussen- en eindstation van de Chinese export

China verdient niet alleen aan de export van goederen en diensten die in Nederland door consumenten en investeerders worden verbruikt. Het Aziatische land verdient ook aan de export die Nederland op enig moment weer verlaat. Sterker nog, eerder CBS-onderzoek (Cremers et al., 2019) toonde aan dat het overgrote deel van de import uit China bestemd is voor de wederuitvoer. Van de circa 39 miljard euro aan goederen die Nederland uit China importeerde in 2018, is 26,2 miljard euro – ongeveer twee derde – rechtstreeks bestemd voor andere handelspartners, en 12,8 miljard euro voor de Nederlandse markt²⁾. Hieruit wordt nogmaals duidelijk dat Nederland een belangrijke distributiefunctie heeft en met name een ‘Gateway to Europe’ vormt voor verre landen als China.

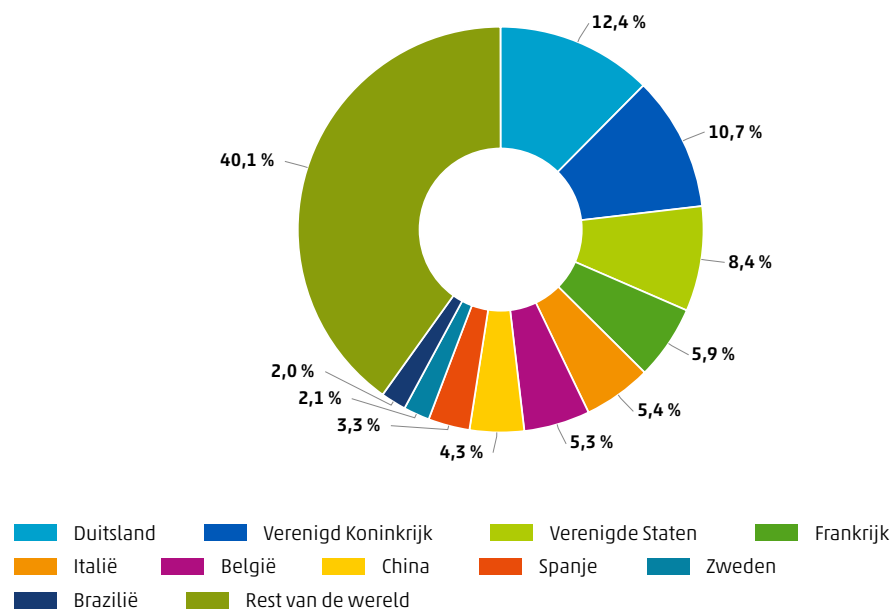
Driekwart exportverdiensten dankzij Nederlandse consumptie

Ondanks dat een groot deel van de Chinese export niet Nederland als eindbestemming heeft, verdiende China in 2016 voornamelijk aan de goederen en diensten die bestemd waren voor de Nederlandse markt. Zie ook figuur 3.4.1. Circa 9 miljard van de 11,9 miljard euro die China in totaal verdiende aan de export naar Nederland, is gerelateerd aan de consumptie of

2) In 2016 was 11,9 miljard euro van de Chinese import bestemd voor binnenlandse bestedingen en 23 miljard euro voor de export. Deze handelscijfers zijn geïkht aan de cijfers van de Nationale Rekeningen van het CBS en wijken daarom licht af van de handelscijfers op basis van de statistiek Internationale Handel in Goederen.

investerings in Nederland. De overige 3 miljard euro – een kwart van de totale exportverdiensten – hangt samen met consumptie van de Chinese export elders in de wereld.

3.4.5 Eindbestemming van Chinese export die verder gaat dan Nederland, 2016

Bron: OESO, eigen berekeningen

Figuur 3.4.5 laat zien waar de goederen en diensten met Chinese inbreng uiteindelijk geconsumeerd worden, nadat ze Nederland verlaten hebben. Hieruit wordt duidelijk dat deze producten en diensten voornamelijk een Europese eindbestemming kennen. Niet-Europese bestemmingen die in de top-10 voorkomen zijn de Verenigde Staten, China en Brazilië. In het geval van China betreffen dit dus goederen waar China in een eerder deel van de internationale waardeketen waarde aan heeft toegevoegd, voordat het uiteindelijk via Nederland weer bij de Chinese consument belandt. Denk bijvoorbeeld aan specifieke machineonderdelen die Nederland uit China haalt, die gebruikt worden om een machine te maken die uiteindelijk weer verkocht wordt aan de Chinese industrie.

3.5 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk is onderzocht in welke mate Nederland en China verdienen aan de onderlinge export, welke bedrijfstakken hiervan met name profiteren, via welke andere handelspartners verdiend wordt en waar de export uiteindelijk terecht komt.

In 2018 verdiende Nederland 5,6 miljard euro aan de rechtstreekse export naar China. Bijna driekwart van deze exportverdiensten kwam voort uit de export van goederen van Nederlandse makelij. De rest bestond uit verdiensten aan wederuitvoer en de export van diensten. De Nederlandse groothandel en machine-industrie verdienen het meest aan de

rechtstreekse export naar China. Naast producerende en exporterende sectoren profiteerden ook dienstverlenende bedrijfstakken in Nederland van de directe export naar China, zoals adviesbureaus, uitzendbureaus, de IT-bedrijven en het bankwezen. Per euro export verdiende Nederland relatief veel aan China, omdat het aandeel wederuitvoer – waar Nederland het minst aan verdient – naar China relatief laag was. Met de rechtstreekse export naar China waren in 2018 circa 51 duizend vte's gemoeid. Dat komt overeen met 0,7 procent van de totale werkgelegenheid in Nederland.

Om ook de indirecte exportverdiensden in beeld te krijgen zijn de nationale cijfers van het CBS niet toereikend. Voor deze analyses is daarom gebruikgemaakt van de internationale data van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO, 2019). Deze cijfers zijn van het verslagjaar 2016 en wijken enigszins af van de nationale cijfers.

Volgens OESO-cijfers verdiende Nederland in 2016 in totaal circa 11,5 miljard euro aan de rechtstreekse en indirecte export naar China. Dat is een verdrievoudiging ten opzichte van 2005, toen het totaal aan exportverdiensden nog geen 4 miljard euro betrof. De Nederlandse groot- en detailhandel, zakelijke dienstverlening en chemische en farmaceutische industrie profiteerden het meest van de directe en indirecte export naar China.

De indirecte export – de export die via andere handelspartners verloopt – is een belangrijke bron van verdiensden voor Nederland. In 2016 verdiende Nederland 5,5 miljard euro aan de indirecte export naar China. Dat betekent dat ons land bijna evenveel verdiende aan de export naar China die via andere bestemmingen verliep, als de rechtstreekse export. Vooral de Duitse auto- en machine-industrie verwerkten veel Nederlandse goederen en diensten in hun export naar China, net als de Duitse chemische en farmaceutische industrie. Daarnaast verdiende Nederland relatief veel aan de export van de Braziliaanse delfstoffenwinning naar China, evenals aan de elektrotechnische industrie van diverse Aziatische handelspartners.

Circa 9,7 miljard euro van de 11,5 miljard euro die Nederland in totaal verdiende aan de export naar China, hangt samen met consumptie of investeringen in China. Het overige deel van de verdiensden hangt samen met de export van China, waarvoor Nederlandse inputs zijn gebruikt. Een belangrijk deel daarvan was bestemd voor Amerikaanse consumenten en investeerders. Op respectabele afstand volgden Japan en Indonesië als eindbestemming. Hieruit wordt nogmaals duidelijk dat een handelsconflict tussen andere landen – bijvoorbeeld tussen China en de Verenigde Staten – ook gevolgen kan hebben voor Nederland.

In 2016 verdiende China 11,9 miljard euro aan de export naar Nederland. Dat is 451 miljoen meer dan de 11,5 miljard euro die Nederland verdiende aan de export naar China in datzelfde jaar. Aan de directe export naar ons land werd 9 miljard euro verdiend en 3 miljard euro aan de export die via andere handelspartners verliep. Ook voor China geldt dat dit een verdrievoudiging is van de exportverdiensden in de periode 2005–2016. De groot- en detailhandel en de elektrotechnische industrie verdienden het meest aan de export naar Nederland.

Van de 3 miljard euro die China verdiende aan de indirecte export naar Nederland, was een kwart te danken aan de Duitse en Amerikaanse export naar ons land. Vooral de Duitse auto- en machine-industrie verwerkten Chinese goederen en diensten voor hun export naar Nederland, waaraan China geld verdiende. Aan de Amerikaanse export naar Nederland

verdiende China met name aan de zakelijke dienstverlening, (overige) transportmiddelenindustrie en groothandel.

Ondanks dat een groot deel van de Chinese export niet Nederland als eindbestemming heeft, verdiende China in 2016 voornamelijk aan de goederen en diensten die bestemd waren voor de Nederlandse markt. Circa 9 miljard van de 11,9 miljard euro die China in totaal verdiende aan de export naar Nederland, is gerelateerd aan de consumptie of investeringen in Nederland. De overige 3 miljard euro – een kwart van de totale exportverdiensten – hangt samen met consumptie van de Chinese export elders in de wereld, met name in andere Europese landen.

3.6 Data en methoden

Door de toenemende opdeling van productieprocessen wordt het steeds moeilijker om de afhankelijkheid van deelnemende landen en sectoren goed in te schatten. De onderlinge afhankelijkheid gaat immers verder dan alleen de directe relatie tussen toeleverancier en afnemer; het gaat om alle betrokkenen in de hele keten. Waardeketenanalyse maakt het mogelijk in kaart te brengen hoeveel waarde wordt toegevoegd op ieder punt in de keten, waardoor dwarsverbanden en de mate van afhankelijkheden in de keten inzichtelijk worden.

In dit hoofdstuk is gesproken over de verdiensten van de Nederlandse export naar China voor de Nederlandse economie, en omgekeerd. Dankzij het koppelen van de statistieken Internationale Handel in Goederen (IHG) en diensten (IHD) aan input-output tabellen afkomstig van Nationale Rekeningen (NR) van het CBS, is het mogelijk om deze verdiensten in kaart te brengen. De methode die gebruikt wordt om deze koppeling tot stand te brengen is ontwikkeld door Lemmers (2015b) en maakt het mogelijk om vast te stellen wat Nederland verdient aan de directe export naar andere afzetmarkten. Deze koppeling maakt het ook mogelijk om de werkgelegenheid die gemoeid is met deze export in kaart te brengen door gebruik te maken van cijfers uit de Arbeidsrekeningen van het CBS. Daarbij wordt gebruikgemaakt van input-outputanalyse (Miller & Blair, 2009).

Input-outputtabellen laten onder andere per bedrijfstak zien hoeveel deze aan de andere bedrijfstakken levert, waar de bedrijfstak de benodigde goederen en diensten zelf inkoop en hoeveel de bedrijfstak produceert en exporteert. Met behulp van een dergelijke input-output tabel is het mogelijk te berekenen hoeveel toegevoegde waarde er gegenereerd wordt in iedere bedrijfstak en hoeveel werkgelegenheid hiermee gemoeid is. Hiermee kunnen afhankelijkheden in waardeketens zichtbaar gemaakt worden.

Het CBS beschikt echter uitsluitend over gegevens over de directe internationale handel van Nederland met een andere handelspartner. Deze data was op het moment van schrijven beschikbaar voor het verslagjaar 2018. Het CBS heeft echter geen zicht op wat er met de goederen en diensten gebeurt nadat ze zijn geëxporteerd. De OESO en de WHO hebben in het Trade in Value Added-project (OESO-WHO, 2013) informatie afgeleid waarmee het CBS wel kan schatten wat er met de export gebeurt: worden de goederen en diensten in het importerende land bijvoorbeeld geconsumeerd of verwerkt voor verdere export? Deze gegevens van OESO-WHO bestaan uit indicatoren en tijdreeksen; de zogenaamde 'multi region' input-outputtabellen (MRIO). Deze MRIO-tabellen delen de wereld op in 60 gebieden en 34 bedrijfstakken en laten onder andere zien hoeveel onderlinge leveringen er zijn tussen

bedrijfstakken en aan consumenten, overheid en investeringen voor de periode 2005–2016 (Cadestin et al., 2018; OECD, 2019). Om de verdiensten van deze indirecte handel in kaart te brengen wordt eveneens gebruikgemaakt van input-outputanalyse. Voor meer informatie over deze methode zie onder andere Lemmers (2013), Lemmers et al. (2014) en Jaarsma & Wong (2017).

3.7 Literatuur

Cadestin, C., De Backer, K., Desnoyers-James, I., Miroudot S., Rigo D. & Ye, M. (2018). Multinational enterprises and global value chains: the OECD analytical AMNE database. *OECD Trade Policy Papers*, 211.

CBS (2018). *Minder industrieel afval naar China*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 21 april 2020.

CBS (2019a). *Nederland Handelsland: Export, investeringen en werkgelegenheid 2019*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2019b). *Hoogste exportverdiensten dankzij machines*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 21 april 2020.

CBS (2019c). *Arbeidsvolume; bedrijfstak, geslacht, nationale rekeningen* [Dataset]. Geraadpleegd op 23 april 2020.

CBS (2020a). *De handelsrelatie met Italië*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. Geraadpleegd op 16 april 2020.

CBS (2020b). *Nederland Handelsland: Export investeringen en werkgelegenheid 2020*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. *Nog te verschijnen*.

CBS (2020c). *Verdiensten en arbeidsvolume; uitvoerstromen, landen* [Dataset]. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek. *Nog te verschijnen*.

CBS (2020d). *Internationale handel; in- en uitvoerwaarde, SITC (3 digits), landen* [Dataset]. Geraadpleegd op 23 april 2020.

Cremers, D., Loog, B., Notten, T., Prenen, L. & Wong, K. F. (2019). *De Nederlandse importafhankelijkheid van China, Rusland en de VS*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Cremers, D., Notten, T., Prenen, L., Rud, I. & Wong, K. F. (2020). Nederlands-Duitse handel in mondiale waardeketens. In S. Creemers, M. Jaarsma & A. Lammertsma (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2020, eerste kwartaal: Duitsland*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

De Waard, P. (2020, 2 april). *Medicijnen dreigen over paar maanden op te raken door afhankelijkheid China en India*. *De Volkskrant*. Geraadpleegd op 23 april 2020.

Erken, H., Giesbergen, B. & Nauta, L. (2019). *Nederland ook kwetsbaar in de mondiale waardeketen tussen China en de VS*. Rabobank/RaboResearch: Utrecht.

Jaarsma, M. & Wong, K. F. (2017). Wat verdient Nederland aan de export naar het Verenigd Koninkrijk? In M. Jaarsma & R. Voncken (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2017, eerste kwartaal, Verenigd Koninkrijk*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jaarsma, M. & Wong, K. F. (2019). Nederland in internationale waardeketens. In M. Jaarsma & A. Lammertsma (Red.), *Nederland Handelsland: Export, investeringen en werkgelegenheid 2019*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jaarsma, M., Wong, K. F. & Lemmers, O. (2018). Export naar de EU. Gateway to the rest of the world? In M. Jaarsma & R. Voncken (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2018, eerste kwartaal, De positie van Nederland*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lemmers, O. (2013). Global value chains and the value added of trade. In M. Jaarsma (Red.), *Internationalisation Monitor 2013*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lemmers, O. (2015a). Waarom diensten de dienst uitmaken in export. In M. Jaarsma, O. Lemmers & R. Smit (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2015, eerste kwartaal editie: Waardeketens*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lemmers, O. (2015b). *Who needs MRIOs anyway? An alternative assignment of value added of trade*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lemmers, O., Rozendaal, L., Berkel, F. van & Voncken, R. (2014). *Nederland en internationale waardeketens*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lonkhuyzen, L. (2020, 27 februari). [Hoelang voordat de pillen op zijn? NRC Handelsblad](#). Geraadpleegd op 23 april 2020.

Miller, R.E. & Blair, P.D. (2009). *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions*. New York: Cambridge University Press.

Notten, T. & Wong K. F. (2019). Het belang van de groothandel voor de Nederlandse economie. In M. Jaarsma & R. Voncken (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2019, derde kwartaal, Groothandel*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

OESO-WHO (2013). *OECD-WTO Database on Trade in Value-Added*, May 2013 Release.

OESO (2019). *The Analytical AMNE database – Multinational enterprises and global value chains*, July 2019 Release.

OESO (2020). [OECD Economic Outlook, Interim Report March 2020](#). Geraadpleegd op 17 april 2020.

Pols, G. (2020, 1 februari). ['Fabriek van de wereld' ligt stil en dus vreest Europa voor tekorten](#). *Nederlandse Omroep Stichting*. Geraadpleegd op 7 april 2020.

Timmer, M. & de Vries, G. (2015). *Dutch manufacturing competing in global value chains*. Final report for Ministry of Economic Affairs and VNO/NCW.

UNCTAD (2019). *Key Statistics and Trends in International Trade 2018*. Genève: United Nations Conference on Trade and Development.

Van Dijkhuizen, A. (2020). [Short Insight – China: Groeiraming 2020 omlaag vanwege Covid-19](#). *ABN-AMRO*. Geraadpleegd op 7 april 2020.

Wong, K. F., Jaarsma, M. & Voncken, R. (2019). Wat verdienen de Verenigde Staten en Nederland aan de wederzijdse export? In M. Jaarsma & S. Vos (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2019, eerste kwartaal: Verenigde Staten*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

4.

Chinese werknemers en studenten in Nederland

Auteurs
Dennis Cremers
Iryna Rud
Sarah Creemers

19€ is het gemiddelde uurloon van een Chinese werknemer die in Nederland woont

45% van de Chinese werknemers in het Nederlandse hoger onderwijs in 2018 werkte bij een technische universiteit

Twee belangrijke redenen voor buitenlanders om zich in ons land te vestigen zijn arbeid en studie. Internationale (kennis)werkers zijn belangrijk voor de kenniseconomie en de concurrentiepositie van Nederland. In dit hoofdstuk bestuderen we de achtergrondkenmerken van Chinese werknemers in Nederland. Hoeveel Chinezen woonden er in 2019 in ons land en in welke provincies woonden zij? In welke sectoren zijn Chinese werknemers in Nederland actief? Hoeveel verdienen Chinese werknemers in ons land in vergelijking met Indiase of Nederlandse werknemers? Daarnaast wordt dieper ingezoomd op Chinese werknemers in het hoger onderwijs in Nederland, onder andere Chinese promovendi. Tenslotte wordt beschreven hoeveel internationale studenten met de Chinese nationaliteit er in Nederland studeren, in welke instellingen van het hoger onderwijs ze studeren, in welke studierichtingen en wat deze studenten doen na het afronden van hun opleiding.

4.1 Inleiding

Bedrijven kunnen internationaal actief worden en zo profiteren van grensoverschrijdende activiteiten. Dit biedt kansen voor omzetgroei, maar ook voor de uitwisseling van kennis. Gezien de snelle technologische ontwikkelingen is het noodzakelijk om adequaat in te spelen op een dynamische arbeidsmarkt. Ook in het hoger onderwijs zien we dat de studentenpopulatie steeds meer internationaal wordt. Dit zorgt voor meer keuzevrijheid voor studenten en een grotere potentiële afzetmarkt voor de onderwijsinstellingen (CPB, 2019).

Om een aantrekkelijk en competitief vestigingsklimaat te creëren is het belangrijk dat zowel bedrijven als onderwijsinstellingen de mogelijkheid hebben om geschikte en deskundige werknemers aan te trekken (Boutorat et al., 2018). Nederland wordt steeds afhankelijker van buitenlandse arbeid (Kusters & de Vries, 2019). Tegelijkertijd wordt Nederland steeds aantrekkelijker voor baanzoekers uit het buitenland, voornamelijk voor kennismigranten (OESEO, 2016; Buers et al., 2018). Denk hierbij aan bijvoorbeeld de IT-sector en banen gerelateerd aan innovatieve technologieën (Boutorat et al., 2018; NOS, 2019).

China profileert zich steeds meer als het kennisland van de toekomst, en zet die ambitie kracht bij door onder andere grote investeringen in het hoger onderwijs te doen, mede via internationale samenwerking (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2019). Voor Nederland is academische samenwerking met China aantrekkelijk omdat daarmee topstudenten en – onderzoekers kunnen worden aangetrokken. Uit onderzoek van CPB (2019) blijkt ook dat internationale studenten – vooral de studenten uit niet-Europese landen – Nederland flink meer opleveren dan ze kosten. Ook heeft China vaak financiële middelen om goede onderzoeksfaciliteiten te bouwen en is er uitwisseling tussen de kennisinstellingen van de Chinese en Nederlandse overheden (Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2019). Desalniettemin roept de academische samenwerking tussen beide landen ook vragen op met betrekking tot bijvoorbeeld ongewenste kennisoverdracht (Rathenau Instituut, 2018; Bouter, 2019). Chinezen die na hun studie in Nederland terugkeren naar China hebben in eigen land dan ook een uitstekend baanperspectief (Bouter, 2019).

Leeswijzer

In dit hoofdstuk staan de Chinese werknemers en de Chinese studenten in de Nederlandse economie centraal. In paragraaf 4.2 schetsen we een algemeen beeld van mensen met de Chinese nationaliteit in Nederland. Hierna gaan we in paragraaf 4.3 dieper in op mensen met de Chinese nationaliteit die als werknemer actief zijn in Nederland. Vragen als in welke sectoren de meeste Chinezen actief zijn en wat zij verdienen worden in deze paragraaf beantwoord. In paragraaf 4.4 vergelijken we Chinese werknemers met Indiase en Nederlandse werknemers in Nederland en bekijken we aan de hand van een regressieanalyse hoe zij zich qua uurloon tot elkaar verhouden. In paragraaf 4.5 zoomen we in op Chinese werknemers in het hoger onderwijs in Nederland, onder andere Chinese promovendi. Bijkomend worden hier ook Chinese studenten aan de Nederlandse universiteiten en hogescholen (hbo's) in beeld gebracht.

4.2 Chinese bevolking in Nederland: algemene trends

De Nederlandse bevolking telde in 2019 circa 17,3 miljoen inwoners, waarvan 1,1 miljoen een niet-Nederlandse nationaliteit¹⁾ hadden. De laatste groep bestaat voornamelijk uit Polen (144 duizend), Duitsers (77 duizend), Turken (75 duizend) en Syriërs (74 duizend). De top-10 wordt verder vervolledigd door Britten (47 duizend), Italianen (39 duizend), Marokkanen (37 duizend), Chinezen (37 duizend), Belgen (35 duizend) en Spanjaarden (33 duizend). Inwoners met de Indiase nationaliteit vallen net buiten deze top-10, maar waren in 2019 toch met zo'n 31 duizend woonachtig in ons land.

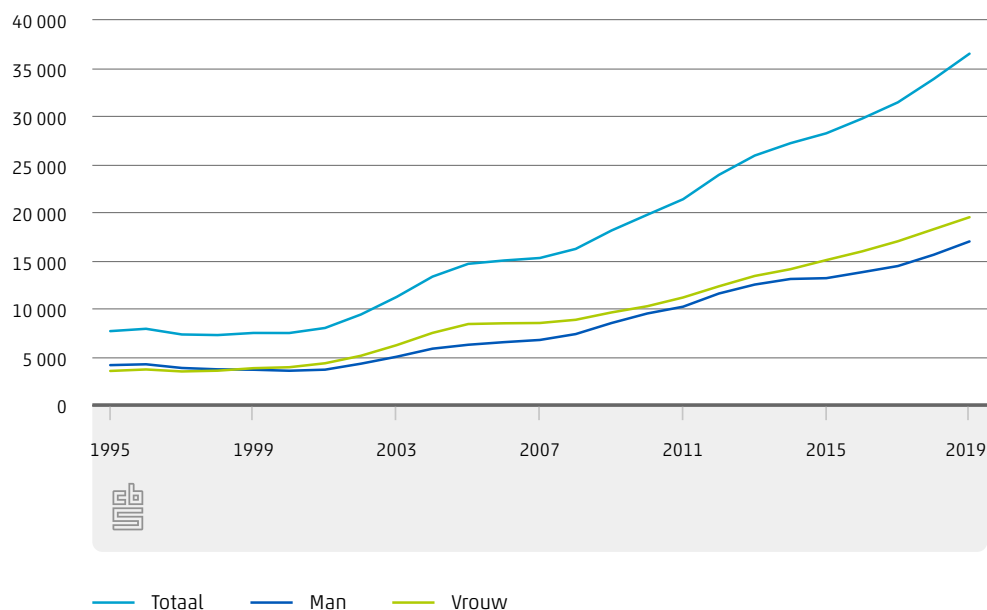
Net iets meer Chinese vrouwen dan mannen in Nederland

Figuur 4.2.1 presenteert de aantallen inwoners met Chinese nationaliteit in de Nederlandse bevolking voor de periode 1995 tot en met 2019. Sinds 1995 is het aantal Chinese inwoners in Nederland sterk toegenomen: in 1995 telde ons land 7,7 duizend inwoners met de Chinese nationaliteit, terwijl dit er in 2019 al 36,5 duizend waren. In de jaren 2002–2004 zien we de grootste toename: in 2002 waren er bijvoorbeeld 17,5 procent meer Chinese inwoners dan een jaar eerder. Het relatieve belang van Chinese inwoners in de totale Nederlandse bevolking is eerder klein. Zo had in 2019 maar 0,2 procent van alle inwoners in Nederland de Chinese nationaliteit, al is sinds 2001 dit aandeel jaarlijks wel toegenomen.

Sinds 1999 zijn er iets meer vrouwelijke Chinezen woonachtig in Nederland dan mannen met de Chinese nationaliteit. Terwijl in 1995 nog maar 46,1 procent van de Chinese inwoners in Nederland vrouw was, is dit aandeel in 2019 opgelopen tot 53,4 procent. In 2019 behoorden er circa 19,5 duizend vrouwelijke Chinezen tot de Nederlandse bevolking.

¹⁾ Personen kunnen meerdere nationaliteiten hebben. Om dubbeltellingen te voorkomen wordt in statistische overzichten aan personen die meerdere nationaliteiten hebben, slechts één nationaliteit toegekend. Daartoe worden prioriteringsregels gesteld. Die komen erop neer dat iemand met de Nederlandse nationaliteit in de statistiek steeds Nederlander is. Voor mensen die niet de Nederlandse nationaliteit bezitten, geldt de volgorde: nationaliteit van één van de Benelux-landen (België, Nederland en Luxemburg), nationaliteit van een staat binnen de Europese Unie, andere Europese nationaliteit, niet-Europese nationaliteit.

4.2.1 Aantal inwoners in Nederland met Chinese nationaliteit, 1995- 2019

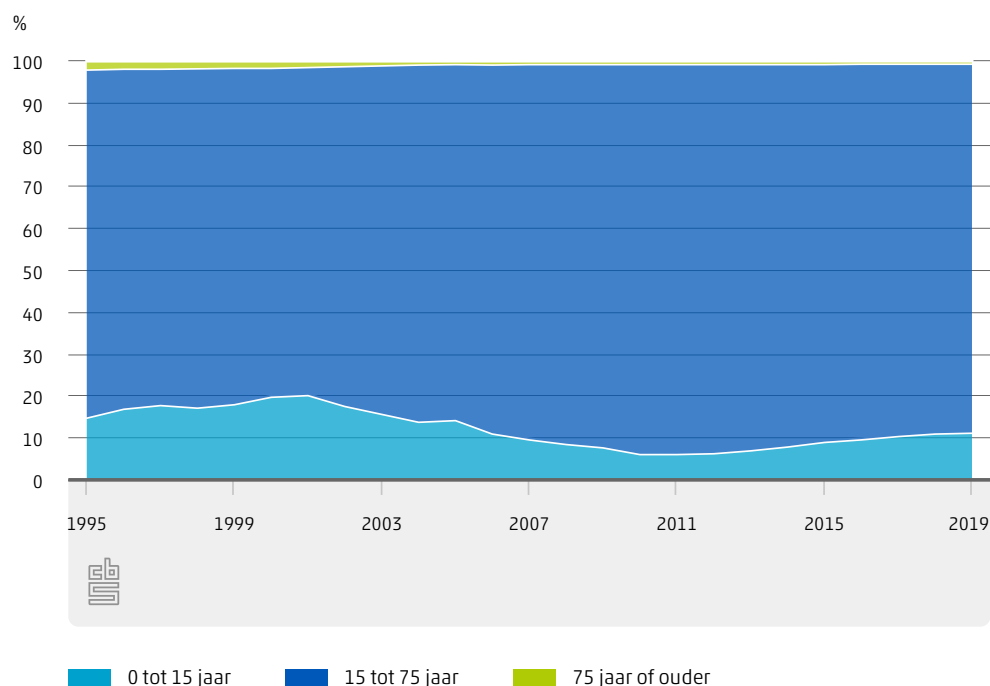

Grote meerderheid van Chinese bevolking in Nederland is tussen 15 en 75 jaar

Figuur 4.2.2 toont de leeftijdsverdeling van de Chinese bevolking woonachtig in Nederland voor de periode 1995 tot en met 2019. Opvallend is dat in 2019 circa 88,1 procent van de Chinezen in Nederland tussen 15 en 75 jaar oud is. Vooral de groep 75 jaar en ouder is erg klein: er waren in 2019 maar 215 inwoners met de Chinese nationaliteit van 75 jaar of ouder. Het aantal Chinezen tussen 15 en 75 jaar is ook gegroeid van 6,4 duizend in 1995 naar 32 duizend in 2019. De groep tussen 15 en 75 jaar die in Nederland woont, wordt ook wel de beroepsbevolking genoemd. De meeste Chinezen behoren dus tot de Nederlandse beroepsbevolking. Vandaar dat het relevant is om in de volgende paragraaf de personen met een Chinese nationaliteit die als werknemer actief zijn in Nederland, verder te bestuderen.

Anno 2019 is meer dan 36 procent van de Chinezen woonachtig in Nederland tussen 20 en 30 jaar, terwijl deze leeftijdsgroep maar ruim 12 procent van de totale bevolking in Nederland uitmaakt. Het aantal in Nederland wonende Chinezen in deze leeftijdsgroep is sinds 2001 sterk toegenomen, wat samenhangt met de instroom van studenten en arbeidsmigranten uit China. Voor veel Chinezen is studeren in Nederland namelijk het belangrijkste migratiemotief (Linder et al., 2011). Daarom wordt er in paragraaf 4.5 ingezoomd op de internationale studenten met Chinese nationaliteit in Nederland.

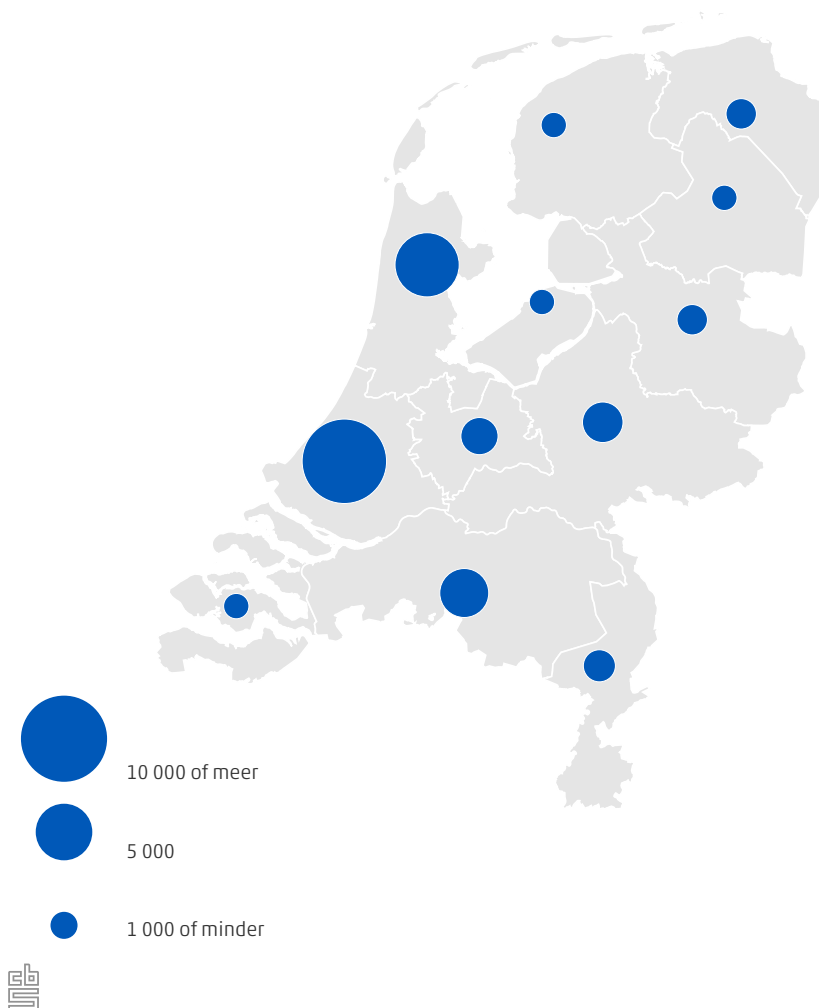
4.2.2 Aandeel inwoners in Nederland met Chinese nationaliteit

Chinezen in Nederland voornamelijk woonachtig in Zuid- en Noord-Holland

Zoals zichtbaar op figuur 4.2.3 woont het grootste deel Chinezen in de provincies Zuid- en Noord-Holland, maar er wonen ook relatief veel Chinezen in Noord-Brabant, Gelderland en Utrecht. Inwoners met de Chinese nationaliteit vormen in al deze provincies maar een heel klein deel van de totale Nederlandse bevolking. Zo heeft slechts 0,32 procent van de inwoners in Zuid-Holland de Chinese nationaliteit. Voor Noord-Holland en Noord-Brabant is het aandeel nog kleiner, namelijk 0,24 en 0,18 procent. Chinezen wonen verspreid over heel Nederland, maar toch vooral in de grotere steden (Linder et al., 2011). Zo is in 2019 om en nabij 29,2 procent van de Chinezen woonachtig in Rotterdam, Amsterdam, Eindhoven, Wageningen en Utrecht, tegenover slechts 12,2 procent van de gehele bevolking in Nederland.

4.2.3 Aantal Chinezen per provincie, op 1 januari 2019

Zuid-Holland telt in 2019 ruim 11,8 duizend inwoners met de Chinese nationaliteit, waarvan 54,3 procent vrouw is. In Noord-Holland zijn in 2019 zo'n 6,8 duizend mensen met de Chinese nationaliteit woonachtig. In bijna alle provincies wonen er meer Chinese vrouwen dan mannen. Alleen in de provincies Overijssel, Flevoland, Drenthe en Zeeland is de verhouding vrouw-man omgekeerd, en wonen er meer Chinese mannen dan vrouwen. Groningen en Flevoland zijn uitschieters wat betreft de leeftijdsgroepen van de Chinese inwoners. Zo blijkt dat in Groningen maar liefst 93,3 procent van de inwoners met Chinese nationaliteit tussen 15 en 75 jaar is. Voor Flevoland zien we dat de Chinese bevolking sterker vertegenwoordigd is in de leeftijdsgroep jonger dan 15 jaar (18,3 procent).

4.3 In welke sectoren werken Chinese werknemers en hoe oud zijn zij?

In de vorige paragraaf werd een algemeen beeld geschetst van mensen met een Chinese nationaliteit in Nederland. Vragen als 'hoeveel mensen met een Chinese nationaliteit zijn er in Nederland?' en 'waar wonen de meeste mensen met een Chinese nationaliteit?' werden

beantwoord. In deze paragraaf wordt verder uitgelicht binnen welke bedrijfstakken Chinezen in Nederland actief zijn.

In paragraaf 4.3 en 4.4 kijken we naar een specifieke subgroep van werknemers met een Chinese, Indiase en Nederlandse nationaliteit. Zo worden alleen werknemers tussen 18 en 75 jaar meegenomen die ten tijde van december 2018 in de Polisadministratie (Polis) en in de Basisregistratie Personen (BRP) geregistreerd waren. De gepubliceerde cijfers zijn dus niet bedoeld om als randtotaal gebruikt te worden. Het betreft een specifieke subgroep om een vergelijking met Chinese werknemers mogelijk te maken, namelijk alleen diegenen die in Nederland wonen en als werknemers werkzaam zijn. Ze zijn dus uitsluitend bedoeld om deze vergelijking weer te geven.

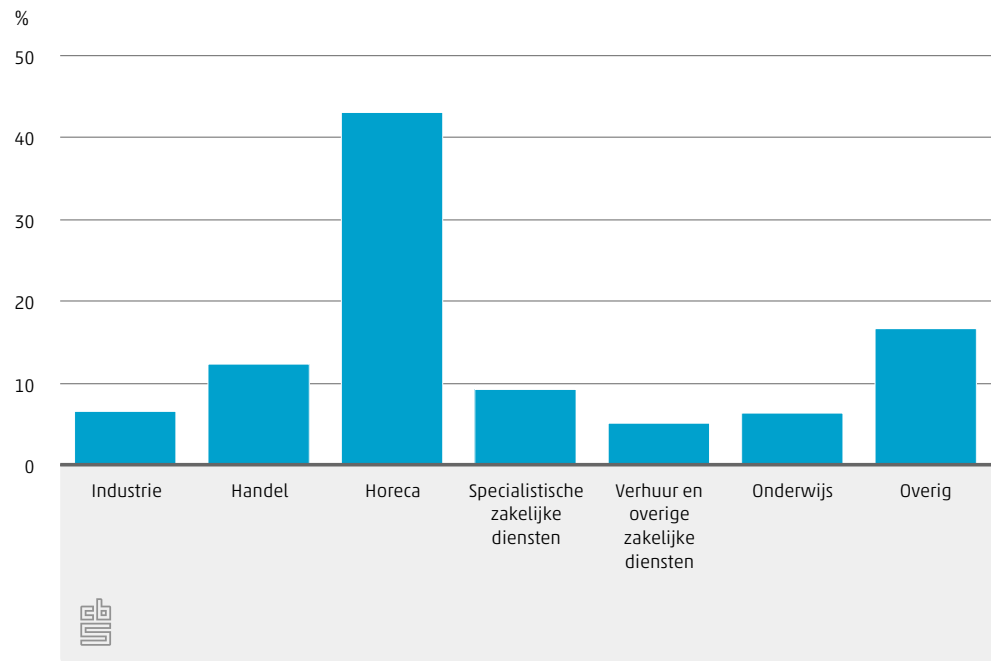
43,2% van de Chinese werknemers werkt in de horeca

Chinezen voornamelijk werkzaam in de horeca

Figuur 4.3.1 laat zien welk percentage van de werknemers met een Chinese nationaliteit in welke bedrijfstak actief is (per december 2018). De grootste groep Chinezen is werkzaam in de horeca; 43,2 procent van de Chinezen die werkzaam zijn in Nederland, werkt namelijk in de horeca. Uit Linder et al. (2011) bleek ook dat Chinezen in Nederland voornamelijk in de horeca actief waren en dan met name in eet- en drinkgelegenheden. De handel is ook een sector waar een groot gedeelte van de Chinezen werkzaam is. Hier werkt namelijk 12,5 procent van de Chinezen die werkzaam zijn in Nederland, waarvan het gros in de groothandel en handelsbemiddeling. Ook binnen de specialistische zakelijke dienstverlening (9,2 procent), de industrie (6,7 procent) en het onderwijs (6,5 procent) zijn relatief veel van de in Nederland wonende Chinezen werkzaam.

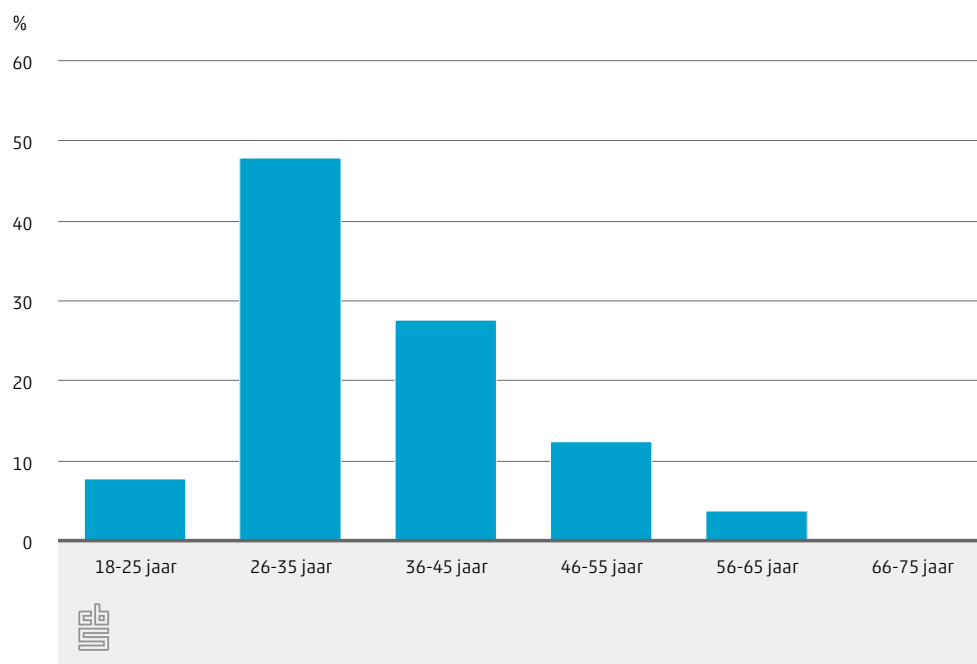
4.3.1 Percentage Chinese werknemers naar sector, 2018

Grootste groep Chinezen tussen 26 en 35 jaar oud

De grootste groep Chinese werknemers in Nederland is tussen de 26 en 35 jaar oud, zoals te zien is in figuur 4.3.2. Maar liefst 48 procent valt binnen deze leeftijdscategorie. Ook zijn er relatief veel Chinezen die tussen de 36 en 45 jaar oud zijn, namelijk 27,7 procent. Dat Chinese werknemers gemiddeld jonger zijn dan Nederlandse werknemers is een consequentie van het feit dat de meesten hiervan uitsluitend voor werk in Nederland zijn. Degenen die van plan zijn om in Nederland te blijven, zullen vaak in een later stadium de Nederlandse nationaliteit verkrijgen.

4.3.2 Percentage Chinese werknemers naar leeftijdsgroep, 2018

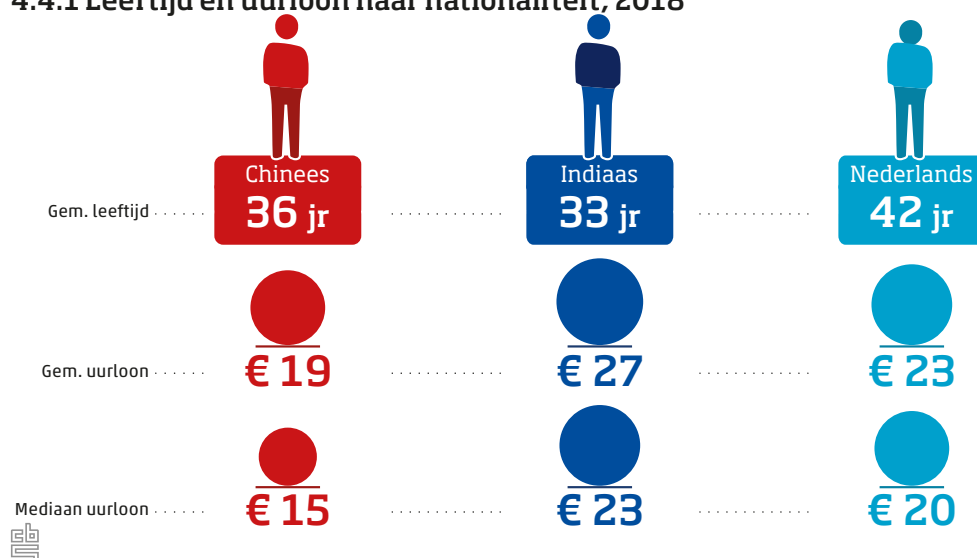
4.4 Andere achtergrondkenmerken van Chinese en Indiase werknemers

Paragraaf 4.3 gaf een algemeen overzicht van de sectoren waarin de werknemers met een Chinese nationaliteit actief zijn en welke gemiddelde leeftijd zij hebben. Deze paragraaf gaat niet alleen dieper in op de opgedane inzichten uit paragraaf 4.3 door het toevoegen van gegevens over inkomen en geslacht, maar combineert deze ook om tot nieuwe inzichten te komen. Tenslotte wordt er in deze paragraaf ook een vergelijking gemaakt met Indiase werknemers in Nederland, aangezien beide groepen vaak uit kenniswerkers bestaan (CBS, 2019).

Chinese werknemer verdient gemiddeld minder dan Indiase of Nederlandse werknemer

Zoals in figuur 4.4.1 te zien is, verdienen Chinese werknemers in Nederland gemiddeld minder dan werknemers met de Nederlandse of Indiase nationaliteit. Ook zijn zij gemiddeld genomen jonger dan Nederlandse werknemers, maar ouder dan Indiase werknemers. De salarisverschillen zijn relatief groot. Zo verdient een Chinese werknemer gemiddeld ongeveer 19 euro per uur (bruto), terwijl een Nederlandse werknemer circa 23 euro verdient en een Indiase werknemer zelfs bijna 27 euro. Ook als het mediane uurloon bekeken wordt, zijn er grote verschillen. Voor een groot gedeelte zijn deze inkomensverschillen afhankelijk van de sector waarin gewerkt wordt, wat later in de paragraaf verder uitgelicht wordt.

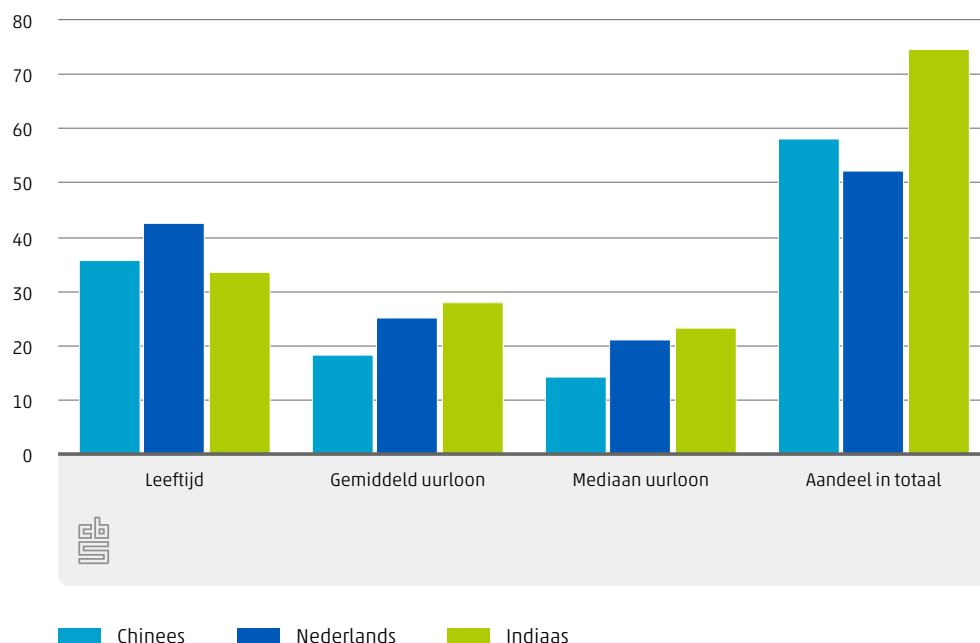
4.4.1 Leeftijd en uurloon naar nationaliteit, 2018

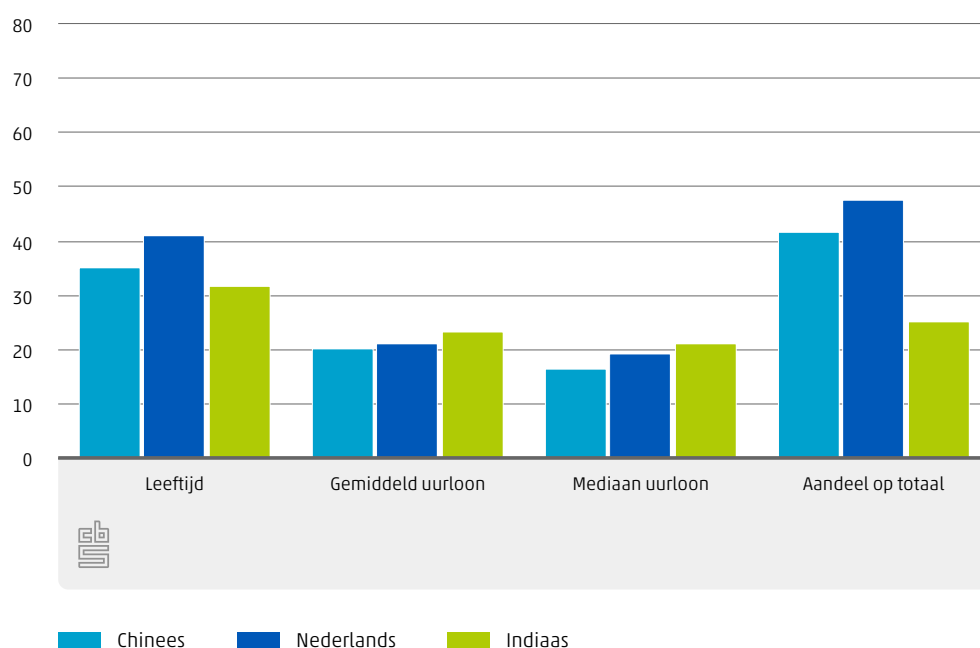
Chinese werknemers zijn vaker man dan Nederlandse werknemers, maar minder vaak dan Indiase werknemers

Ruim 58 procent van de Chinese werknemers in Nederland is man. Dat is meer dan het aandeel Nederlandse werknemers dat man is, ongeveer 52 procent, maar weer minder dan het aandeel Indiase werknemers dat man is, dat is namelijk bijna 75 procent. Wat ook opvalt in figuur 4.4.2 en figuur 4.4.3 is dat vrouwelijke Chinese werknemers meer verdienen dan mannelijke Chinese werknemers. Zo is het uurloon van een vrouwelijke Chinese werknemer ruim 20 euro, terwijl dat voor een mannelijke Chinese werknemer ruim 18 euro is. Dit in tegenstelling tot Nederlandse en Indiase werknemers, waar mannen gemiddeld respectievelijk ruim 25 euro per uur en bijna 28 euro per uur verdienen, terwijl vrouwen gemiddeld respectievelijk ruim 21 euro per uur en ruim 23 euro per uur verdienen. Ook valt op dat Indiase werknemers gemiddeld jonger zijn dan zowel Nederlandse als Chinese werknemers, maar gemiddeld wel meer verdienen dan Chinese en Nederlandse werknemers. Hier is echter nog geen rekening gehouden met andere achterliggende oorzaken, zoals onder andere de sector waarin men actief is. Dit verklaart namelijk een groot gedeelte van de inkomensvariatie, wat ook blijkt uit tabel 4.4.4 en de aanvullende regressieresultaten.

4.4.2 Uurloon en leeftijd van mannen naar nationaliteit, 2018

4.4.3 Uurloon en leeftijd van vrouwen naar nationaliteit, 2018

Chinese werknemers vaak actief in de horeca, Indiase werknemers vaak actief in informatie en communicatie

Uit figuur 4.3.1 bleek dat ruim 43 procent van de Chinese werknemers in Nederland werkzaam is in de horeca. Dat is fors meer dan het aandeel Nederlandse en Indiase werknemers dat actief is in deze sector, dit ligt namelijk voor beide groepen onder de

10 procent.²⁾ Indiase werknemers zijn op hun beurt vaak werkzaam in de sector informatie en communicatie, binnen deze sector werkt namelijk bijna de helft van de Indiase werknemers in Nederland, vergeleken met minder dan 10 procent voor Nederlandse en Chinese werknemers. Ook werken Chinese en Indiase werknemers relatief vaak in de specialistische zakelijke dienstverlening en relatief weinig in de sector gezondheids- en welzijnzorg en de sector openbaar bestuur en overheidsdiensten.

Uit tabel 4.4.4 blijkt dat er voornamelijk inkomensverschillen zijn tussen de sector horeca en de andere sectoren. In de horeca ligt het inkomen per uur namelijk lager dan in andere sectoren. Wat de achterliggende redenen hiervoor zijn, is niet onderzocht in dit onderzoek. Dit verklaart echter wel voor een groot gedeelte de inkomensverschillen tussen de drie groepen, aangezien Chinese werknemers voornamelijk in de horeca actief zijn.

4.4.4 Leeftijd, uurloon en aandeel werknemers naar nationaliteit en sector, 2018

Nationaliteit	Sector	Gemiddelde leeftijd	Gemiddeld uurloon	Mediaan uurloon	Aandeel werknemers
		jaar	euro	euro	%
Chinees	Industrie	34,5	26,8	24,7	6,7
Nederlands	Industrie	45,5	24,4	21,0	9,4
Indiaas	Industrie	33,2	28,7	25,8	6,8
Chinees	Handel	35,7	23,6	20,4	12,5
Nederlands	Handel	38,4	18,7	15,4	15,4
Indiaas	Handel	34,2	30,6	25,4	5,3
Chinees	Horeca	37,5	13,7	13,3	43,2
Nederlands	Horeca	32,1	13,3	12,4	4,3
Indiaas	Horeca	34,7	13,5	12,5	1,9
Chinees	Specialistische zakelijke diensten	32,7	24,8	21,7	9,2
Nederlands	Specialistische zakelijke diensten	41,3	29,3	23,6	6,3
Indiaas	Specialistische zakelijke diensten	32,8	29,9	24,2	13,5
Chinees	Verhuur en overige zakelijke diensten	34,3	20,3	17,9	5,2
Nederlands	Verhuur en overige zakelijke diensten	38,3	17,3	15,0	10,9
Indiaas	Verhuur en overige zakelijke diensten	33,0	24,5	21,7	8,7
Chinees	Onderwijs	31,2	19,9	18,6	6,5
Nederlands	Onderwijs	44,5	28,7	28,3	6,7
Indiaas	Onderwijs	30,7	21,4	16,6	5,0

Tabel 4.4.5 laat een log-lineaire regressie zien waarbij gekeken wordt of Chinese werknemers, gecontroleerd voor de sector waarin gewerkt wordt³⁾, leeftijd en geslacht, ook een lager uurloon hebben dan Nederlandse of Indiase werknemers. Aan de hand van de regressieresultaten kan de conclusie getrokken worden dat dit het geval is. Ook als gecorrigeerd wordt voor de sector, zijn de gemiddelde uurlonen voor Chinese werknemers lager dan voor Nederlandse en Indiase werknemers. Zo blijkt dat Chinese werknemers 5 procent minder per uur verdienen dan Nederlandse werknemers. Ook blijkt dat Indiase werknemers 7,4 procent meer per uur verdienen dan Nederlandse werknemers. Een kritische

2) Let op dat hier alleen gesproken wordt over werknemers, zzp'ers vallen hier dus grotendeels buiten. Inclusief zzp'ers zal dit aantal nog hoger uitvallen.

3) Sector is ook meegenomen in de regressie, maar niet weergegeven in de figuur.

kanttekening hierbij is dat er niet gecontroleerd wordt voor het opleidingsniveau van de werknemers. Echter roepen deze resultaten wel de vraag op in hoeverre de groepen Chinese en Indiase werknemers vergelijkbaar zijn. Zo zou het kunnen zijn dat Indiase werknemers gemiddeld genomen vaker kenniswerkers zijn dan Chinese werknemers of vaker management functies uitvoeren. Hier is echter aanvullend onderzoek voor nodig.

4.4.5 Log-lineaire regressie inkomensverschillen naar nationaliteit

	Model
Verklaarde variabele	Uurloon (ln)
Leeftijd	0,094 t = 1 204,9***
Leeftijd^2	-0,001 t = -1 026,6***
Geslacht	-0,153 t = -441,0***
Chinees	-0,05 t = -13,8***
Indiaas	-0,074 t = 22,0***
R ² adjusted	0,389
N	7 395 560
F Statistiek	196 090*** (df = 24; 7 395 535)

t-statistieken staan onder de coëfficiënten.

*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

4.5 Chinezen in Nederlandse hoger onderwijs

Chineze werknemers aan instellingen van hoger onderwijs

De sector Onderwijs is één van de top-5 sectoren in Nederland waar Chinese mensen werkzaam zijn, waarbij Chinezen vooral in het hoger onderwijs werken. Meer inzicht over deze groep kan verkregen worden door in te zoomen op deze groep. Daarvoor volgen we 845 Chinezen die in december 2018 in dienst van Nederlandse universiteiten of hogescholen waren en er wetenschappelijke en niet-wetenschappelijke posities bekleedden. Uit tabel 4.5.1 blijkt dat 45 procent van de Chinese werknemers in het Nederlandse hoger onderwijs bij een technische universiteit werkte, zoals de TU Delft, de TU Eindhoven en de Universiteit Twente. Het merendeel was man (61 procent) en de gemiddelde leeftijd was 31 jaar. Ter vergelijking was de gemiddelde leeftijd van alle werknemers in het Nederlandse hoger onderwijs in dezelfde periode 40,5 jaar en er waren even veel mannen als vrouwen. Gemiddeld verdienden Chinezen werkzaam in het Nederlandse hoger onderwijs 19,60 euro per uur (bruto).

4.5.1 Verdeling Chinezen werkzaam in hoger onderwijs naar onderwijsinstelling (december 2018)

	%
TU Delft	21,5
TU Eindhoven	16,2
Rijksuniversiteit Groningen	9,1
Universiteit Twente	7,8
Universiteit Leiden	7,0
Overig	38,4

Vervolgens splitsen we de groep uit in drie leeftijdscategorieën. Tabel 4.5.2 laat zien dat Chinezen in de leeftijdsgroep van 33 tot en met 60 jaar ongeveer 26,30 euro per uur verdienen in het hoger onderwijs in Nederland. Voor alle werknemers in het hoger onderwijs in deze leeftijdsgroep was dit 33 euro per uur. Het uurloon van Chinezen in de leeftijdscategorie van 26 tot en met 32 jaar was 18,50 euro. Ter vergelijking: voor alle werknemers in deze leeftijdsgroep was dat gemiddeld 21 euro per uur. De jongste groep Chinezen werkzaam in het Nederlandse hoger onderwijs (van 19 tot en met 25 jaar, o.a. werkstudenten) verdienen 14,90 euro per uur. Alle werknemers in het hoger onderwijs in dezelfde leeftijdsgroep hadden een iets hoger uurloon, namelijk 16 euro. Als we kijken naar het verschil in het uurloon per geslacht, blijkt uit de cijfers dat voor de groep van Chinezen werkzaam in het Nederlandse hoger onderwijs, vrouwen een hoger uurloon hadden (20,40 euro per uur) dan mannen (19,10 euro per uur). Zoals eerder genoemd, was dezelfde trend te zien bij andere sectoren. Voor de populatie van alle werknemers in het hoger onderwijs in dezelfde periode zien we ook verschillen: mannen verdienen gemiddeld 30 euro per uur terwijl vrouwen 26 euro per uur verdienen. Op basis van deze data kunnen we niet bepalen wat de oorzaak is van deze verschillen wat betreft het uurloon.

4.5.2 Uurloon naar leeftijd

	Aantal werknemers	Gemiddeld uurloon
Leeftijd		euro
19-25 jaar	74	14,90
26-32 jaar	642	18,50
33-60 jaar	189	26,30

Chineze promovendi

Uit de beschikbare data kunnen we niet afleiden welke banen de Chinezen in het hoger onderwijs in Nederland concreet hebben. Op basis van administratieve data verzameld door de Vereniging van Universiteiten (VSNU) weten we wel dat ongeveer de helft van deze groep Chinezen als promovendus werkte aan universiteiten. De andere helft bestaat uit Chinees personeel werkzaam in verschillende posities in het hoger onderwijs, o.a. onderzoeks-assistenten, onderzoekers, universitaire docenten en universitaire hoofddocenten. Daarom kijken we naar de verdeling van Chinese promovendi naar universiteit, per december 2018. Zoals te zien in tabel 4.5.3, waren Chinese promovendi (ongeveer 400)⁴⁾ wederom sterk vertegenwoordigd bij de technische universiteiten. Uit eerder onderzoek van VSNU blijkt dat

4) Er zijn geen gegevens beschikbaar voor Universiteit Utrecht in 2018 (als vervangende waarde is de laatst beschikbare waarde van 2015 gebruikt). Promovendi in de academische ziekenhuizen (Universitair Medisch Centrum) vallen buiten deze groep.

naast het technisch vakgebied ook het natuurwetenschappelijk en het economisch vakgebied zeer populair waren bij Chinese promovendi en wetenschappers (VSNU, 2014).

4.5.3 Verdeling Chinese promovendi naar universiteiten (december 2018)

	%
TU Delft	21,4
TU Eindhoven	17,7
Wageningen Universiteit	7,4
Universiteit Twente	6,9
Universiteit van Amsterdam	6,9
Universiteit Leiden	6,9
Overig	32,8

Bron: VSNU

Volgens de cijfers van VSNU vormden de Chinese promovendi ongeveer één tiende van alle internationale werkende promovendi in Nederland en één vijfde van alle niet-Europese promovendi in Nederland. Andere meest voorkomende landen van herkomst van internationale promovendi in Nederland zijn Duitsland en India. Ten opzichte van 2012 is het aantal Chinese promovendi in Nederland gedaald met 3 procent, terwijl het aantal internationale promovendi is gestegen met 15 procent (van 3 968 in 2012 naar 4 575 in 2018). Maar hoeveel Chinese promovendi blijven in Nederland op lange termijn? CPB onderzoek liet zien dat 42,7 procent van de Chinese promovendi zich tien jaar na de afronding van hun promotietraject nog in Nederland bevonden (CPB, 2015). Dit is veel hoger dan de blijfkans van de gemiddelde internationale promovendus in Nederland (32,4 procent), en twee keer zo hoog als de blijfkans van Duitse of Belgische promovendi in Nederland. De blijfkans is niet alleen gerelateerd aan het herkomstland, maar ook aan het vakgebied. Zo blijkt uit hetzelfde onderzoek dat internationale promovendi die werkzaam zijn in een technisch wetenschapsgebied vaker in Nederland blijven dan promovendi in andere vakgebieden. Dat verklaart deels de hoge blijfkans van Chinese promovendi, aangezien ze vooral te vinden zijn in het technisch vakgebied.

4 475 Chinese studenten
volgden een opleiding aan Nederlandse
universiteiten of hogescholen in het
studiejaar 2018/'19

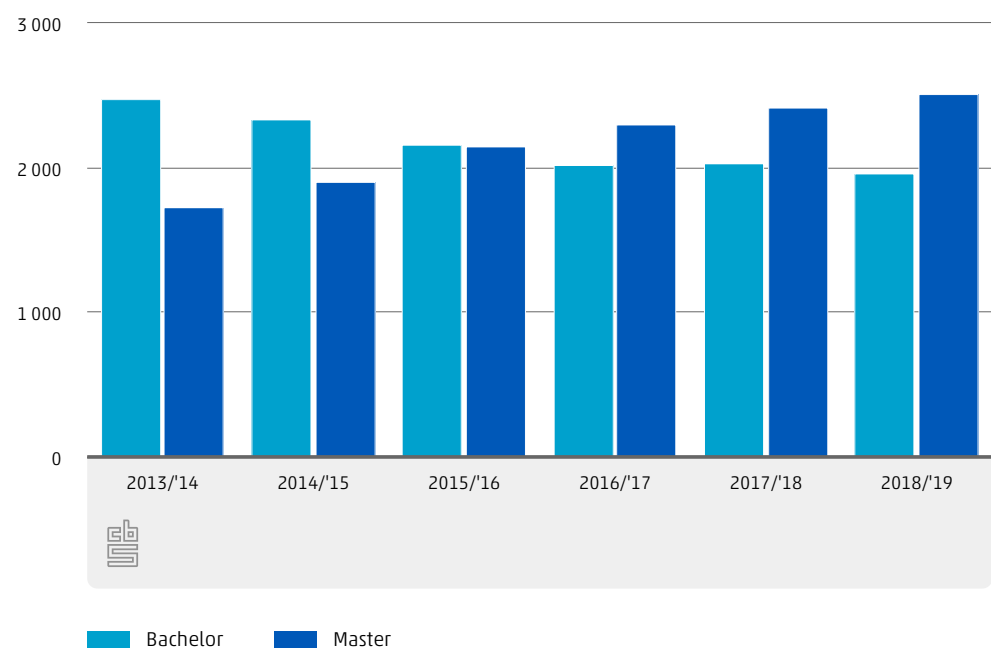
Chinese studenten in Nederlandse hoger onderwijs

Vervolgens analyseren we de groep Chinese studenten in Nederland. Hiervoor kijken we naar studenten met China als herkomstland, die hun vooropleiding in een ander land hebben gedaan dan Nederland en die zich in Nederland voor een complete bachelor- of masterstudie in het (bekostigde) hoger onderwijs hebben ingeschreven. Vrijwel alle universiteiten werken samen met Chinese instellingen en duizenden Chinese studenten studeren in Nederland. In studiejaar 2018/'19 stond China op de derde plaats qua herkomstland van ingeschreven internationale studenten in het Nederlandse hoger onderwijs, achter Duitsland en Italië

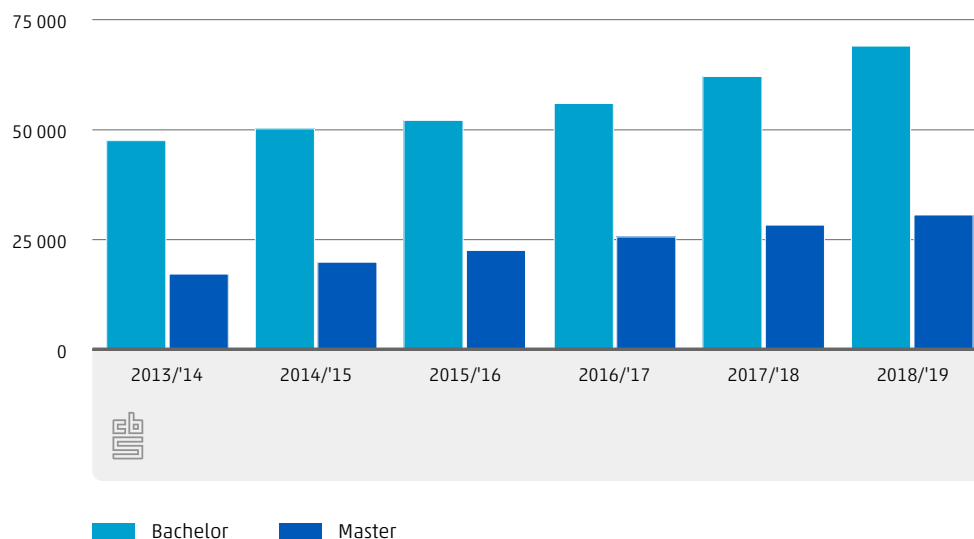
(Nuffic, 2019). Hoewel China een belangrijk herkomstland blijft in absolute aantallen, is het relatieve belang de afgelopen jaren afgenomen. In 2012/'13 waren de Chinese studenten goed voor 8,2 procent van alle internationale studenten in Nederland, maar na 6 jaar is dit aandeel tot 5,3 procent gedaald. Dit betekent dat de internationale studentenpopulatie met andere nationaliteiten in deze periode harder is gegroeid en de diversiteit van nationaliteiten is toegenomen (Nuffic, 2019).

Zoals blijkt uit figuur 4.5.4, is het aantal Chinese studenten in bachelor programma's gedaald tussen 2013/'14 en 2018/'19, terwijl het aantal Chinese studenten in master programma's is gestegen. In dezelfde periode is het totaal aantal internationale studenten in hoger onderwijs gestegen in zowel bachelor als master programma's, zie figuur 4.5.5. Ruim drie kwart van de Chinese studenten ingeschreven in het hoger onderwijs in Nederland voor studiejaar 2018/'19 volgde hun studie aan een universiteit (wo).

4.5.4 Aantal Chinese studenten in het hoger onderwijs in Nederland

4.5.5 Aantal internationale studenten in het hoger onderwijs in Nederland¹⁾

¹⁾ Deze groep is inclusief Homecoming nationals (studenten met de Nederlandse nationaliteit die hun vooropleiding vóór het hoger onderwijs in het buitenland hebben gedaan).

Tabel 4.5.6 laat zien dat de meest populaire universiteiten onder Chinese studenten de Technische Universiteit Delft, Wageningen Universiteit en Universiteit van Amsterdam zijn. De top-3 populairste hogescholen zijn De Haagse Hogeschool, NHL Stenden Hogeschool en Saxion Hogeschool.

4.5.6 Verdeling Chinese studenten naar HO instellingen, studiejaar 2018/'19

Chinese studenten op universiteiten (totaal 3 403)	%
TU Delft	18,7
Wageningen Universiteit	14,9
Universiteit van Amsterdam	14,2
Rijksuniversiteit Groningen	10,0
Erasmus Universiteit Rotterdam	9,1
Overig	33,2
Chinese studenten op hbo's (totaal 1 072)	%
De Haagse Hogeschool	16,5
NHL Stenden Hogeschool	13,0
Saxion Hogeschool	8,9
Hs van Arnhem en Nijmegen	8,6
Hanzehogeschool Groningen	7,6
Overig	45,4

Als we kijken naar de studierichting (volgens de International Standard Classification of Education, ISCED), dan volgde meer dan de helft van de Chinese wo-studenten één van de volgende studie-categorieën: 'Techniek, industrie en bouwkunde' en 'Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening' (zie tabel 4.5.7). Wat betreft studenten in hogescholen, blijkt uit de cijfers dat Chinese studenten het vaakst kozen voor opleidingen in de categorie 'Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening'.

4.5.7 Verdeling Chinese studenten naar studierichtingen, studiejaar 2018/19

Chinese studenten op universiteiten (totaal 3 403)	%
07 Techniek, industrie en bouwkunde	27,3
04 Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	27,2
03 Journalistiek, gedrag en maatschappij	15,5
Overig (andere studierichtingen)	30,0
Chinese studenten op hbo's (totaal 1 072)	%
04 Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening	42,0
02 Vormgeving, kunst, talen en geschiedenis	18,9
10 Dienstverlening	17,7
Overig (andere studierichtingen)	21,4

Chinese studenten na het afstuderen

Chinese studenten moeten in Nederland veel meer collegegeld betalen dan Nederlandse studenten of dan studenten afkomstig uit de Europese Economische Ruimte (EER). Voor studenten uit de EER, Zwitserland en Suriname ontvangt een universiteit of hogeschool de rijksbijdrage (net als voor Nederlandse studenten) en daarom moeten deze studenten ongeveer 2 duizend euro per jaar voor hun studie betalen. De collegegeldtarieven voor de meeste wo-bacheloropleidingen voor studenten buiten de EER (o.a. China) liggen tussen de 8 en 15 duizend euro per jaar, en voor de meeste masteropleidingen in het wo tussen de 9 en 20 duizend euro per jaar (CPB, 2019). Ook kunnen Chinese studenten na hun studie niet zonder voorwaarden in Nederland blijven. Om een baan te zoeken of een eigen bedrijf te starten, moeten ze een verblijfsvergunning 'zoekjaar hoogopgeleiden' aanvragen via de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND).

We bekijken of Chinese studenten na afstuderen in Nederland blijven en, zo ja, wat zij doen na hun afstuderen. Om dat in kaart te brengen, volgen we 1 370 Chinese alumni die in 2015 hun bachelor- (615 personen) of masterdiploma (755 personen) hebben gehaald aan een Nederlandse hogeschool of universiteit. We koppelen deze personen aan verschillende CBS registers⁵⁾ drie jaar na het afstuderen. Tabel 4.5.8 laat zien dat de grootste groep van alumni werkzaam is (in loondienst of als zzp'er) in Nederland (ongeveer een derde van de bachelor alumni en rond 40 procent van de master alumni). De tweede grootste groep Chinese alumni is geëmigreerd van Nederland naar een ander land, vaak terug naar China. Ongeveer een vijfde van bachelor alumni volgde in 2018 een nieuwe studie in Nederland. Een klein deel (minder dan 10 procent) van de alumni was in 2018 noch werkzaam noch in opleiding in Nederland. De rest van de alumni stond nog steeds geregistreerd in de Basisregistratie Personen (BRP) maar niet in andere registers (dit is de groep 'overig'). Vermoedelijk gaat het om personen die al geëmigreerd zijn uit Nederland maar nog niet uitgeschreven zijn uit de BRP, of waarvan de status nog niet verwerkt is in het migratieregister.

5) (1) Personen sociaaleconomische categorie; (2) Onderwijsdeelnemers; (3) Migratiegegevens; (4) Polisadministratie.

4.5.8 Chinese studenten drie jaar na het afstuderen (december, 2018)

Bachelor alumni (totaal 615)	%
Werkzaam (in loondienst of als zzp'er) in Nederland	33,0
Student in Nederland	21,5
Niet werkzaam én niet als student in Nederland ingeschreven	8,6
Geëmigreerd uit Nederland	26,8
Overig	10,1
Master alumni (totaal 755)	%
Werkzaam (in loondienst of als zzp'er) in Nederland	39,5
Niet werkzaam én niet als student in Nederland ingeschreven	7,7
Geëmigreerd uit Nederland	37,8
Overig	15,0

Vervolgens zoomen we in op de groep van Chinese alumni in loondienst in Nederland in 2018.⁶⁾ Het grootste deel van deze alumni is actief in de sector 'Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening' (21,5 procent). Sectoren 'Groot- en detailhandel; reparatie van auto's' (15,5 procent) en Onderwijs (12,6 procent) zijn ook populair bij Chinese alumni.

Als we de groep alumni, die drie jaar na afstuderen werk in loondienst heeft gevonden, verder volgen, dan zien we dat de Chinese werknemers die in 2015 een bachelordiploma behaald hebben, gemiddeld 16,10 euro per uur (bruto) verdienen in 2018 in Nederland. Zoals te lezen in paragraaf 4.4, is dit lager dan het gemiddelde loon van Chinese werknemers in de leeftijdsgroep tussen 15 en 75 jaar in Nederland, wat verklaarbaar is door de jongere leeftijd. Dat is ook wat minder dan de gemiddelde Nederlandse student die in datzelfde jaar een bachelordiploma heeft behaald; zij verdienen gemiddeld 16,70 euro per uur. Hier is echter niet gecontroleerd voor bedrijfstak, studie en andere factoren die van invloed kunnen zijn op het uurloon van werknemers. Chinese werknemers die in 2015 een masterdiploma hebben behaald, verdienen gemiddeld ook minder dan Nederlandse gediplomeerden uit hetzelfde cohort. Chinese gediplomeerden met een masterdiploma uit 2015 verdienen in 2018 gemiddeld 21,20 euro per uur, terwijl Nederlanders met een masterdiploma gemiddeld 23,70 euro per uur verdienen. De huidige verkennende analyse is niet geschikt om meer te zeggen over de redenen voor deze verschillen in het uurloon.

4.6 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk is bekeken waar mensen met een Chinese nationaliteit wonen, werken en studeren. Binnen het hoofdstuk is uitgelicht in welke provincie de meeste Chinezen wonen, binnen welke sector Chinese werknemers het vaakst actief zijn en wat zij verdienen. Tot slot is ook ingezoomd op Chinezen binnen het Nederlandse hoger onderwijs, als werknemer of als student.

De Chinese bevolkingsgroep is qua omvang de achtste groep inwoners met een niet-Nederlandse nationaliteit in Nederland geworden. In 2019 telde ons land 36,5 duizend inwoners met de Chinese nationaliteit. Toch maakten de Chinezen in Nederland maar zo'n 0,2 procent van de bevolking uit in 2019. De Chinese bevolking in Nederland telt iets meer

⁶⁾ Hier is geen uitsplitsing gemaakt tussen bachelor alumni en master alumni.

vrouwen dan mannen en behoort hoofdzakelijk tot de Nederlandse beroepsbevolking, met een leeftijd tussen 15 en 75 jaar. De meeste Chinezen wonen in de provincies Zuid- en Noord-Holland, waarbij ze een sterke voorkeur hebben voor de grote steden.

Chineze werknemers in 2018 waren het vaakst actief binnen de horeca. Maar liefst 43,2 procent van de Chinese werknemers binnen de onderzoeksgroep werkte in deze sector. Andere sectoren waar Chinezen vaak werkten, volgen op gepaste afstand. Zo werkte 12,5 procent van de Chinese werknemers binnen de handel en 9,2 procent binnen de specialistische zakelijke dienstverlening. Wat betreft leeftijd zijn Chinese werknemers relatief jong. Zo viel maar liefst 48 procent binnen de leeftijdscategorie 26 tot en met 35 jaar. Ook waren er relatief veel Chinezen van 36 tot en met 45 jaar oud, namelijk 27,7 procent.

Gemiddeld genomen verdienden Chinese werknemers in 2018 minder dan Nederlandse en Indiase werknemers. Zo was het gemiddeld uurloon van Chinese werknemers ongeveer 19 euro per uur, terwijl dat voor Nederlandse en Indiase werknemers respectievelijk 23 en 27 euro was. Deze verschillen zijn voor een groot gedeelte afhankelijk van de sector waarin gewerkt wordt. Zo zijn Chinezen bovengemiddeld vaak actief in de horeca, een sector waar de gemiddelde uurlonen over het algemeen lager liggen.

De groep Chinese werknemers bestaat voor een groter gedeelte uit mannen. Zo is ruim 58 procent van de Chinese werknemers man, terwijl dit voor Nederlandse werknemers bijna 52 procent is. Vergeleken met Indiase werknemers is dit aandeel juist laag; van de groep Indiase werknemers was namelijk 75 procent man. Opvallend hierbij is dat vrouwelijke Chinese werknemers gemiddeld gezien meer verdienen dan mannelijke Chinese werknemers, terwijl dit voor de groep Nederlandse en Indiase werknemers juist andersom was.

Onderwijs is een van de meest populaire sectoren voor Chinese mensen werkzaam in Nederland. Daarom hebben we gekeken naar 845 Chinese personen werkzaam in 2018 in het hoger onderwijs in Nederland. Chinezen waren sterk vertegenwoordigd in technische universiteiten. Jongere mensen (de gemiddelde leeftijd is 31 jaar) en mannen komen vaak voor in deze groep. Uit een andere databron weten we dat in deze periode ongeveer de helft van deze mensen als promovendus werkte aan één van de Nederlandse universiteiten. De Chinese promovendi vormen ongeveer één tiende van alle internationale werkende promovendi in Nederland en één vijfde van alle niet-Europese promovendi in Nederland.

Vervolgens hebben we de Chinese studentenpopulatie in Nederland in beeld gebracht. In studiejaar 2018/'19 stond China op de derde plaats qua herkomstland van ingeschreven internationale studenten in het Nederlandse hoger onderwijs na Duitsland en Italië. Er waren 4 475 Chinese studenten in het Nederlandse hoger onderwijs (3 403 aan universiteiten en 1 072 aan hogescholen). Opvallend is dat het aantal Chinese studenten in master programma's is toegenomen terwijl het aantal Chinese studenten in bachelor programma's is afgenomen tussen studiejaar 2013/'14 en 2018/'19. Meer dan de helft van de Chinese wo-studenten volgde in het studiejaar 2018/'19 één van de volgende ISCED-categorieën: 'Techniek, industrie en bouwkunde' en 'Recht, administratie, handel en zakelijke dienstverlening'. Deze tweede studierichting was ook het vaakst gekozen door studenten op hogescholen.

Veel Chinese promovendi en studenten blijven in Nederland na het afronden van hun opleidingsprogramma's. Zo bevond 43 procent van de Chinese promovendi zich tien jaar na de afronding van hun promotietraject nog in Nederland. Dat is 10 procentpunt hoger dan de blijfkans van de gemiddelde internationale promovendus in Nederland. We hebben 1 370 Chinese alumni gevolgd die in 2015 hun bachelor- of masterdiploma hebben gehaald aan een Nederlandse hogeschool of universiteit. Meer dan 60 procent van de bachelor-alumni en ongeveer de helft van master-alumni zijn nog woonachtig in Nederland drie jaar na het afronden van hun studie. De meerderheid van deze in ons land gebleven mensen waren werkzaam. Het uurloon van deze Chinese alumni was lager dan van de Nederlandse alumni van hetzelfde cohort. Dit verschil was vooral groot voor mensen met een masterdiploma. Het uurloon van de Chinese master-alumni bedroeg in 2018 zo'n 21,20 euro per uur terwijl dat voor Nederlandse master-alumni 23,70 euro per uur was.

4.7 Data en methoden

Om de populatie van Chinese werknemers en studenten te beschrijven, is een microdataset samengesteld op basis van het Stelsel van Sociaal-Statistische Bestanden (SSB). Het SSB bevat databestanden met gegevens over natuurlijke personen, banen, inkomen, onderwijsdeelnemers en andere informatie. Voor de analyses over Chinese werknemers en studenten in dit hoofdstuk, hebben we gegevens uit registraties gekoppeld op persoonsniveau. In de analyses over promovendi gebruiken we als een aparte bron de administratieve gegevens over personeel van de universiteiten aangeleverd door de Vereniging van Universiteiten (VSNU).

Deze cijfers zijn uitsluitend bedoeld om een vergelijking te maken van verschillende groepen werknemers en studenten, en zijn niet bedoeld noch geschikt om als randtotalen of als op zichzelf staande feiten over de Nederlandse bevolking te gebruiken.

Chinese werknemers

Er worden in dit hoofdstuk drie groepen werknemers vergeleken, namelijk mensen woonachtig in Nederland met een Chinese en Indiase nationaliteit en ook Nederlanders van dezelfde leeftijdsgroep. Om deze groepen af te bakenen gebruiken we informatie uit de volgende databronnen voor het verslagjaar 2018 en hanteren we ook de definities in deze bronnen. Concreet gaat het daarbij om de volgende SSB bronnen:

- Nationaliteitskenmerken van alle in de Basisregistratie Personen (BRP) ingeschreven personen. Nationaliteit is het wettelijk onderdaan zijn van een bepaalde staat (staatsburgerschap);
- Persoonskenmerken van alle in de BRP ingeschreven personen. Dit bestand bevat algemeen beschrijvende persoonskenmerken zoals geslacht en geboortedatum. Op basis van dit bestand werden de personen geselecteerd in de leeftijd tussen 15 en 75 jaar in 2018 (ook bekend als beroepsbevolking);
- Banen en lonen op basis van de Polisadministratie. De Polisadministratie is afkomstig van het UWV en op haar beurt gebaseerd op de loonaangiften die bedrijven en uitkeringsinstanties bij de Belastingdienst moeten doen. Op basis van deze gegevens wordt onder meer de groep werknemers in Nederland bepaald, plus de daarbij behorende sectoren en hun loon (bruto). Dit loon is inclusief bijzondere beloning

(bedrag) (o.a. vakantiebijslag, eindejaarsuitkeringen, prestatiebeloningen, gratificaties en winstuitkeringen) en het (bruto) bedrag dat aan loon is uitbetaald in verband met overwerk.

- De groep werknemers in onze analyses is echter geen exacte weerspiegeling van de werkzame bevolking (bijvoorbeeld de groep zelfstandigen is niet opgenomen in onze analyses), maar een weerspiegeling van alle personen die binnen de BRP en de Polisadministratie vallen. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen deeltijd- en voltijdbanen en er is geen rekening gehouden met het feit of de baan de belangrijkste inkomensbron is.

Chinese promovendi

Om Chinese promovendi te beschrijven die werkzaam zijn aan de Nederlandse universiteiten, gebruiken we gegevens uit het bestand Wetenschappelijk Onderwijs Personeelsinformatie van de VSNU voor de periode van 2012–2018 (met peildatum 31 december).

Chinese studenten

De analyses over Chinese studenten en internationale studenten zijn gebaseerd op onderwijsbestanden van het SSB voor de studie jaren van 2013/'14 tot en met 2018/'19. Deze bestanden bevatten informatie over studenten met de BRP registratie net zoals over studenten die niet in de BRP stonden geregistreerd. In de analyses over Chinese afgestudeerden gebruiken we de volgende bronnen van het SSB:

- Onderwijsdeelnemers in het (bekostigd) onderwijs in Nederland voor de jaargangen 2015–2018;
- Polisadministratie;
- Personen sociaaleconomische categorie. Dit bestand bevat gegevens over de sociaaleconomische categorie van personen in een bepaalde maand (met peildatum december 2018). Van de afzonderlijke inkomensbronnen (o.a. salaris, uitkeringen), die aan de afbakening van de sociaaleconomische categorie ten grondslag liggen, wordt aangegeven welk type inkomensbronnen een persoon in de betreffende periode heeft;
- Migratiegegevens worden gebruikt om uit te zoeken hoeveel Chinese afgestudeerden zijn geëmigreerd uit Nederland na het afronden van hun studie.

4.8 Literatuur

Bouter, S. (2019 23 mei). [Chinese studenten in Nederland geven, en ze nemen](#). *NRC*. Geraadpleegd op 20 mei 2020.

Boutorat, A, van Gessel-Dabekaussen, G., Lemmers, O., Ramaekers, P., Voncken, R., de Vries, J. & Wong, K. F. (2018). Werkgelegenheid in het kort? In M. Jaarsma & R. Voncken (Red.), *Internationaliseringsmonitor 2018, tweede kwartaal: Werkgelegenheid*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Buers, C., Klaver, J., Witkamp, B., Duysak, S., Verbeek, E., Bouterse, M. & Mack, A. (2018). *Aantrekkelijkheid van Nederland voor kennismigranten: Regioplan beleidsonderzoek*. Amsterdam: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

CBS (2019). *Arbeidsmigranten in Nederland: nieuwkomers op de voet gevolgd*. Den Haag/HeerlenBonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2020). *CBS Internationaliseringsmonitor 2020, eerste kwartaal: Duitsland*. Den Haag/HeerlenBonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CPB (2015). [Blijfkansen van buitenlandse promovendi in Nederland](#). CPB Background document.

CPB (2019). [Economische effecten van internationalisering in het hoger onderwijs en mbo](#). CPB Notitie. Geraadpleegd op 14 mei 2020.

Kusters, T. & de Vries, B. (2019, 24 februari). [50 000 arbeidsmigranten per jaar erbij: 'Anders loopt het hartstikke vast'](#). NOS. Geraadpleegd op 20 mei 2020.

Linder, F., van Oostrom, L., van der Linden, F. & Harmsen, C. (2011). *Bevolkingstrends, 4^e kwartaal: Chinezen in Nederland in het eerste decennium van de 21ste eeuw*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Ministerie van Buitenlandse Zaken (2019). [Nederland-China: een nieuwe balans](#). Geraadpleegd op 12 mei 2020.

Nuffic (2019). [Incoming degree student mobility in Dutch higher education 2018–2019](#).

OECD (2016). *Recruiting Immigrant Workers: The Netherlands 2016*. Paris: OECD Publishing.

Rathenau Instituut (2018). [Nederlandse wetenschap houdt stand in strijd om talent](#). Geraadpleegd op 20 mei 2020.

VSNU (2014). *Nederlandse onderwijs en onderzoek steeds internationaler*. Nieuwsbericht.

5.

**Inzicht in
het gebruik van
beleidsinstrumenten
ter stimulering van
handel met China**

Auteurs

Sarah Creemers

Tim Peeters

Janneke Rooyackers

10% van al het instrumentgebruik beoogt de
uitbreiding van zakelijke activiteiten naar China

14% van de instrumentgebruikers exporteerde een
jaar later meer goederen naar China

Ondernemers die hun handel willen uitbreiden naar nieuwe markten kunnen gebruikmaken van speciale beleidsinstrumenten die hen hierbij ondersteunen. In dit hoofdstuk zoomen we in op de Nederlandse bedrijven die China willen bereiken en hierbij gebruikmaken van één of meerdere van deze instrumenten. Welke instrumenten gebruiken ze, wat voor soort bedrijven zijn het en hoe ontwikkelt hun goederenhandel met China zich door de tijd?

5.1 Inleiding

Het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft verschillende beleidsinstrumenten beschikbaar gesteld voor het Nederlandse bedrijfsleven om de internationalisering van bedrijven te ondersteunen. De uitvoering van deze instrumenten is in de meeste gevallen belegd bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

In 2018 heeft het CBS op verzoek van het ministerie van Buitenlandse Zaken een kwantitatieve effectmeting uitgevoerd naar de invloed van het gebruik van de beleidsinstrumenten en het diplomatieke postennetwerk ter stimulering van internationaal ondernemen op de internationalisering van bedrijven (Van den Berg et al., 2018). In tegenstelling tot het rapport van Van den Berg et al. (2018) wordt in dit hoofdstuk geen effectmeting uitgevoerd, maar wordt beschreven in hoeverre beleidsinstrumenten zijn ingezet door bedrijven die overwegen de Chinese markt (verder) te betreden. De Chinese markt kan voor Nederlandse bedrijven moeilijk zijn om te betreden: de culturele, taalkundige en wettelijke kaders waarin gewerkt wordt, wijken sterk af van de Nederlandse. De manier waarop de Chinese maatschappij is ingericht, is fundamenteel verschillend van de Nederlandse. De aangeboden beleidsinstrumenten kunnen Nederlandse bedrijven helpen om voet aan de grond te krijgen in China.

In de volgende paragraaf beschrijven we welke instrumenten het vaakst worden ingezet als China het bestemmingsland is, waarna we in paragraaf 5.3 de demografische kenmerken uitlichten van de bedrijven die instrumenten voor China gebruikt hebben. In paragraaf 5.4 gaan we daarna dieper in op de instrumentgebruikers met doelland China en hun goederenhandel met China. We sluiten af met een samenvatting van het hoofdstuk, waarna we kort bespreken welke data en methoden gebruikt zijn om de inzet van beleidsinstrumenten voor China in kaart te brengen.

5.2 Meest gebruikte instrumenten met China als bestemmingsland

Bedrijven kunnen beleidsinstrumenten inzetten om hun internationale activiteiten in specifieke landen uit te breiden. Uit het rapport van Van den Berg et al. (2018) blijkt dat bedrijven die hun activiteiten naar Duitsland willen uitbreiden het vaakst gebruikmaken van het beleidsinstrumentarium, namelijk circa 11 procent van de bedrijven in de onderzochte tijdsperiode tussen 2010 en 2015. Dit is logisch omdat Duitsland, samen met België, de markt is waar Nederlandse bedrijven het vaakst actief zijn (CBS, 2020). China volgt hierna met 10 procent van het instrumentgebruik, en dat is wel opvallend, omdat China geen grote afzetmarkt is voor Nederlandse bedrijven. Zien veel Nederlandse bedrijven hier kansen, of is

China een complexe markt waar ondernemers relatief veel hulp bij nodig hebben? Door het ontbreken van data over instrumentgebruik in recentere jaren, wordt in dit hoofdstuk de periode tussen 2010 en 2015 bekeken.

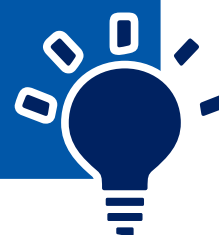
In de periode 2010–2015 is er 3 162 keer gebruikgemaakt van het instrumentarium met China als bestemmingsland. Veruit het meest gebruikte instrument van bedrijven met China als bestemmingsland is de *Inquiry on trade, technology or investment* met bijna 45 procent van al het instrumentgebruik voor China, zie tabel 5.2.1. Dit is een relatief licht instrument waarbij een bedrijf informatie inwint voor verkenning van het bestemmingsland. Een onderneming stelt dan een vraag met betrekking tot zaken als het starten van een bedrijf in het buitenland, import- en exportgerelateerde zaken of beleidsinformatie. Dit instrument is ook voor andere bestemmingslanden het meest gebruikte: 37 procent van de instrumentinzet betreft de *Inquiry on trade, technology or investment*.

5.2.1 Aandelen gebruik beleidsinstrumenten met bestemmingsland China

Aandeel gebruik instrument met bestemmingsland China	
	%
Beleidsinstrument	
Inquiry on trade, technology or investment	44,7
Matchmaking Facility	11,9
Missie	7,9
Facilitation	4,5
Troubleshooting Trade Dispute	4,4

Bij bijna 12 procent van al het instrumentgebruik met als bestemmingsland China wordt het instrument *Matchmaking Facility* gebruikt. De aanvraag voor dit instrument moet gebeuren door een buitenlandse onderneming (vaak uit ontwikkelingslanden). Het wordt meestal gebruikt in combinatie met een ander instrument, zoals de *Inquiry on trade, technology or investment*. Het doel van het *Matchmaking Facility*-instrument is om in Nederland een zakenpartner te vinden, waarmee het buitenlandse bedrijf dan een zakenrelatie kan opbouwen. Deze zakenrelatie kan bijvoorbeeld resulteren in investeringen vanuit Nederland of een joint venture met een Nederlands bedrijf. De overige veelgebruikte instrumenten zijn (handels)missies onder leiding van een bewindspersoon of hoge ambtenaar (circa 8 procent), *Facilitation*, waarbij de ambassade ondersteuning biedt bij zaken als visumaanvragen of het organiseren van een bezoek (4,5 procent) en *Troubleshooting Trade Dispute* (circa 4,4 procent). Hierbij ondersteunt het diplomatieke postennetwerk bij problemen of een dispuut met lokale ondernemingen of overheden.

45% van het instrumentgebruik voor China dient om informatie in te winnen over het land

Wanneer we de meest gebruikte instrumenten voor China vergelijken met die voor andere doellanden, valt op dat er voor China relatief weinig gebruik wordt gemaakt van het *Starters International Business* programma. Voor bedrijven die zich op de Chinese markt oriënteren

staat het SIB-programma namelijk niet in de top-5 meest gebruikte instrumenten; voor andere bestemmingslanden zoals Duitsland en België, wel. Dit zou verklaard kunnen worden doordat dit instrument bedoeld is voor ondernemers die voor het eerst gaan internationaliseren, waarbij ze worden ondersteund door middel van coaching, kennis en missies. Ondernemers die voor het eerst gaan importeren of exporteren gaan meestal niet meteen naar China. Startende exporteurs beginnen vaak dicht bij huis: vier op de vijf Nederlandse bedrijven beginnen in de EU, met België en Duitsland als belangrijkste afzetmarkten (CBS, 2019). Het gebruik van een naburig land als *stepping stone* voor verder weg gelegen bestemmingen blijkt immers een succesvolle strategie voor startende goederenexporteurs. Het maakt de stap naar een iets verder weg gelegen exportbestemming namelijk kleiner (Lejour & Creusen, 2015; CBS, 2019). Daarnaast valt op dat het instrument *Troubleshooting Trade Dispute* minder vaak gebruikt wordt voor andere landen dan voor China, wat kan betekenen dat ondernemers die zakendoen met China vaker tegen problemen en disputen aanlopen dan bij andere landen.

5.3 Demografische kenmerken instrumentgebruikers met bestemmingsland China

Uit tabel 5.3.1 blijkt dat de bedrijven die een instrument gebruiken om hun zaken uit te breiden naar China voor het grootste deel (80 procent) zelfstandige mkb-bedrijven met minder dan 250 werkzame personen zijn. De aandelen per omvangcategorie komen bijna overeen met de instrumentgebruikers voor andere landen. Dit is opvallend, omdat het niet voor de hand ligt dat kleine bedrijven in dezelfde mate als grote bedrijven een complexe markt als China als bestemming kiezen. Dit blijkt echter wel degelijk het geval te zijn, aangezien bijna de helft van de bedrijven die een instrument inzetten met bestemming China minder dan 10 werkzame personen heeft. Kanttekening daarbij is wel dat elk type instrument even zwaar meetelt in dit gemiddelde.

5.3.1 Aandelen gebruik beleidsinstrumenten naar bedrijfsomvang

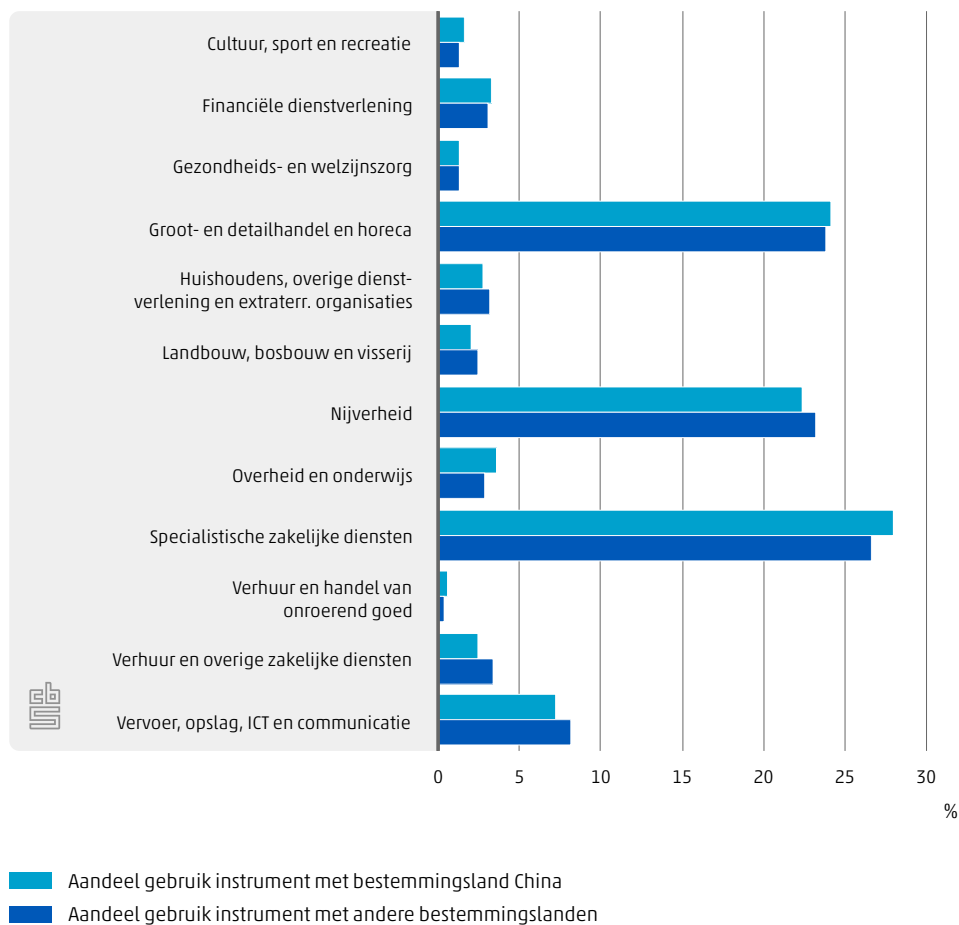
	Aandeel gebruik instrument met bestemmingsland China	Aandeel gebruik instrument met andere bestemmingslanden
	%	
Omvang (aantal werkzame personen)		
Zelfstandig mkb (0-9)	49,5	49,7
Zelfstandig mkb (10-49)	18,8	20,0
Zelfstandig mkb (50-249)	12,0	11,5
Grootbedrijf incl. (dochters van) buitenlandse multinationals	19,6	18,8

In figuur 5.3.2. is te zien in welke branches de bedrijven actief zijn die in de periode 2010–2015 één of meerdere instrumenten hebben aangewend om de Chinese markt te betreden.¹⁾ We zien dat circa een kwart behoort tot de groot- en detailhandel en horeca, een kwart tot de nijverheid en een kwart tot de specialistische zakelijke dienstverlening. Wederom komt dit

¹⁾ Een interventie is hier gedefinieerd als het (mogelijk gecombineerd) gebruik van instrumenten door een bedrijf in een bepaald jaar voor een bepaald bestemmingsland (in dit geval China). Dat wil zeggen dat een observatie een internationaliseringsproject identificeert van één bedrijf op één doelland in één jaar. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van een combinatie van instrumenten (zie Van den Berg et al., 2018).

beeld overeen met de verdeling naar bedrijfstak in het instrumentgebruik naar andere doellanden.

5.3.2 Aandelen gebruik beleidsinstrumenten per bedrijfstak

5.4 Instrumentgebruikers en goederenhandel met China

In deze paragraaf tonen we een aantal handelskenmerken van de instrumentgebruikers met als bestemmingsland China. We kijken of het bedrijf ten tijde van het instrumentgebruik al actief was op het gebied van internationale handel in goederen met China, opgesplitst naar de kenmerken (1) uitsluitend exporteur, (2) uitsluitend importeur, (3) two-way trader en (4) niet-handelaar, en hoe dit zich in de periode na instrumentgebruik heeft ontwikkeld. Aanvullend kijken we ook naar exportintensiteit en het aandeel van China in de totale goederenuitvoer van deze bedrijven. Hier worden instrumentgebruikers met doelland China van alle jaren gecombineerd en gecentreerd rondom het jaar t, het jaar van instrumentgebruik.

We tonen eveneens de ontwikkeling van de goederenuitvoer naar China van de instrumentgebruikers met als bestemmingsland China. Deze cijfers geven een eerste indicatie van de ontwikkeling van de goederenhandel met China na instrumentgebruik. Toch zijn ze

zeker niet te interpreteren als het oorzakelijke gevolg van het instrumentgebruik. De exportwaarde naar China kan namelijk ook zijn toegenomen voor bedrijven die geen gebruik hebben gemaakt van instrumenten met bestemmingsland China. Voor het vaststellen van een causaal verband is bijkomend econometrisch onderzoek noodzakelijk zoals in Van den Berg et al. (2018) en Boutorat et al. (2019a).

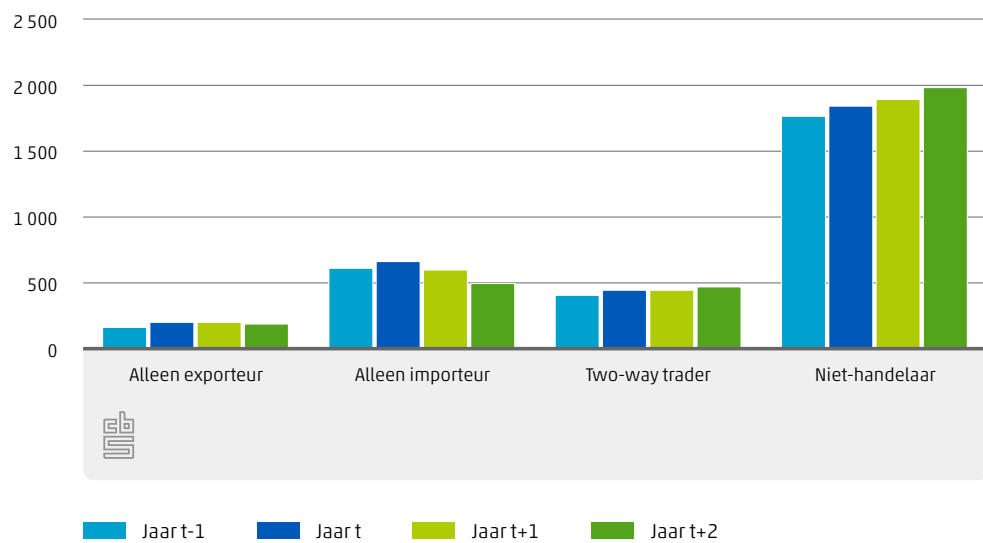
Goederenhandelsstatus²⁾ van instrumentgebruikers met doelland China

Figuur 5.4.1 toont voor de instrumentgebruikers met als bestemmingsland China welk deel van hen in het jaar van instrumentgebruik enkel goederen exporteerde naar China maar er niet uit importeerde, enkel goederen importeerde uit China maar er niet naar exporteerde, zowel goederen exporteerde naar als importeerde uit China en welk deel helemaal geen goederen verhandelde met China. Als we de hele groep instrumentgebruikers met doelland China bekijken in het jaar van instrumentgebruik, dan bestond 14,4 procent uit bedrijven die zowel goederen exporteerden als importeerden, de zogenaamde two-way traders. Dat is veel meer dan in het hele Nederlandse bedrijfsleven, waar dat in 2017 circa 8 procent was (Lammertsma & Bruls, 2019). Verder zien we dat bedrijven die gebruikmaakten van een instrument om China te bereiken vaker alleen goederen uit China importeerden dan uitsluitend goederen exporteerden naar China. China wordt ook wel de 'fabriek van de wereld' genoemd omdat veel van de producten die in China gemaakt worden, daarna geëxporteerd worden naar onder andere het westen. In het jaar van instrumentgebruik heeft 21 procent alleen goederenimport uit en 6,3 procent uitsluitend goederenexport naar China. Ongeveer 60 procent had geen goederenhandel met China in het jaar van instrumentgebruik. In de jaren na instrumentgebruik zien we dat deze groep van niet-handelaren iets groter wordt, wat de indruk geeft dat ten minste voor een deel van de instrumentgebruikers de conclusie was niet met China te gaan handelen of te stoppen met de reeds bestaande handel met China. Deze cijfers liggen in lijn met de bedrijven die gebruikmaken van het SIB-programma³⁾ ongeacht het doelland (Boutorat et al., 2019b). Het aantal uitsluitend exporteurs naar China is de volgende twee jaar licht gestegen, terwijl het aantal uitsluitend importeurs is gedaald.

2) Dit is de goederenhandelsstatus specifiek ten aanzien van China: als een bedrijf niet met China goederen verhandelt maar wel met een ander land, dan valt het hier in de categorie niet-handelaar. We kijken hier bovendien specifiek naar goederenhandel en niet naar dienstenhandel, waardoor we dus geen uitspraken kunnen doen over bedrijven die een instrument gebruiken ter bevordering van de dienstenhandel met China.

3) Dit gebeurt door middel van coachingstrajecten voor bedrijven om zich op internationaliseringsmogelijkheden te oriënteren, deelname aan handelsmissies om in contact te komen met toekomstige handelspartners en kennisvouchers voor bedrijven die meer specifieke kennis op het gebied van internationalisering op willen doen (Boutorat et al., 2019b).

5.4.1 Aantal instrumentgebruikers met doelland China, naar goederenhandelsstatus¹⁾

¹⁾ Jaar t-1 is het jaar voor instrumentgebruik; Jaar t is het jaar van instrumentgebruik; Jaar t+1 is 1 jaar na instrumentgebruik; Jaar t+2 is 2 jaar na instrumentgebruik

Exportintensiteit van instrumentgebruikers met doelland China

Niet alle bedrijven zijn even afhankelijk van de goederenexport voor hun totale inkomsten. Sommige bedrijven zijn heel erg exportgericht, waardoor ze een relatief groot deel van hun omzet uit buitenlandse markten halen. Maar er zijn ook veel bedrijven die slechts een relatief klein deel van hun omzet realiseren in het buitenland, en zich in het algemeen sterker op de binnenlandse markt richten (Boutorat et al, 2019b). De meerderheid van de instrumentgebruikers met als doelland China die al naar China exporteerden, halen hun omzet voornamelijk uit het binnenland of uit de export naar andere landen. Toch haalde 5 procent van de exporterende bedrijven die een instrument hebben gebruikt om China te bereiken al meer dan een kwart van z'n omzet uit China. Deze bedrijven zijn hoofdzakelijk actief in de nijverheid, groot- en detailhandel en horeca, en specialistische zakelijke dienstverlening.

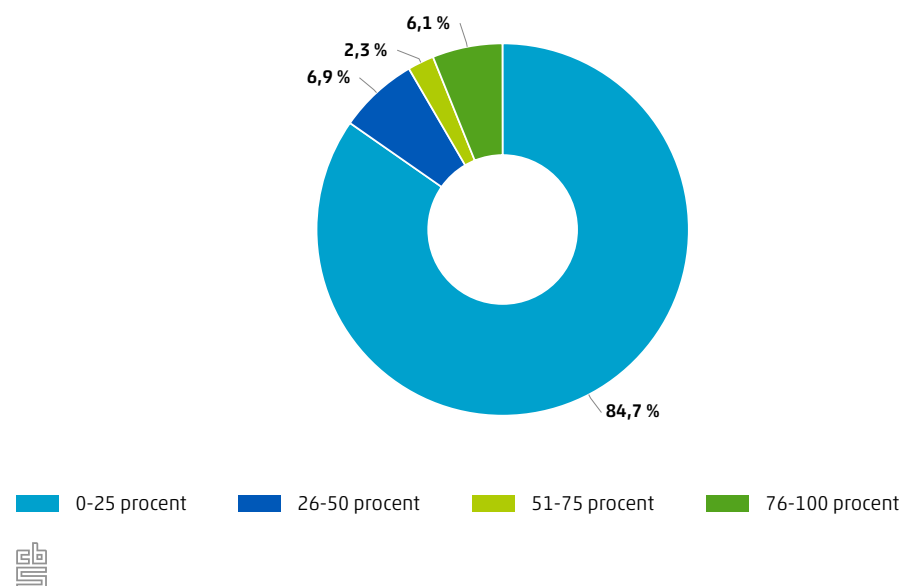
5% van de exporterende instrumentgebruikers haalt meer dan een kwart van z'n omzet uit China

Exportaandeel China in totale goederenexport van instrumentgebruikers met doelland China

Het exportaandeel China wordt hier per bedrijf berekend door de goederenuitvoer van dat bedrijf naar China in jaar t af te zetten tegen de totale goederenuitvoer van dat bedrijf in jaar t. Voor de meerderheid van de instrumentgebruikers met als doelland China die al naar China exporteerden, is het aandeel van China in de totale goederenuitvoer minder dan 25 procent, zie figuur 5.4.2. Ruim 8 procent van de bedrijven die een instrument gebruikten om de Chinese markt te bereiken, haalde meer dan de helft van hun exportopbrengsten uit export naar China in het jaar van instrumentgebruik.

5.4.2 Uitvoer naar China in verhouding tot de totale uitvoer in jaar t voor instrumentgebruikers

Waardeontwikkeling goederenuitvoer van instrumentgebruikers met doelland China

Tabel 5.4.3 toont de waarde van de goederenuitvoer naar China voor instrumentgebruikers, zowel tijdens het jaar van instrumentgebruik (jaar t)⁴⁾ als ervoor (jaar t-1) en erna (jaar t+1, t+2 en t+3). In het jaar van instrumentgebruik hebben deze bedrijven een gemiddelde uitvoerwaarde van 870 duizend euro. Deze gemiddelde uitvoerwaarde stijgt in de periode rond instrumentgebruik van 660 duizend euro naar 1,2 miljoen euro. Circa 14 procent van de instrumentgebruikers in jaar t met China als bestemmingsland, exporteerden een jaar later meer goederen naar China. We zien dat dit percentage tot 15 procent oploopt als we de goederenexportwaarde naar China twee of drie jaar na instrumentgebruik bekijken.

4) Het jaar t is het jaar van instrumentgebruik en is bedrijfsspecifiek. Het kan dus per bedrijf verschillen. Als een bedrijf in 2014 een instrument heeft gebruikt, dan is voor dat bedrijf 2014 het jaar t. Het aantal bedrijven kan in deze tabel wisselen: in t-1 zijn er bijvoorbeeld een aantal bedrijven minder in de data omdat ze toen nog niet bestonden, maar voor de overige jaren is het aantal bedrijven wel gelijk.

5.4.3 Ontwikkeling waarde goederenuitvoer naar China van instrumentgebruikers met doelland China

	t-1	t	t+1	t+2	t+3
	mln euro				
Totale uitvoerwaarde	1 959,3	2 760,6	3 403,8	3 866,7	3 897,2
Gemiddelde uitvoerwaarde	0,66	0,87	1,08	1,22	1,23

5.5 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk staan bedrijven centraal die in de periode 2010–2015 gebruik hebben gemaakt van het beleidsinstrumentarium van het ministerie van Buitenlandse Zaken, met als doel zich te oriënteren op China, of hier verder voet aan de grond te krijgen. Uit Van den Berg et al. (2018) weten we dat de belangrijkste bestemmingslanden waarvoor bedrijven gebruikmaken van beleidsinstrumenten ter bevordering van de internationalisering Duitsland (11 procent) en China (10 procent) zijn. De meest gebruikte beleidsinstrumenten voor het bereiken van de Chinese markt zijn *Inquiry on trade, technology or investment* (44,7 procent), *Matchmaking Facility* (11,9 procent) en missies (7,9 procent).

Instrumentgebruikers met doelland China zijn voornamelijk zelfstandige mkb'ers. Zo blijkt dat zelfs de helft van deze instrumentgebruikers minder dan tien werknemers in dienst heeft. Bedrijven die gebruikmaakten van een instrument met als doelland China, zijn vooral actief in de bedrijfstakken groot- en detailhandel en horeca, nijverheid en specialistische zakelijke dienstverlening.

Wat betreft de internationale prestaties van instrumentgebruikers met doelland China is in dit hoofdstuk gekeken naar internationale goederenhandel. Zo blijkt dat 14,4 procent van deze instrumentgebruikers reeds goederen exporteert naar als importeert uit China (two-way traders). De overgrote groep (58,2 procent) had op het moment van instrumentgebruik nog geen handel met China. De overige bedrijven waren uitsluitend exporteur of importeur van goederen. In de jaren na instrumentgebruik zien we dat de groep niet-handelaren met China ietwat groter wordt. Desalniettemin neemt de gemiddelde goederenexportwaarde naar China van instrumentgebruikers naar doelland China toe in de jaren na het instrumentgebruik. Om uitspraken te kunnen doen over het oorzakelijke gevolg van het instrumentgebruik is bijkomend econometrisch onderzoek noodzakelijk.

5.6 Data en methoden

De methode die gevolgd is bij het maken van de cijfers voor dit hoofdstuk sluit aan bij Van den Berg et al. (2018). Hier geven we enkel een korte beschrijving van deze methode. Voor meer achtergrond kan dat rapport worden geraadpleegd.

De basis van het onderzoek is een reeks door het ministerie geleverde microdatabestanden. Deze brondata bevat bedrijfsidentificerende informatie in de vorm van Kamer van Koophandel (KvK)-nummer en/of vestigingsgegevens zoals postcode en huisnummer. Records zonder deze informatie zijn niet meegenomen in de analyses. Deze microbestanden

zijn vervolgens gekoppeld aan het Algemeen Bedrijvenregister (ABR) van het CBS. Dit register vormt de ruggengraat van de bedrijfsstatistieken van het CBS. De laatste stap wordt gevormd door deze instrumentdata op bedrijfsniveau te verrijken met zowel bedrijfsdemografische gegevens (zmkb-status, bedrijfsleeftijd, etc.) als gegevens over internationale handel. De demografische gegevens worden opgehaald door te koppelen met het Bedrijfsdemografisch Kader (BDK) van het CBS, en de handelsdata wordt gehaald uit de statistiek Internationale Handel in Goederen (IHG).

5.7 Literatuur

Berg, van den, M., Bollineni-Balabay, O., Boutorat, A., Duijsings, F., Slootbeek-van Laar, M. & Span, T. (2018). *Effectmeting bedrijfsleveninstrumentarium en posteninzet ter stimulering van internationaal ondernemen*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Boutorat, A., Franssen, L., Span, T. & Walker, A. (2019a). *Effectmeting naar de gevolgen voor de internationale activiteiten van deelnemers aan economische missies*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Boutorat, A., Peeters, T. & Ramaekers, P. (2019b). *SIB-gebruikers: bereik en prestaties. Een beschrijvende analyse*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2019). *CBS Internationaliseringsmonitor 2019, tweede kwartaal: Patronen in handelsgedrag*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

CBS (2020). *CBS Internationaliseringsmonitor 2020, eerste kwartaal: Duitsland*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lammertsma, A. & Bruls, L. (2019). Kenmerken van het internationaal actieve bedrijfsleven. In: M. Jaarsma & A. Lammertsma (Red.), *Nederland Handelsland: Export, investeringen en werkgelegenheid 2019*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Lejour, A. & Creusen, H. (2015). Using Stepping Stones to Enter Distant Export Markets. *Global Economy Journal*, 15(1), 107-132.

Begrippenlijst

Arbeidsjaar

Een maatstaf voor het arbeidsvolume, die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) om te rekenen naar voltijdbanen, ook wel voltijdequivalenten (vte) genoemd. Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op.

Baan

Een expliciete of impliciete arbeidsovereenkomst tussen een persoon en een economische eenheid waarin is vastgelegd dat arbeid zal worden verricht waartegen een (financiële) beloning staat. Als een persoon meer dan één werkkring heeft, telt elke werkkring als een afzonderlijke baan. Bij de bepaling van het gemiddeld aantal banen over een periode wordt rekening gehouden met de begin- en einddatum van de baan, echter niet met de wekelijkse arbeidsduur. Twee opeenvolgende banen met elk een duur van zes maanden tellen voor één baan in het jaargemiddelde, los van de vraag of het om voltijd- of deeltijdbanen gaat.

Bedrijfsdemografisch Kader (BDK)

Het Bedrijfsdemografisch Kader (BDK) is een doorontwikkelde versie van het Algemeen Bedrijven Register (ABR) waarin methodebreuken zijn gecorrigeerd en de aansluiting van de gegevens in de tijd verder is gewaarborgd. Dit maakt het bij uitstek geschikt voor onderzoek waarbij individuele bedrijven in de tijd worden gevolgd. Doordat omnummeringen vanwege bijvoorbeeld administratieve oorzaken, fusies, overnames of afsplitsingen 'gerepareerd' worden, verdwijnen bedrijven niet uit het zicht. Daarnaast is het BDK verrijkt met informatie uit andere statistieken en de UCI-lijst.

Bedrijf(seenheid)

De feitelijke transactor in het productieproces gekenmerkt door zelfstandigheid ten aanzien van de beslissingen over dat proces en door het aanbieden van zijn producten aan derden. Kenmerkend is dat er autonomie is over beslissingen met betrekking tot productie binnen deze entiteit. Wanneer deze eenheid zich uitstrekt over verschillende landen wordt omwille van de nationale statistiek het Nederlandse deel als bedrijf beschouwd.

Beroepsbevolking

Personen die betaald werk hebben (werkzame beroepsbevolking), of die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn (werkloze beroepsbevolking). Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking). De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar.

Bijzondere Financiële Instelling (bfi)

Bijzondere Financiële Instellingen zijn in Nederland gevestigde dochtermaatschappijen van buitenlandse ondernemingen die fungeren als financieel intermediair tussen diverse onderdelen van het concern waar ze deel van uitmaken. De vorderingen en verplichtingen van deze instellingen hebben veelal betrekking op directe investeringen vanuit het ene land via Nederland in een ander land, of op het doorsluizen naar de buitenlandse moeder van in het buitenland aangetrokken middelen. Een bfi is in dit verband een speciaal rechtspersoon die zich bezighoudt met securitisaties. Zij neemt in het kader van een securitisatietransactie activa en/of kredietrisico over en geeft effecten, eenheden van securitisatiefondsen, andere schuldbewijzen en/of financiële derivaten uit, dan wel is eigenaar van onderliggende activa. Een bfi is gevrijwaard van het risico van faillissement of een andere vorm van in gebreke blijven van de initiator (ofwel 'originator', d.w.z. de instelling die activa en/of kredietrisico's aan de bfi overdraagt).

Bruto binnenlands product (bbp)

Een maat voor de omvang van de economie. Deze wordt berekend uit de som van de waarde die door ondernemingen, huishoudens en overheden wordt toegevoegd aan de goederen en diensten die zij hebben moeten verbruiken om hun producten te kunnen maken. Deze som staat bekend als de toegevoegde waarde 'in basisprijzen'. Om tot het bbp 'in marktprijzen' te komen, wordt hierbij het saldo van product-gebonden belastingen en subsidies én het verschil tussen toegerekende en afgedragen btw opgeteld.

Bruto regionaal product (brp)

Bruto binnenlands product per afzonderlijke regio.

Buitenlands bedrijf

Een bedrijf wordt als een buitenlands bedrijf geassocieerd als het land van vestiging van de uiteindelijke zeggenschap een ander land dan Nederland is. De uiteindelijke zeggenschap is vastgelegd in de UCI-lijst.

Directe buitenlandse investeringen

Een onderneming met directe investeringen uit het buitenland is een onderneming waarin een investeerder uit een ander land tenminste 10 procent bezit van het gewone aandelenkapitaal of van de stemrechten of het equivalent daarvan. Het gaat hierbij om een blijvend belang en om verkrijging van substantiële invloed in het management van de onderneming. Directe investeringen zijn opgebouwd uit aandelenkapitaal, deelnemingen in groepsmaatschappijen in het buitenland en kredietverlening.

Directe uitvoer

Het leveren van goederen en het verlenen van diensten door ingezetenen aan het buitenland (niet-ingezetenen).

Doorvoer

De goederenstroom die, op weg van het ene naar het andere land, over Nederlands grondgebied vervoerd wordt maar in buitenlands bezit blijft. De doorvoer maakt, anders dan de wederuitvoer, geen deel uit van de in- en uitvoer.

Exportverdiensten

Waarde van een bruto exportstroom minus het verbruik van geïmporteerde grondstoffen, halffabricaten en ondersteunende diensten.

Grootbedrijf

Hiertoe behoren alle bedrijven die gevestigd zijn in Nederland en onderdeel uitmaken van een concern met minstens 250 werkzame personen en/of een onderdeel zijn van een concern dat al in buitenlandse handen is.

Handelsbalans

Het saldo van de uit- en invoer van goederen en diensten. Aan de ontvangstenkant staat de exportwaarde van een land over een bepaalde periode. Aan de uitgavenkant staat de importwaarde. Het handelsbalanssaldo is het verschil tussen de twee.

Hightech goederen

Technologische goederen waarbij de productie van de goederen in hoge mate gebruikmaakt van R&D.

Indirecte export (export via de waardeketen)

De productie van goederen en diensten die niet direct bestemd zijn voor de export naar een bepaald land, maar die uiteindelijk verwerkt worden in die export via andere binnen- of buitenlandse bedrijfstakken.

Innovatie

Alle activiteiten die gericht zijn op vernieuwing in een bedrijf. Innovaties kunnen zowel technologisch als niet-technologisch van aard zijn. Bij technologische innovatie gaat het om het vernieuwen dan wel sterk verbeteren van producten of diensten of de processen waarmee producten en diensten worden voortgebracht. Van niet-technologische innovatie is bijvoorbeeld sprake bij vernieuwingen in de organisatie.

Internationale handel in diensten

Er is sprake van internationale handel in diensten wanneer Nederlandse ingezetenen voor ingezetenen van een andere economie diensten verrichten of omgekeerd. Diensten zijn producten die over het algemeen niet tastbaar zijn, bijvoorbeeld vervoersdiensten, zakelijke diensten en persoonlijke, culturele en recreatieve diensten. Met Nederlandse ingezetenen worden bedrijven en personen bedoeld die in Nederland economische activiteiten ontplooiën en daartoe reeds langer dan één jaar over een locatie in Nederland beschikken.

Internationale handel in goederen

Er is sprake van internationale handel in goederen wanneer ingezetenen goederen leveren aan het buitenland en omgekeerd. Bij invoer uit EU-landen is dit de waarde van de goederen inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de Nederlandse grens. Bij invoer uit niet-EU-landen is dit de waarde inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de buitengrens van de Europese Unie. De uitvoerwaarde is inclusief vracht- en verzekeringskosten tot aan de Nederlandse grens. Dit is in overeenstemming met de statistiek Internationale Handel in Goederen (IHG).

Internationale studenten

Internationale studenten zijn mensen zonder Nederlandse nationaliteit die hun vooropleiding voor het hoger onderwijs in een ander land hebben gedaan dan het land waarin zij studeren. Het betreft hier alleen studenten die zich voor een complete bachelor- of masterstudie of promotietraject hebben ingeschreven. Studenten die slechts voor een deel van hun opleiding naar het buitenland zijn gegaan behoren niet tot deze groep.

Kenniswerker

Migrant die hooggekwalificeerde arbeid verricht.

Mediaan

De mediaan verwijst naar het midden van een verdeling of gegevensverzameling; de mediaan is een centrummaat. Een mediaan is dus de middelste waarde van een verdeling van cijfers, geordend van laag naar hoog.

Menselijk kapitaal

Menselijk kapitaal wordt gedefinieerd als de kennis, vaardigheden en bekwaamheden van individuen die kunnen worden gevormd door onderwijs en training.

Multinational

Een onderneming die de uiteindelijke zeggenschap heeft over bedrijven in twee of meer landen. Door CBS kan er onderscheid worden gemaakt tussen Nederlandse en buitenlandse multinationals. Een Nederlandse multinational is een bedrijf onder Nederlandse zeggenschap met dochters (meerderheidsdeelnemingen) in het buitenland. Een buitenlandse multinational is een bedrijf waarover de uiteindelijke zeggenschap in het buitenland ligt (zie ook: Zeggenschap).

Nationaliteit

Het wettelijk onderdaan zijn van een bepaalde staat (staatsburgerschap).

Nederlandse bedrijfsleven

Het Algemeen Bedrijvenregister maakt gebruik van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) om bedrijfseenheden in te delen naar hoofdactiviteit. Het Nederlandse bedrijfsleven omvat alle bedrijven uit de SBI-secties B tot en met N, exclusief K plus S95. Deze afbakening wordt internationaal aangeduid als de 'non-financial business economy'.

Deze categorie is een samenstelling van de volgende bedrijfstakken:

B Delfstoffenwinning

C Industrie

D Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht

E Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering

F Bouwnijverheid

G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's

H Vervoer en opslag

I Logies-, maaltijd- en drankverstrekking

J Informatie en communicatie

L Verhuur van en handel in onroerend goed

M Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening

N Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening

S95 Reparatie van consumentenartikelen.

Nieuwe Zijderoute

De Nieuwe Zijderoute is een Chinees project om een transportnetwerk tussen China en Europa aan te leggen om de handel met China te stimuleren.

Polisadministratie

De Polisadministratie is een register waarin Nederlandse inkomstgegevens worden opgeslagen zoals lonen, sociale uitkeringen, lijfrentes en pensioenen. Inkomsten zoals de zorgtoeslag en kinderbijslag staan daar niet in. De Polisadministratie wordt beheerd door het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV).

SBI

Bedrijfstakken worden afgebakend volgens de hiërarchische indeling van economische activiteiten van de Europese Unie (Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté Européenne, afgekort: NACE), de Nederlandse variant hiervan is de Standaard Bedrijfsindeling (SBI).

Speciale economische zones (SEZ)

Speciale economische zones zijn gebieden in China waar directe buitenlandse investeringen werden gestimuleerd met behulp van lagere belastingtarieven, geen importheffingen voor de productie van exportgoederen, en minder en eenvoudigere administratieve verplichtingen en douaneformaliteiten om daarmee te profiteren van de export.

Toegevoegde waarde

Het verschil tussen de productie (in basisprijzen) en het intermediair verbruik (exclusief aftrekbare btw).

Uitvoer van Nederlandse makelij

Uitvoer van Nederlandse makelij betreft uitvoer na productie in Nederland dan wel uitvoer na significante bewerking van buitenlandse makelij (waarbij wordt gekeken in hoeverre de statistische goederencode van het goed al dan niet sterk is veranderd). Wederuitvoer en uitvoer van Nederlandse makelij vormen samen de totale Nederlandse uitvoercijfers.

Ultimate Controlling Institutional Unit (UCI)

De UCI is gedefinieerd als het bedrijf, hogerop in de zeggenschapsketen waarvan het Nederlandse bedrijf deel uitmaakt, niet onder zeggenschap van een ander bedrijf of onderneming staat.

Voltijdsequivalent (vte)

Een maat voor arbeidsvolume. Deeltijdbanen dragen hieraan bij naar rato van de wekelijkse arbeidsduur (exclusief overwerk, na aftrek van ADV). Bij de bepaling van het gemiddelde arbeidsvolume over een periode wordt rekening gehouden met zowel de begin- en de einddatum van de baan als met de wekelijkse arbeidsduur. Twee opeenvolgende banen met elk een duur van zes maanden dragen samen een arbeidsjaar bij aan het jaargemiddelde als het voltijdbanen zijn, maar minder dan een arbeidsjaar als het deeltijdbanen zijn.

Waardeketen

Een internationale waardeketen omvat alle activiteiten – in meer dan één land – die nodig zijn om een product of dienst vanuit de conceptfase via de verschillende productiefases bij eindverbruikers te bezorgen en verwerking na gebruik.

Wederuitvoer

Wederuitvoer betreft invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden uitgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het verblijf in Nederland (tijdelijk) eigendom van een Nederlands bedrijf (in tegenstelling tot de quasi-doorvoer). Wederuitvoer en uitvoer van Nederlandse makelij vormen samen de totale Nederlandse uitvoercijfers.

Werknemer

Een persoon die in een arbeidsovereenkomst afspraken met een economische eenheid maakt om arbeid te verrichten waartegenover een financiële beloning staat.

Zeggenschap

De zeggenschap van bedrijven wordt bepaald aan de hand van het land waar de strategische besluitvorming plaatsvindt. Deze zeggenschap ligt bij de Ultimate Controlling Institutional Unit (UCI). Buitenlandse zeggenschap betekent dat het land van vestiging van de UCI een ander land is dan Nederland.

Zelfstandig MKB (zmkb)

Het zelfstandig midden- en kleinbedrijf omvat alle bedrijven in Nederland, die in Nederlandse handen zijn met minder dan 250 werkzame personen bij het gehele concern.

Zelfstandige zonder personeel (zzp)

Een persoon die arbeid verricht voor eigen rekening of risico in een eigen bedrijf of praktijk (zelfstandig ondernemer), of als directeur-groootaandeelhouder (dga), of als overige zelfstandige (bijvoorbeeld in een zelfstandig uitgeoefend beroep), én die daarbij geen personeel in dienst heeft.

Reeds eerder verschenen kwartaaledities

2014

- Tweede kwartaal, thema [Internationale handel](#)
- Derde kwartaal, thema [Bedrijfsprestaties](#)
- Vierde kwartaal, thema [Werkgelegenheid](#)

2015

- Eerste kwartaal, thema [Waardeketens](#)
- Tweede kwartaal, thema [Innovatie](#)
- Derde kwartaal, thema [Multinationals](#)
- Vierde kwartaal, thema [Duurzaamheid](#)

2016

- Eerste kwartaal, thema [Bedrijvendynamiek](#)
- Tweede kwartaal, thema [Agribusiness](#)
- Derde kwartaal, thema [Duitsland](#)
- Vierde kwartaal, thema [Zelfstandig MKB](#)

2017

- Eerste kwartaal, thema [Verenigd Koninkrijk](#)
- Tweede kwartaal, thema [Internationale handel in diensten](#)
- Derde kwartaal, thema [Innovatie](#)
- Vierde kwartaal, thema [Waardeketens](#)

2018

- Eerste kwartaal, thema [De positie van Nederland](#)
- Tweede kwartaal, thema [Werkgelegenheid](#)
- Derde kwartaal, thema [Exportstrategieën](#)
- Vierde kwartaal, thema [Financiële globalisering](#)

2019

- Eerste kwartaal, thema [Verenigde Staten](#)
- Tweede kwartaal, thema [Patronen in handelsgedrag](#)

- Derde kwartaal, thema [Groothandel](#)
- Vierde kwartaal, thema [Kwaliteitseisen in handelsbeleid](#)

2020

- Eerste kwartaal, thema [Duitsland](#)

Dankwoord

We danken de volgende personen voor hun constructieve bijdrage aan deze editie van de Internationaliseringsmonitor:

Marcel van den Berg
Elijah Cats
Loe Franssen
Marijke Hartgers
Richard Jollie
Irene van Kuik
Oscar Lemmers
Anouschka van der Meulen
Martin Nieuwenhuizen
Petra Pieck
Carla Sebo
Roos Smit
Sandra Vasconcellos
Gabriëlle de Vet
Hans Westerbeek
Karolien van Wijk
Khee Fung Wong
Hendrik Zuidhoek

Medewerkers

Auteurs

Sarah Creemers
Dennis Cremers
Marjolijn Jaarsma
Alex Lammertsma
Tom Notten
Tim Peeters
Janneke Rooyakkers
Iryna Rud
Roger Voncken

Redactie

Sarah Creemers
Marjolijn Jaarsma
Alex Lammertsma
Roger Voncken

Eindredactie

Sarah Creemers
Marjolijn Jaarsma
Roger Voncken